

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Mgr. Alena Malúšková

**Sociální síť Facebook v životě dětí na prvním stupni
základních škol**

D i s e r t a č n í p r á c e

Olomouc 2014

školitel: doc. PhDr. Alena Petrová, Ph.D.

Abstrakt

Téma sociální síť Facebook v životě dětí na prvním stupni základních škol jsme si zvolili, neboť je to problematika poměrně nová, a tudíž v námi zkoumaném věkovém období málo probádaná a navíc velmi aktuální. Facebook se stal každodenní aktivitou nejen většiny dospělých, ale i dětí. Cílem disertační práce je prokázat u dětí mezi 6 až 11 rokem výskyt na sociální síti Facebook, ačkoliv je povolený věk pro založení účtu od 13 let. Současně chceme zmapovat možný vliv virtuálního života na sociální síti Facebook u dětí na prvním stupni základních škol, tyto uživatele analyzovat, rozebrat možné rizikové chování a současně tak zmapovat a analyzovat závažnost celé situace. Rizikovým chováním máme na mysli sklon chovat se na sociální síti Facebook jako agresor, nebo inklinovat k tomu stát se potenciální obětí na této síti. Další oblastí, které se budeme věnovat, jsou reklamy, které mohou mít bez dostatečné multimediální gramotnosti neblahý vliv na vývoj dítěte. V neposlední řadě půjde také o to, které a jak podrobné informace o sobě děti sdílejí s ostatními facebookovými přáteli na této síti. Za cíl si tedy rovněž klademe zjistit, kolik času děti z prvního stupně základních škol věnují Facebooku, jaký je nejnižší věk uživatelů Facebooku, a tak i prokázat četnost výskytu dětí, které toto pravidlo porušují a které se nám mohou jevit Facebookem narušeny či jinak poškozeny. Také se zamyslíme nad obsahem Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v oblasti informační a komunikační technologie pro první stupeň a pokusíme se navrhnout možné úpravy.

Výzkumem prokážeme, zdali sociální síť Facebook zasahuje do života dětí na prvním stupni základních škol v České republice a je-li tedy proto nutné se fenoménem jménem Facebook i nadále zabývat, bádání rozšiřovat a vytvářet potřebná opatření.

Klíčová slova

Sociální síť, Facebook, chat, účet na Facebooku, stěna/zed' Facebooku, status, reklama, mladší školní věk, extrovert, introvert, agresor, oběť, sociální prostředí, sociální skupina, RVP, základní škola, informační technologie, kyberšikana.

Abstract

The social network Facebook in the lives of children in primary schools” has been chosen as a subject of this thesis as the issue of children’s activity on social networks is quite new and there is a lack of adequate studies focused specifically on primary school-age children. Communication through Facebook has become a part of everyday lives of many adults and also children. The aim of the thesis is to prove the activity of children aged 6 – 11 years old on Facebook although there is rule that the person creating the account must be over 13 years old. At the same time it should monitor the possible influence of Facebook virtual life on children in primary schools and analyze such Facebook account holders and possible risk behavior. Therefore the magnitude of the current situation will be monitored and analyzed. By the risk behavior it is meant the intention to behave on Facebook as an aggressor or the inclination to become a victim of aggressor’s activities on Facebook. Other area of focus represents ads that might have a negative impact on development of children without sufficient multimedia knowledge. Also the character and the level of detail of information shared on children’s Facebook accounts will be examined. Information on the time spend on Facebook, the lowest age of Facebook account’s holder will be gathered. Therefore it will be possible to prove the activity of under-aged children on Facebook and possible negative impacts. Also the thesis will examine the Framework Educational Program for Primary Education in the area of information and communication technology for primary schools. Potential revisions and improvements will be suggested.

The study will prove if the social network Facebook influences the children on primary schools in the Czech Republic and if it is therefore necessary to further examine the Facebook phenomena and possibly identify remedial measures.

Key words

The social network, Facebook, chat, facebook account, wall / wall Facebook status, advertising, school age, extrovert, introvert, aggressor, victim, social environment, social group, RVP, primary school, information technology, advertising, cyberbullying.

Die Abstrakt

Das Thema „Facebook im Leben der Kinder an der ersten Stufe der Grundschulen haben wir gewählt, weil es eine relativ neue, in diesem Alter wenig erforschte Problematik ist und trotzdem ist es Problematik sehr aktuell. Facebook wird eine tägliche Aktivität für die Mehrheit nicht nur der Erwachsenen, sondern auch der Kinder. Das Ziel der Dissertationsarbeit ist Ernsthaftigkeit der Situation im Verhalten und Ernsthaftigkeit des möglichen Einflusses im virtuellen sozialen Leben auf Facebook der Kinder an der ersten Stufe der Grundschulen auszuwerten und diese aktive Benutzer an der ersten Stufe der Grundschulen, ihre Aktivität und Risikoverhalten bei dem Gebrauch des sozialen Netzwerks Facebook auch zu analysieren. Das Risikoverhalten verstehen wir eine Tendenz sich auf dem sozialen Netzwerk als Aggressor zu verhalten oder ein potenzielles Opfer auf diesem sozialen Netzwerk werden zu neigen. Weiter sind die Werbungen, die auf das Kind ohne der ausreichenden Kenntnis der multimedialen Bildung einen verderblichen Einfluss haben können. Nicht in der letzten Reihe wird auch darum gehen, welche Informationen und wie ausführlich die Kinder über sich mit anderen „Facebook- Freunden“ auf diesem Netzwerk teilen. Dieses soziale Netzwerk ist relativ neue Erscheinung unter den Leuten, unter den Kindern ist populär, und obwohl das erlaubte Alter zur Eröffnung der Registration auf Facebook dreizehn Jahre ist, die jüngere Kinder eröffnen hier ihre Registrationen, und damit verletzen seine Regeln. Also als ein Ziel setzen wir auch das niedrigste Alter der Facebook-Benutzer feststellen und damit Häufigkeit des Auftretens der Kinder, die diese Regel verletzen und die uns von Facebook gestört oder anders beschädigt scheinen können. Wir denken über ein Inhalt des Rahmenbildungsprogramm für die Grundbildung im Bereich der Information- und Kommunikationstechnologie für die erste Stufe nach und wir empfehlen Bearbeitungen.

Aus der Forschung erfahren wir eine Wirklichkeit, dass es die Kinder, die sein Regel Registration auf Facebook ab dreizehn Jahre eröffnen verletzen und dessen Leben von Facebook betrifft ist, an der ersten Stufe der Grundschulen genügende Menge gibt, damit wir mit dieser Problematik und mit dieser Erscheinung, Facebook genannt, weiter wirklich beschäftigen und damit wir Veränderungen im Schulsystem empfehlen und damit wir auch notwendige Maßnahmen vorschlagen.

Schlüsselwörter

Das Netzwerk, Facebook, der Chat, die Registration auf Facebook, die Wand auf Facebook, der Status, die Werbung, das jüngere Schulalter, ein extrovertierter Mensch, ein introvertierter Mensch, der Aggressor, das Opfer, soziales Milieu, die soziale Gruppe, das Rahmenbildungsprogramm, die Grundschule, die Informationstechnologie, die Kyberschikane.

Prohlašuji, že předložená disertační práce je mým původním autorským dílem, a rovněž prohlašuji, že jsem předloženou práci vypracovala samostatně. Veškeré zdroje, prameny a literaturu jsem v disertační práci řádně uvedla a citovala.

V Olomouci dne:

.....

Ráda bych touto cestou poděkovala rodičům a celé své rodině, která mi pomáhala a byla mi velkou oporou v době mého studia a při tvorbě disertační práce. Dále bych chtěla poděkovat svému manželovi za pomoc a podporu v tomto období a v neposlední řadě děkuji za odborné vedení své školitelce doc. PhDr. Aleně Petrové, Ph.D.

Obsah disertační práce

Úvod	1
1. Teoretická východiska	13
1. 1 Stručný vývoj dítěte do předškolního období a období mladšího školního věku	13
1. 2 Vliv vybraných sociálních skupin v interakci s dítětem	21
1. 2. 1 Základní výchovná instituce – rodina	21
1. 2. 1. 1 Typy výchovy v rodině, jejich charakteristika	27
1. 2. 1. 2 Problematika současné rodiny	29
1. 2. 2 Socializace a edukační činitelé v životě dítěte	32
1. 2. 2. 1 Základní škola	38
1. 2. 2. 2 Třída	40
1. 2. 2. 3 Osobnost pedagoga	41
1. 2. 2. 4 Místo kde dítě vyrůstá - vesnice versus město	43
1. 2. 2. 5 Zájmové skupiny	44
1. 3 Temperament	45
1. 4 Facebook	50
1. 4. 1 Definování a vymezení základních pojmů k dané problematice	50
1. 4. 2 Historie Facebooku a jeho zakladatel Mark Zuckerberg	53
1. 4. 3 Hry na Facebooku	55
1. 4. 4 Reklamy na sociální síti Facebook	57
1. 4. 4. 1 Nebezpečí reklam versus multimediální gramotnost	58
1. 4. 5 Nebezpečí fotek dětí na Facebooku	61

1. 5 Kyberšikana	62
1. 5. 1 Začátek kyberšikany v šikaně	63
1. 5. 2 Fenomén jménem kyberšikana	66
1. 5. 2. 1 Způsoby kyberšikany	68
1. 5. 2. 2 Kyberšikana v praxi	69
1. 5. 2. 3 Prevence kyberšikany	72
1. 5. 3 Celosvětové výzkumy kyberšikany	75
1. 6 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	76
1. 6. 1 Jednotlivé části RVP ZV	77
1. 6. 2 Vzdělávací oblasti	78
1. 6. 3 Charakteristika vzdělávací oblasti informační a komunikační technologie	80
2 Výzkumy věnované problematice užívání internetu a sociální sítě Facebook	82
2. 1 Výzkumy věnované problematice užívání internetu a sociální sítě Facebook ve světě	82
2. 2 Výzkumy věnované problematice užívání internetu a sociální sítě Facebook v České republice	85
3 Empirická část disertační práce	88
3. 1 Vytyčení problému, charakteristika cílů a přínos disertační práce	88
3. 2 Výběr výzkumného souboru a jeho charakteristika	93
3.3 Průběh výzkumu a sběr dat	95
3. 3. 1 Pilotáž	95
3. 3. 2 Předvýzkum	97
3.4 Popis výzkumných metod	99
3. 4. 1 Dotazníkové šetření	99

3. 4. 2 Práce s daty	100
3. 5 Výzkumné otázky a hypotézy	102
3. 6 Analýza a diskuze k hypotézám	106
Závěr	138
Literatura	143
Přílohy	
Příloha A	
Příloha B	
Příloha C	

Úvod

Každé dítě má touhu někam patřit, mít své vlastní místo v kolektivu. To, jakou skupinu si zvolí, určuje především jeho charakter. Ten není vrozený, je získaný. Záleží tedy, jaká je primární skupina, ve které se charakter tvoří. Je na dětech, do kterého kolektivu se chtějí zařadit a jaká je motivace, která je vede k začlenění právě do té či oné skupiny. Socializace v reálném světě je nelehká úloha pro každého, ať už se jedná o dospělého jedince či dítě. Dnes se nám nabízí i jednodušší varianta. Stačí si vytvořit na sociálních sítích podle nálady svůj virtuální charakter a profil - můžeme se tak stát kýmkoliv a patřit kamkoliv.

Jsou to zkušenosti z praxe autorky, které nás zavedly k problematice užívání Facebooku u dětí na prvním stupni základních škol. Téma jsme si zvolili, neboť počet dětí, které jsou uživateli této sociální sítě, ač nemají povolený věk k založení účtu, stále stoupá nesmírnou rychlostí. Bill Belsey¹, autor termínu kyberšikana, označuje výstižně dnešní generaci jako „always on“, což znamená v přeneseném významu - generace, která má neustálou potřebu být ve skupině vrstevníků jak v offline, tak v online prostředí.

Sociální síť Facebook byla založena Markem Zuckerbergem, oficiálně byla spuštěna v únoru 2004. Zvrat pro Facebook nastal 11. srpna 2006. Od té doby se může podle licence připojit k síti kdokoli, kdo dovršil 13 let věku. Podle dostupných záznamů z roku 2012 byl Facebook přeložen do 68 jazyků a měl více než miliardu uživatelů. Z toho je zřejmé, jakou má tato sociální síť celosvětovou moc. Facebook slouží ke komunikaci, zveřejňování informací, multimediálních dat, sdílení zábavy s přáteli či s rodinou. Ne vždy tomu tak opravdu je.

Víme, že mnohdy už tříleté děti umí pracovat s počítačem, pustit si na něm hry či pohádky. Více než polovina dětí v předškolním věku si umí najít hry i na internetu. V prvním ročníku základní školy často děti pracují s počítači ve výuce, ve druhém ročníku, když už umí psát, si zpravidla zakládají své emailové adresy, objevují se na různých sítích, chatech (bývají to sítě Facebook, ICQ, Skype a jiné dostupné atraktivní chaty nejen pro mladistvé). Děti si

¹ Belsey, B.: „CB“ – Cyberbullying.ca. Retrieved February 2011 from. [online]. [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf

většinou myslí, že když jsou za počítačem v teple domova, nehrozí jim nebezpečí. Netuší a nedokáží ani domyslet, jaké různé pasti tam na ně číhají. Nejsou to ale jen cizí a dospělé osoby, které jim mohou ublížit. Často jsou to děti samy. Spolužáci a kamarádi, kteří se chtějí za něco pomstít a mají touhu nepřítele veřejně urážet. Pro naši společnost jsou šokující příběhy často s tragickým koncem varovným signálem, že multimediální přístroje neslouží jen k užitku a komunikaci. Díky pokroku a lehké manipulaci s technikou se šikanování pomocí multimediálních přístrojů rozmohlo velmi rychle. Vlastně by se dalo říci, že se rozmohlo tak rychle jako pokrok sám.

Dalším cílem disertační práce je pomocí výzkumu poukázat na to, v jakých oblastech a do jaké míry zasahuje Facebook při aktivním užívání do života dětí už na prvním stupni základních škol. To, co se odehrává, mívá často vliv na dítě, na jeho chování, postoje, vnímání okolí, zaujímání rolí v třídním kolektivu, vzdělávání a může to mít dopad i na jeho psychiku a rozvoj osobnosti.

Je třeba začít měnit výuku informační a komunikační technologie na prvním stupni základních škol a učinit tak kroky k poznání nebezpečí a prevenci. A nejen to, je třeba se nad tím vážně zamyslet, kdy je vhodné začít učit děti multimediální gramotnosti v dnešním světě internetového obchodu, všudypřítomných reklam, netříděných zpráv a informací. Dále je nutné zvážit, zda by se nemělo s výukou a prevencí začít už na univerzitách při odborné přípravě budoucích učitelů prvního stupně základních škol, tedy na vysokých školách pedagogických - například z předmětu informační a komunikační technologie pro učitele prvního stupně základních škol, který je volitelný, udělat pro studenty předmět povinně volitelný.

1. Teoretická část

1.1 Stručný vývoj dítěte do předškolního období a období mladšího školního věku

Vývojová psychologie se zabývá psychickým a současně i biologickým stavem jedince v průběhu života a popisuje ho. My se o něm zmíníme v disertační práci, neboť jsme přesvědčeni, že je pro naše téma stěžejní to, jak probíhá vývoj jedince, neboť vývoj jedince ovlivňuje osobnost širokospektrálně – jak jeho postoje ke světu, tak prožívání pocitu bezpečí. Pokud jsou v průběhu vývoje jedince postoje ke světu a pocit bezpečí narušeny, mohou vzniknout vady. Jedinec má tendenci kompenzovat si své problémy jinak. Form kompenzací je hned několik – vynahrazování si nedostatků, zvyšování si sebevědomí, sdružování se s jedinci se stejným problémem. Nejsou-li vady optimálně řešeny v reálném světě, mohou se dnes promítat i do světa virtuálního. Jsme proto přesvědčeni, že vývoj osobnosti má zásadní vliv i na téma naší disertační práce, respektive na chování dětí mladšího školního věku ve virtuálním světě. Proto je třeba představit si základní paradigmaty, ze kterých budeme nadále vycházet.

Stručně popíšeme vývoj jedince a nastíníme, k jakým komplikacím ve vývoji dítěte může dojít. V naší zkoumané problematice je ve vývoji jedince klíčovým obdobím obzvláště mladší školní věk, neboť je to období, ve kterém byli vybráni respondenti pro náš výzkum.

Naše bytí začíná procesem oplodnění, tedy splynutí spermií a vajíčka. Začíná prenatální období, které trvá devět kalendářních měsíců. Dělí se na období blastémové, embryonální a fetální. O psychickém vývoji dítěte před narozením víme málo. Jisté je, že dobrý psychický stav matky, příznivé okolí a dobrá životospráva má na dítě a na jeho psychický i fyzický vývoj velký vliv. Tudíž, dle našeho mínění, se vývoj osobnosti odehrává od samého počátku, kdy dítě slyší, vnímá chutě a nálady. Je tedy možné, že už tady se formuje jeho temperament a postoj k životu, pocit bezpečí, pohody a lásky, který se po příchodu na svět upevňuje.

Natální období je obdobím od začátku první doby porodní po přerušení pupečníku. Jeho dělení je následující:

- doba porodní – otevírací (u prvorodiček 8 – 24 hodin)
- doba porodní – vypuzovací (u prvorodiček až 1 hodinu)
- doba porodní – vypuzení placenty (asi do 10 – 45 minut po porodu dítěte).

O tom, jak je porod důležitý pro matku i dítě, se úctyhodně vyjadřuje Matějček ve dvou větách: „*Pro matku i pro otce je narození dítěte nezapomenutelným zážitkem - ale pro dítě je vlastní porod něčím ještě daleko závažnějším. Je to zážitek, který se vtiskne do jeho osobnosti.*“²

Dítě se nazývá od porodu do 28. dne života novorozenec. Prvních sedm dní se mu říká časný novorozenec. Současně doba od porodu do jednoho roku dítěte se nazývá období kojence. Všechny hlavní znaky, které charakterizují vývoj v prenatálním období, se nyní rozvíjejí ve vyšší podobě i po narození. Zvětšuje se váhový přírůstek, hlava kojence je jako 1/3 těla, krk je malý, motorika nekoordinovaná, bez schopnosti se otočit. Tento první rok se jedinec učí nejrychleji a udělá největší pokroky ve fyzickém vývoji v celém svém bytí. Rostou schopnosti aktivně zvládat sebe, okolí, zapojit se do interakce s matkou, otcem. Z počátku mluvíme o prosociálním chování novorozence, což znamená, že je dítě předladěno na komunikaci s matkou a matka je předladěna na komunikaci s dítětem. V matce se probouzí mateřský pud, který se projevuje tím, že mluví na dítě vyšším tónem, bere dítě, když pláče, naklání jej a houpe ho. Kojenec matku vnímá a reaguje na ni celým svým tělem. Je důležité, aby matka vzbuzovala a upevňovala pocit lásky a bezpečí. Podle determinace Eriksona³ si právě v této fázi jedinec vtiskne postoj ke světu, který už nelze změnit.

Období batolete se vyznačuje bouřlivým rozvojem osobnosti vůbec. Determinuje se od jednoho roku do tří let a v jeho průběhu dochází především k rozvoji hrubé motoriky a řeči. Dítě se učí chodit, chce všechno poznávat, osahat, učí se držet lžičku a jíst samo, napodobuje činnost dospělých, která se pak odráží ve hrách. V batolecím období nejsou váhové přírůstky ani změna proporce těla tak znatelné jako u kojence, mění se ovšem výška a vzhled. Batole provádí veškeré činnosti pod zrakovou a sluchovou kontrolou, zároveň citlivě vnímá své

² MATĚJČEK, Z.; LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986.s. 146.

³ ERIKSON, E. H.: *Osm věků člověka*. Praha : Propsy, 1996. ISBN 978-80-246-1318-5.

okolí, je empatické, rozezná křik i hádku. Neumí řešit problémy samo, a tak se konflikty odráží v řeči, která by měla být v plném rozvoji. Paměť je mechanická i mimovolní. V tomto období je jedinec náchylný k fobiím, které jsou úzce spjaty se stresovými prožitky. Myšlení je praktické a hypotetické, pozornost neúmyslná, ale postupně se pomocí hry rozvíjí. Jak jsme již zmínili, je v této fázi klíčový a značný rozvoj řeči. Rozvíjí se kognitivní oblast dítěte. Batole má osvojeno více než tisíc slov, je schopno dát slovu význam, později i více významů jednomu slovu, kolem tří let umí dítě používat jednoduché věty. Na konci tohoto období chce být dítě už samostatné. Někteří autoři tomuto jevu říkají jáství⁴, což je uvědomování si sama sebe, doba, kdy dítě začne říkat já. Jde vlastně o uvědomění si vlastní identity. Nejenže se dítě poznává v zrcadle, osahává se v něm, směje se na sebe, ale říká já. Zkouší si běžné úkony samo, na začátku batolecího období například pít z hrnku nebo jíst příborem, ke konci pak je motoricky zdatné a dokáže provádět jednoduché práce a činnosti.

Předškolní období je doba od tří let věku dítěte až po nástup do základní školy. Po fyzické stránce v této době dochází k intenzivnímu rozvoji motoriky, a to jak hrubé, tak jemné, změny se týkají příbytku svalstva, prodloužení končetin, postupné osifikace kostí. V tomto věku se projevuje vyhraněnost lateralit. Mění se typ dýchání z břišního na hrudní a zdokonaluje se koordinace pohybů a zkvalitňuje se chůze. Váhový příbytek a růst už není tak intenzivní jako v předchozím období, ovšem vývoj řeči ano. Dítě skládá ze začátku jednoduché věty, poté i souvětí. Na konci období dítě používá kolem 3 000 slov. Je schopno převyprávět příběh i vyprávět vlastní zážitky. Váha mozku dítěte už činí 90 % váhy mozku dospělé osoby. Charakteristikou vnímání je, že dítě vnímá věci jako celek, neumí se zaměřit na detaily a ve vnímání odráží svou zkušenost, která se reflektuje ve fantazii dítěte. Paměť se zdokonaluje, z krátkodobé se stává dlouhodobá, ale stále se jedná spíše o paměť mimovolní a neúmyslnou. V představách a fantaziích, jak už jsme uvedli, se odráží zkušenost. Předškoláci mívají v tomto věku sklon k animismu (víra v nadpřirozenou bytost) a k antropomorfismu (zlidšťování neživých věcí)⁵. Konkrétní fantazie bývají podmíněné tím, co dítě zažívá, a tím, s čím se setkává nebo co vidí. Od toho se pak může odvíjet takzvaně dětská lež. Považujeme to za projev fantazie v případě, když dítě něco nechápe, nerozumí situaci. Vnímá svět ještě zdeformovaně a zkresleně, domýšlí si to, co nedokáže pojmout. Pokud se dítě ocitne v náročné životní situaci nebo nastane vážnější problém, neumí si s ním samo poradit. Jak

⁴ LAZZARI, S.: *Vývoj dítěte v 1-3 roce*. Praha, Grada 2013. ISBN 978-80-247-3734-8.

⁵ PIAGET, J., INHELDROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-407-9.

jsme už uvedli, promítá se to především do her, kresby nebo řeči. Řeč je v tomto období zásadní. Pokud nastane problém v řeči jako koktavost, mutismus či se v chování objeví pasivita anebo naopak agresivita, mohou mít tyto nežádoucí projevy, pokud jsou hlubšího rázu, zásadní vliv nejen na mentální, ale i další vývoj dítěte. Mezi další neurotické projevy, které signalizují, že není něco v pořádku, můžeme zařadit: pomočování, tiky, okusování nehtů, strachy, noční děsy, neúčelné pohyby neboli stereotypie⁶. Aby dítě mohlo započít školní docházku, je potřeba, aby splnilo kritéria pro test zralosti. Ten se skládá ze základních úkonů, které jsou nutné k tomu, aby dítě přestup z mateřské školy do základní školy úspěšně zvládlo. Dítě by mělo vědět, jak se jmenují lidé z jeho nejbližšího okolí (jméno otce, matky, babiček, dědečků), znát jméno ulice a města, kde bydlí, poznat barvy, orientovat se v prostoru, být schopno udržet pozornost, nakreslit lidskou postavu tak, aby kresba odpovídala jeho věku⁷.

Protože je vývoj osobnosti pro téma disertační práce zásadní, chceme se z celé škály významných lidí, kteří přispěli ke vzniku vývojové psychologie, alespoň v krátkosti zmínit o dvou hlavních představitelích, kteří jako jedni z prvních determinovali vývoj osobnosti. Jde o Sigmunda Freuda a Erika Eriksona

Sigmund Freud je představitelem především hlubinné psychologie a zakladatelem psychoanalýzy. Freud nečlení vývoj člověka, ale vnímá ho pomocí složek, které jsou závislé na určitých fázích života jedince (orální, anální, falické). Složky jsou tři, a to Id, Ego a Super Ego⁸. Freudovu vývojovou psychologii dnes považujeme za nedokonalou, tedy spíše nedokončenou, protože vývoj jedince ukončil v adolescenci. Zmiňuje se v každém období o uspokojení potřeb, jež jsou nezbytné ke správnému psychickému vývoji a překročení k další vývojové fázi. Ve své determinaci zmiňuje zajímavé teorie ve fázi ega. Jedná se o vztah: matka - syn, otec – dcera. Název pro tento vztah se používá dodnes, jedná se o Oidipovský a Elektřin syndrom, který vzniká v období předškolního věku. V pubescenci a adolescenci se zmiňuje o významu uspokojení své potřeby, která spočívá ve vyhledání si partnera.

⁶ ESSA, E.: *Jak pomoci dítěti*. Praha: Computer Press, 2011. ISBN 9788025129289.

⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V.: *Školní zralost*. Praha: Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-2569-4.

⁸ FREUD, S.: *The Ego and the Id*. : BERTRAMS, 2010. EAN 978145153.

Erik Erikson⁹ dokončil jako jeden z prvních oficiálně teorii vývoje jedince. Podle něj jsou pro každé období života typické překážky, které musí jedinec překonat. Pokud překážky neabsolvuje úspěšně, nejen že se k nim neustále vrací a snaží se je úspěšně zvládnout, ale také to může způsobit deprivaci a degradaci osobnostního růstu.

Největší vliv na disertační práci ve vývojové psychologii nicméně mají terminologie Matějčka¹⁰, Langmeiera¹¹, Vágnerové¹² a Krejčířové¹³.

Mladší školní věk

V České republice dítě vstupuje do základního školského systému v září, což je začátek školního roku. Stane se tak za předpokladu, že je dítě zralé na školní docházku, tedy připravené stát se žákem základní školy, a dovršil-li jedinec do té doby šesti let věku. Tehdy začíná období mladšího školního věku. Konec této etapy nastává v 10. až 11. roce a je spjat s přechodem na vyšší stupeň, tedy z prvního stupně základní školy na stupeň druhý. Obecně se uvádí, že období trvá od šesti do deseti let věku jedince. Pro dítě je začátek školní docházky velká životní změna. Stává se žákem základní školy a zůstává jím po řadu let. Setkává se se svými prvními úspěchy, ale také neúspěchy a zklamáními.

Kognitivní oblast

Od počátku do konce období mladšího školního věku dítě prochází velkým rozvojem v kognitivní oblasti, v níž dochází k řadě změn.

V oblasti **rozumové**, respektive v poznání a vyjadřování reality, spatřujeme velkou změnu ve vývoji v diferencovaném vnímání (percepční zralosti). Slovní zásoba se rapidně zvyšuje asi na 5 000 slov. Důležitá je záměrná koncentrace pozornosti, ta se mění z neúmyslné na úmyslnou a je stále delší. Také analytické myšlení (uvědomění si podstatných znaků a vztahů mezi nimi) a racionální přístup ke skutečnosti (oslabení významu fantazie) jsou důležitými kritérii pro to, aby se dítě mohlo stát školákem. V **myšlení** dochází

⁹ ERIKSON, E. H.: *Osm věků člověka*. Praha : Propsy, 1996. ISBN 978-80-246-1318-5.

¹⁰ MATĚJČEK, Z.; LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986

¹¹ MATĚJČEK, Z.; LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986.s. 146.

¹² VÁGNEROVÁ, M.:*Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-317-2.

¹³ KEJČÍŘOVÁ, D., LANGMEIER, J.: *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

k výrazným změnám. Dítě odděluje realitu od světa přání a strachu, umí překonat i egocentrismus. V mladším školním věku umí dítě věcně nahlížet na realitu. To, čemu dítě nerozumí, si doplní vlastními úvahami nebo fantastickými domněnkami. Rozvíjí se u něj nejen logické myšlení, ale i **paměť**, především logické zapamatování. Paměť se zintenzivňuje, děje se tak díky zrání mozku a pravidelným cvičením. Kapacita paměti se v tomto období zvyšuje a prohlubuje. Prohlubují se zájmy o činnosti, zaměstnání s cílem, zájmy o nové poznatky, také schopnost chápání a vnímání symbolů vůbec. Kolem desátého roku života mozek dítěte dozrává a jeho růst se zastavuje. **Vnímání** je v dětství bezděčné, na konci mladšího školního věku se stává záměrným a cílevědomým, mění se tedy v organizovaný proces. **Pozornost** v tomto věku vzrůstá, i když vůlí ovládaná záměrná pozornost je pro děti v tomto věku velmi vyčerpávající. Pozornost se prohlubuje a roste její délka a také um pozornost přesouvat.

Citová oblast

V období mladšího školního věku se dítě snaží své city usměrňovat a ovládat. Dítě umí své emoce ovládat, je rovněž schopno odpoutat se na určitý časový interval od matky. U dětí citové procesy rychle vznikají a poměrně lehce zanikají. V tomto období na rozdíl od předškoláka jsou city hlubší, rozvinutější, bohatší. V mladším školním věku se prosazují už i vyšší city, například city intelektuální a mravní. Ke znakům emoční oblasti školní zralosti patří také dosažení pevnější emocionální stability a méně impulsivních reakcí. Co se týká vztahu s lidmi, je to dvojsečná oblast. Děti ve věku od šesti do deseti let jsou velmi důvěřivé, vztah s lidmi je pro ně zdrojem lásky nebo strachu. Pro mladší školáky představují emoční stabilitu především rodiče, učitel a u dětí středního školního věku to bývají vrstevníci¹⁴.

Sociální oblast

I když si dítě tvoří vazby především k silnějším osobnostem ve svém okolí, jako například k otci či k učitelce, má potřebu se stýkat i s jinými dětmi a podřizovat se zájmům a konvencím dětských skupin. V tomto období navíc dítě čekají nové sociální role: role žáka a spolužáka. Na školáka je v tomto období kladena větší míra zodpovědnosti než předtím. Musí zvládat chystat si každý den věci do školy podle rozvrhu, zapisovat si úkoly a doma je splnit, připravovat se na hodiny, zjišťovat si jízdní řády, informace o okolí, bezpečně dojít do

¹⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

školy a zpět domů, učit se rozvrhnout si čas. Vztah k sexualitě není aktivní. Převažuje vztah k zájmové činnosti a práci. Schopnost převzít sociální úlohu školáka v sociální situaci školního vyučování je významná. Důležité je, aby proběhla pozitivně a vývoj jedince mohl správně a nerušeně pokračovat.

Zájem o hru ještě přetrvává, ale současně by se dítě mělo zajímat o školní úkony (luštit, číst, kreslit v dětských časopisech). Mělo by se umět záměrně soustředit v danou dobu, pracovat v řízené činnosti, mělo by být samostatné a aktivní, stačit pracovnímu tempu ostatních. Pokud dítě přestup z mateřské školky do základní školy nezvládne, začne zpracovávat tuto událost, jak umí - agresí, záškoláctvím, fobiemi až neurózami¹⁵.

Prošli jsme si jednotlivými obdobími vývoje člověka od fáze početí do fáze mladšího školního věku. Z předloženého výkladu v této kapitole je zřejmé a nelze popřít, jak velký význam na jedince má vliv jeho okolí a rodina, která se podílí na úrovni a průběhu zdravého vývoje, a to nejen po biologické stránce, ale hlavně po stránce psychické. Pokud dítě od narození nemá dostatek podnětů, pak je zřejmé, že jeho vývoj může být narušen. Všechna tato období jsme charakterizovali proto, abychom mohli jasně poukázat na možné příčiny, které negativně dopadají na život dítěte a tím mohou jeho pohled na svět deformovat. Pokud dítě po celou dobu – od početí až po dobu, kdy vstupuje do školy - vyrůstá v nepříznivých podmínkách, není následně schopno zaujmout přátelský postoj ke světu, neumí řešit a přistupovat k problémům jako jeho vrstevníci a nemá pak možnost rovnocenně nastoupit a plnit školní povinnosti. A samozřejmě naopak. Příznivé podmínky ve vývoji jedince bychom mohli brát jako předzvěst ke zdravému, normálnímu a plnohodnotnému životu.

Je proto třeba dbát na správný a zdravý průběh vývoje jedince. Můžeme tak předejít řadě nepříjemných situací a událostí. Pokud učitel a rodič nezvládnou vychovat a naučit dítě hodnotám už na prvním stupni, na druhém stupni to velmi obtížně dohánějí. Většinou se tak stává za pomoci jiných odborníků a je otázkou, je-li náprava vůbec možná. Dítě si většinou hledá uznání či lásku někde jinde a získává pocit, že tohle všechno může mnohem snáz najít v paralelním - virtuálním světě, a to v pohodlí na internetu s představou, která bývá nereálná, ale pro něho uspokojivá. Pro možné pachatele či agresory se tak stávají lehkou kořistí. Jejich

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M.: *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolínium, 2005, ISBN 8024610744.

důvěřivost a naivita je zjevná a přání snadno čitelná. Agresoři či pachatelé splní oběti cokoli, jen aby je nalákali a dostali tam, kde je chtějí mít.

V našem zkoumání jsme se zaměřili na respondenty mladšího školního věku, tedy děti ve věku od 6 do 11 let, neboť se jedná o věkovou skupinu v námi zkoumané problematice, a to především proto, že v této věkové kategorii v souvislosti s užíváním Facebooku nebyly žádné výzkumy doposud provedeny. Proto, jak již bylo zmíněno, jsme ze všech dětských životních etap věnovali nejvíce prostoru v disertační práci mladšímu školnímu věku, a to v rámci teoretických zdrojů. Zároveň jsme pokládali za vhodné krátce nastínit jednotlivé fáze vývoje od početí po mladší školní věk s cílem zdůraznit, jak je důležité, aby si dítě prošlo správně a zdravě jednotlivými fázemi života v reálném světě a nemuselo si tak později případně nic nahrazovat ve světě virtuálním.

1. 2 Vliv vybraných sociálních skupin v interakci s dítětem

Nejdůležitějšími sociálními skupinami v životě dítěte jsou bezesporu rodina, škola, a to v celém svém edukačním rozpětí (třída a její klima, škola a její klima, filozofie školy, pedagog), a zájmové skupiny.

Všechny vyjmenované skupiny spolu úzce souvisí. Jejich faktory na sebe navzájem působí, doplňují se a prolínají. Tuto domněnku nám potvrzují i autoři z díla: Děti v ringu dnešního světa ¹⁶, kteří rovněž kladou důraz na tyto tři sociální skupiny a chápou je stejně podstatně, jako je chápeme my. Pro naši práci je stěžejní, v jaké rodině se dítě vyskytuje, jakou roli má v třídním kolektivu a zdali je role totožná s rolí v tomtéž kolektivu na Facebooku. Zajímá nás také, má-li dítě jiné zájmy a kamarády než ty na počítači, konkrétně na Facebooku, a jsou-li hodnoty, které mu byly v životě předány, uplatňovány i na sociální síti Facebook. Právě pro výše uvedené aspekty jsme zařadili tuto kapitolu do disertační práce.

1. 2. 1 Základní výchovná instituce – rodina

Rodina pomáhá utvářet strukturu osobnosti, postoje jedince a jeho hodnoty. Nezastupitelnou roli má pro mladší školní věk, kdy přispívá k utváření hodnot, pravidel a k celkovému zaujímání postojů ke světu. Je všeobecně známo, že dítě je, lidově řečeno, okénko do rodiny. Tedy problémy v rodině, krizi či její ztrátu dítě vnímá, prožívá a samozřejmě se to na něm odráží. Proto si představíme v této kapitole také to, čím vším si dítě může v rodině projít, co vše ho v této sociální skupině, kterou si dítě nevybírá, může potkat. V naší práci se zajímáme o to, jaký postoj zaujímají rodiče k sociální síti Facebook ve vztahu s jejich dítětem, tedy zaleží-li jim na tom, že jejich dítě je majitelem účtu sociální sítě Facebook, jak a kolik času na něm tráví. Také se zajímáme, zdali je dítě na počítači pod kontrolou rodičů a zda jsou rodiče obeznámeni s aktivitami svých dětí na Facebooku.

¹⁶ BOCAN, M., HOŠKOVÁ, I., MACHALÍK, T., MAŘÍKOVÁ, H., SPÁLENSKÝ, A., ZAJÍC, J.: *Děti v ringu dnešního světa*. Praha, Národní institut MŠMT: 2012. ISBN 978-80-87449-24-0.

Postavení rodičů k Facebooku je jedna z proměnných, další z proměnných je ale i místo, kde jedinec s rodinou žije.

Uveďme si definici rodiny. „*Co dělá vlastně rodinu rodinou? Na tuto otázku odpoví jinak právník, jinak sociolog, demograf, statistik nebo národohospodář. Každý vypočítá řadu znaků, které charakterizují dnešní rodinu, a které konec konců existují od dávných dob. Budou to osoby matky a otce, určitá životní pospolitost, nejrůznější funkce, které rodina musí mít, soubor právních ustanovení, která rodinu chrání, atd., atd. Co však dělá rodinu rodinou z pohledu dítěte? Kdy můžeme mluvit o rodinné výchově a kdy nikoliv? Co je v rodinném soužití podstatné, co nemůže získat jinde? V čem je rodina nenahraditelná? Hledáme-li odpověď, narážíme na starý známý paradox vědy o člověku. Věci nejbližší a nejzákladnější zůstávaly dlouho nedotčeny vědeckým zkoumáním.*“¹⁷

Rodina, základ společnosti, je považována za malou sociální skupinu, ve které žijí dvě a více generací s určitými vzájemně vymezenými vztahy a rolemi. Je to úplná jednotka, pokud má všechny členy. V dnešní době pouze 1/3 populace žije v úplné rodině, zbytek tvoří rodiny neúplné, zčásti funkční, nebo dokonce rodiny nefunkční¹⁸.

Rodina se vyznačuje soužitím dvou a více generací a genetickou spřízněností svých členů, dalo by se říct, že ve své podstatě je pro jedince rodina nenahraditelná. Rodina je skupinou, v jejímž rámci dochází k uspokojování nejen primárních biologických, ale také psychických a sociálních potřeb. Založením rodiny se rozumí uzavření sňatku a početí potomka. Je to přirozený důsledek soužití muže a ženy a jejich touhy po dětech.

Historie rodiny prošla dlouhým vývojem, od velmi širokého okruhu lidí spojených manželstvím až po dnešní podobu monogamie. Podle dochovaných pramenů bylo totiž úplně první formou skupinové manželství, ve kterém si vzájemně náležely celé skupiny mužů a žen.¹⁹ Nicméně bez ohledu na formu manželství patří k hlavním znakům rodiny spolupráce jednotlivých členů v rámci společensky uznané dělby rolí, zejména ve výchově a výživě dětí, a zároveň platí zákonem stanovený zákaz incestu. Rodina je složena z osob, které jsou uznány vládnoucími zvyky, krví, popřípadě adopcí. Rodina je rovněž první sociální skupinou, jejímž

¹⁷ LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981. ISBN 0107081.s. 211.

¹⁸ Český statistický úřad. [online]. [cit. 2014-02-13]. Dostupné z : <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

¹⁹ MOŽNÝ, I., *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*, Brno: Blok, 1990, ISBN 80-7029-018-8.

členem se člověk stává hned po narození, je představitelkou všech společenských institucí, zastupuje lidskou společnost a zajišťuje svým členům emocionální rovnováhu mezi potřebami a prostředky k jejich uspokojování²⁰.

Základní funkce rodiny jsou zřejmé. Rodina, respektive její dospělí členové, by měli zplodit dítě (funkce biologická). Měla by být také schopna se uživit a finančně zabezpečit (funkce ekonomická). Rodina by měla dítě vychovávat, učit ho sociálním rolím, být mu oporou (funkce socializační). V neposlední řadě by rodina měla být emočně soudržná, stabilní (funkce emocionální). Další významnou rolí rodiny je výchovná funkce. Rodinná výchova by měla zprostředkovávat interiorizace životních hodnot, norem a cílů. Z historického hlediska byla ale různě akceptována, například v 50. letech 20. století nejen v Československu vládnoucí mocí potlačována, a to tím, že byl například prosazován ideál pracující matky, vznikaly jesle, mateřské školy a instituce volného času. Naopak v současnosti se klade velký důraz na výchovu a zabezpečení dětí v rodině. Rodičovská dovolená je přípustná pro oba rodiče a trvá po dobu dvou až čtyř let.

Rodina má také zásadní význam pro determinaci vzoru chování, a tudíž je rozhodujícím faktorem pro rozvoj osobnosti. John Bowlby²¹ a Mary Ainsworthová²² (1951) zkoumali citové přilnutí dítěte k rodině. Chtěli tak oponovat teorii Sigmunda Freuda, který zdůrazňoval nevědomou dimenzi osobnosti člověka, jeho pudovou stránku, z níž jako nejsilnější vybírá pud života, s jeho nejpodstatnější součástí sexuálním pudem, a pudem smrti. Podle Sigmunda Freuda je pro člověka rozhodující energetizující pudová síla a její celoživotní snaha o uspokojení a vše, co je s ním spojeno. Bowlby a Ainsworthová však tvrdili, že pro člověka je kardinálním vlivem citová vazba. Ta vzniká hlavně tím, jak matka zachází s dítětem, jestli v něm vzbuzuje jistotu, nebo naopak vytváří nejistotu. Způsob výchovy tak následně ovlivňuje, jak dítě vnímá svět, zda jako nejisté, nebo naopak bezpečné prostředí. Bowlby a Ainsworthová rozdělili období formování citové vazby do čtyř vývojových fází:

- První fáze je před citovým přilnutím od natálního období do tří měsíců věku novorozence. Dítě nerozlišuje lidi okolo sebe, důležitými se stávají první dva reflexy – sací

²⁰ MOŽNÝ, I., *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*, Brno: Blok, 1990, ISBN 80-7029-018-8.

²¹ BOWLBY, J.: *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0076-5.

²² AINSWORTH, M.D.S. et al.: *Patterns of attachment*. Hillsdale : Erlbaum, 1978.

a uchopovací reflex. Novorozenec dává signály k upoutání pozornosti, má potřebu maximální přítomnosti jedné pečující osoby. Začíná si vytvářet citové přilnutí, a to prostřednictvím kojení, laskání, doteků.

- Zárodky citového přilnutí okolo tří až sedmi měsíců věku kojence jsou projevem klesající frekvence úsměvů na cizí tváře, roste intenzita a frekvence úsměvů na známé tváře. Do sedmi měsíců věku kojence může být bez následků matka nahrazena jinou osobou.
- Fázi vyhraněného citového přilnutí pozorujeme od sedmi měsíců do čtyř let dítěte. Je charakterizováno tím, že dítě má strach z cizích lidí, bojí se neznámých tváří a vyhledává vztahovou osobu. Při násilné separaci se brání, pláče a silně křičí, v extrémních případech může tato silná reakce skončit až smrtí. Násilné odtržení má 3 fáze. První z nich je protest, křik a pláč dítěte, druhou fází je jeho zoufalství, při třetí fázi přichází k odpoutání se od rodiny či jeho příslušníka.
- Fáze uvolněného vztahu a partnerství trvá od čtyř let do školního věku a výše. Děje se tak tehdy, když se u dítěte vytváří vlastní identita – uvědomění si „to jsem já“. Dítě se přirozeně odpoutává od matky, do popředí se dostává jeho autonomie.

Chování podmíněného citovou vazbou, si dovolíme přiblížit pomocí tří typů vzorce chování.²³

1. Prvním vzorcem chování je typ „JISTÝ“, což znamená, že se jedná o typ citového přilnutí k matce. Matky dávají dětem pocit lásky a představují bezpečné zázemí. Při dočasném, chvilkovém odloučení od matky dítě prožívá mírný, maximálně střední stres. U matky je nejdůležitější schopnost reagovat na potřeby dítěte, citlivost k signálům dítěte a přiměřené adekvátní interpretace. Umí s dítětem komunikovat a svou reakcí dítěti sděluje, že je pro ni důležité. Vytváří základní důvěru mezi sebou a jím, respektuje dítě při krmení, přichází dříve k plačícímu dítěti, má snahu utěšovat jej.
2. Druhou variantou je vzorec chování „NEJISTÝ“. Tento typ citového přilnutí zde působí jako transgenerační přenos. Jsou to matky vytvářející nejisté a úzkostné prostředí, neboť v něm samy vyrůstaly, nebo vytvářejí nepříjemné prostředí pro dítě, protože nemají schopnost vnímat signály dítěte. Důsledky jsou pak stejné: pomaleji reagují na dětský pláč, mohou dítě zahrnovat péčí, ale nehlídají na potřeby dítěte, neumějí se s ním naladit na společnou komunikaci. Bývají to adolescentní matky,

²³ BOWLBY, J.: *Vazba*. Praha, Portál 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.

teré jsou nevyzrálé, nebo matky pod vlivem návykových látek či matky psychicky postižené. Tento typ matek reaguje pokaždé jinak na stejnou situaci, ve výsledku dítě neví, co má od matky očekávat.

3. Posledním vzorcem je „SMÍŠENÝ“ typ. Je to typ vzniklý ze střetu obou předešlých typů. Jde buď o střídání typů nebo jde o postupné přecházení z jednoho typu na typ druhý.

Smíšený a nejistý typ mohou vyvolat u dítěte zpočátku pocity úzkosti. Pokud se s takovými dětmi správně nepracuje, pocity se prohlubují, stavy zhoršují a osobnost se nejen v citové oblasti vážně narušuje. Uvedme si typy úzkostného dítěte v důsledku nejisté a smíšené výchovy²⁴:

- Jde o úzkostné děti, které bývají vyhýbavé. Matky nemají snahu k tělesnému kontaktu, kontakt je zde minimální až agresivní. Matka zde selhává jako bezpečné zázemí pro dítě. Obrannou reakcí dítěte bývá vyhýbavé chování. Dítě cítí úzkost a vztek, potlačuje emoce, předčasně vyspívá, aby udrželo kontrolu nad matkou.
- Matky u typu vzdorovitých dětí reagují citlivě až přecitlivěle. Komunikace je pro dítě nelehká a k tomu nečitelná. Matky sice jasně komunikují, ale na stejnou situaci reagují pokaždé jinak. Děti pak mívají problémy s adaptací ve škole, jsou citově závislé na jiných dětech nebo jsou naopak agresivní a ostatním dětem ubližují.
- Způsoby obranné adaptace dětí se projevují zdánlivou lhostejností či bezstarostným chováním. Může pak docházet k sebepoškozování, vynucování si tak pozornosti matky či blízkého okolí. Pokud za tyto projevy následuje trest, vnímají ho jako zájem o svou osobu a frekvence a závažnost činnosti se zvyšují.

Nastává útlum zkoumání prostředí, děti se bojí cizích lidí a bývají velmi fixovány na matku. Matky v důsledku své nevědomosti toho často využívají, dítě v tomto podporují a tím brzdí jeho rozvoj.

Role jak matky, tak otce je pro dítě stěžejní. V otci dítě spatřuje vtělení životní moudrosti, manuální zručnosti, síly, autority a bezpečí. Otec je zpravidla pro syna životním vzorem a pro děvče vzorem mužské role. Yablonski²⁵ vytvořil teorii pěti typů otců:

²⁴ AINSWORTH, M.,D., S.: *Infant-mother attachment. American Psychologist*. 1978. ISBN 932-937.

²⁵ YABLONSKY, LEWIS: *Otcové & synové*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-075-8.

Otec dvojník – citlivý, milující, empatický, zdravý a vyzrálý otec, dítě je pro něj hlavním bodem zájmu. Problém je, že tito otcové vytvářejí „skleníkové prostředí pro dítě“, nenechávají děti prožít frustrace a ty se pak nedokážou vyrovnat s nezdary a překážkami.

Otec kamarád - rovnostářský až mírně patologický typ. Kamarád, který nikdy nezaujme status otce, neboť zůstává dítětem. Nemá autoritu, nestane se idolem dětí, neumí řešit problémy, bývá dobrým partnerem pro hru, ale zůstává v područí svých žen.

Otec machr – má předimenzovanou představu mužnosti. Jeho láska k dítěti je jako k sobě samému. Neumí navázat vztah s dcerami, stává se nebezpečný pro syna. Synův výkon chápe jako svůj vlastní a při neúspěchu syna je agresivní, a to fyzicky i verbálně. Snaží se ovládnout syna a neumožňuje mu jeho individuální vývoj. Syn se pak buď podřídí, nebo otevřeně stagnuje, anebo je pasivně agresivní, což je obdoba otce.

Otec psychopat – je muž s disharmonickou osobností, neschopný běžných emočních vztahů, nerespektuje právo a pocity dalších lidí, je nespolehlivý, nemá zodpovědnost, zájem o dítě je snížený, účelově dokáže i předstírat a lhát.

Egocentrický otec – citově vyrovnaný, avšak egocentrický, což je způsobeno dvojí osobností, a to, je-li rodič, či živitel rodiny. Tyto typy bývají vedoucí pracovníci, manipulují s rodinou, tedy s manželkou a s dětmi v zájmu vlastního prospěchu a uspokojení. To pak vede ke konfliktu rolí, přispívá ke sníženému sebevědomí ženy, ale i dětí.

Pokud dítě vyrůstá s jedním z typů otců, pak mohou být důsledky vážné. Dítě se pokouší hledat náhradního otce, anebo, což je horší varianta, má tendence se dostat do vlivu jiných vůdců, například sekty či jiných psychopatů, nebo volí únik a hledání jiné autority.

Pozitivní typ otce – otec, tatínek, táta by měl mít vžitou roli muže, a to po stránce morální (být gentlemanem, silný, manuálně zručný, zvědavý), po stránce citové by měl být starostlivým manželem a otcem (umění komunikace, pomáhat v domácnosti, schopnost domluvit se), měl by být smířený se sociální rolí otce. Muž by měl také představovat ztělesnění bezpečí rodiny a to vše především proto, aby mohl být dětem správným mužským vzorem. Rovněž tak „správný“ otec by si měl umět hrát s dětmi a pomocí her vštěpovat dětem životní moudra a hodnoty. On sám by měl dodržovat pravidla, která si v rodině stanovili, a lpět na tom, aby je dodržovali i ostatní členové rodiny, když je to ale nutné, umí být i shovívavý. Je přátelský, nekonfliktní, se smyslem pro zodpovědnost, čest a morálku.

Role matky bývá doprovázena více silnými emocionálními pouty, pocity jistoty a vnitřního pocitu bezpečí. Matka by měla zprostředkovat základy výchovy pro mravní, citové, intelektové, pracovní a tělesné složky dítěte. O matkách s kladným citovým vztahem jsme se zmiňovali na začátku kapitoly. Podle Sobotkové²⁶ i podle Matějčka²⁷ si můžeme vytvořit příklady správných matek. Uvedeme si rovněž podle zmiňovaných autorů příklady matek, které mají problém s výchovou a přístupem k dítěti.

Puritánská matka - příliš přísná, příkrá, řídí se podle platných, ale přehnaných norem, život bere jako povinnost a jako nutnou neradostnou záležitost.

Bezmocná matka – často bezradná, nespokojená, úzkostná, má problémy s okolím i sama se sebou, není schopna rozsáhlejší organizace věcí, svého života ani života dětí, stává se z ní hysterická, agresivní, afektovaná žena.

Nepřátelská matka – sobecká, bývá někdy ambiciózní, prosazuje jen své názory, touhy a přání. Má touhu vládnout, středem všeho je ona. Svě blízké, hlavně děti, používá k prosazení a k dosažení svých cílů. Chybí jí něha, laskavost, schopnost milovat dítě a ustupovat svým potřebám před potřebami dítěte.

Chtěli bychom na tomto místě zdůraznit, že uvedené typy otců a matek slouží spíše k názorné ilustraci a zamyšlení, zdaleka nevystihují vždy jedinečné působení osobností rodičů konkrétního dítěte a dalších životních okolností, v nichž se dítě ocitá.

1. 2. 1. 1 Typy výchovy v rodině, jejich charakteristika

Jak jsme uvedli výše, rodina má řadu funkcí. Ne v každé rodině jsou tyto funkce plněny. Existují rodiny, které si nastolí svá vlastní pravidla o tom, jaká by měla funkce rodiny být, a pak se může stát, že se výchova dítěte změní ve frašku, nebo dokonce teror. Uvedeme si opět pro ilustraci nejčastěji uváděné typy nesprávné výchovy²⁸.

²⁶ SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

²⁷ MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

²⁸ DUNOVSKÝ, J.: *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti*. Praha: Svět, 1986. ISBN 80-901424-7-8.

Autoritativní výchova – velké množství nepřiměřených trestů, nekompromisní prosazování autority rodičů, neakceptování potřeb dítěte. Důsledkem je neustálý pocit ohrožení, pocit křivdy, nejistoty, bezradnosti. Nově vzniklé situace vyvolávají strach a poruchy sebevědomí, sebehodnocení. Tento typ výchovy způsobuje u mnoha dětí negativismus, vzpouru, agresii či úniky z reality.

Nadměrně pečlivá výchova - silné až přehnané projevy lásky k dítěti, nízká akceptace jeho potřeb a přehnaná starostlivost. Dítě nemá soukromí, nenese téměř žádnou zodpovědnost, má málo samostatnosti, snižují se na něj nároky, je omezováno neustálou kontrolou. V tomto typu výchovy může nastat model, že dítě doma nemusí pomáhat, protože se "musí učit". Důsledkem toho je nepřiměřeně vysoké sebevědomí, většinou postavené na chatrných základech. Nejhorší však je, že s tímto se dále pojí vysoké životní plány a touhy, kterých není schopen jedinec dosáhnout. Takto vychované dítě má malou vytrvalost, neumí řešit problémy a překonávat překážky, rodiče v něm evokují vznik frustrací a další potíže v emocionální a sociální oblasti.

Nadměrně shovívavá výchova se projevuje přehnanou láskou k dítěti, potlačením veškerých potřeb na úkor dítěte. Akceptace potřeb dítěte je velká, avšak s nízkými požadavky. Kontrola, zodpovědnost, poslušnost není žádná. V rodině bývá časté a neadekvátní odměňování. Dítě může mít v tomto typu výchovy mnoho volnosti, málo povinností, bývá bezohledné, sobecké, bez schopnosti uvědomění si chyby a zpětné vazby.

Z výčtu nesprávných typů matek, otců a způsobů výchovy se nám může zdát nemožné najít rodinu, která by odpovídala žádoucímu působení na dítě. Ale není tomu tak. Patrně v každé rodině se najdou jisté znaky, jež by tam být neměly, ale z globálního hlediska to není tak závažné, aby to narušilo zdravý vývoj jedince. Můžeme však předpokládat, že dítě, které žije v jednom z uvedených typů rodiny, bude do života nějakým způsobem poznamenáno. Nebude to mít snadné v reálném životě a nebude pro něj ani lehké se ubránit atakům nebo lákadlům virtuálního života.

1. 2. 1. 2 Problematika současné rodiny

Dnešní rodina je vystavená spoustě tlaků z hlediska materiálních potřeb. Je to důsledek změn ve společnosti, které poznamenaly stránku ekonomickou, sociální i kulturní. Na dětech se to odráží jak ve světě reálném, tak ve světě virtuálním. A právě virtuální svět se v současné době stává pro děti nebezpečnějším, než tomu bylo kdy dříve. Případný útočník si je totiž této situace a pozice rodiny ve společnosti vědom a dítě tak může snáz atakovat a zlákat do tíživých či dokonce nebezpečných situací. Ekonomicko-sociální tlak, kterému rodiny často podléhají, vede k úplné pracovní vyčerpání žen – matek, k feminizačním snahám a také k jejich zvýšené vzdělanosti. S tím je pak úzce spjata touha po ekonomické samostatnosti a nezávislosti, seberealizaci. Výsledkem však často bývá nedostatek času na dítě. U dětí v důsledku toho může vzniknout tzv. deprivace syndrom.

Dalším jevem, který ovlivňuje sociálně-ekonomický status rodiny, je věk rodičů neboli příliš mladé manželství. A to přesto, že od 80. let 20. století počet těchto případů postupně klesá. Jedná se o případy, kdy nezralý mladý pár má často nechtěné dítě a oba rodiče se tak ocitají v nelehkých sociálních situacích - mohou mít neukončené vzdělání či nevyřešené bydlení a ekonomické zajištění. To vede k nepříznivým způsobům výchovy a rodinného života. Selhává komunikace manželů jakožto rodičů, nastávají partnerské konflikty, které vedou k rozvodovosti. V neúplné rodině, kde působí jen jeden z rodičů, se objevují existenční problémy, komplikovanější výchova a oboustranná citová závislost mezi osamělým rodičem a dítětem. Ale i když se rodina nerozpadne, vykazuje v takovém případě dysfunkční prvky. Chybí funkční soudržnost, vzájemná komunikace, empatie, kooperace, vymezená hierarchie zodpovědnosti a vytrácí se předpoklady pro harmonický vývoj dítěte. Příčinou nesouladu mezi manžely bývá ztráta pocitu vlastní hodnoty, neadekvátní požadavky na partnera, osobní selhání. Rodinná stabilita či nestabilita přímo souvisí s harmonickým nebo disharmonickým vývojem jedince. Rodiče vědomě či nevědomě přenášejí své konflikty na děti a ty se dokonce někdy konfliktů i přímo zúčastňují.²⁹

²⁹ Sdružení Linka bezpečí: *Rodiče, děti a jejich problémy*. Praha: MŠMT, 2011. ISBN 978-80-904920-1-1.

Dalším, dnes velmi častým úkazem kvůli vysokému výskytu rozvodovosti v České republice je neúplná rodina. Neúplná rodina se vyznačuje tím, že v rodině žije jen jeden z rodičů. Stane se tak v důsledku úmrtí nebo rozvodu rodičů. Chybí-li matka v rodině, schází dětem pocit bezpečí, lásky a něhy. Absence otce, jako mužského vzoru, často vede u dítěte k poruchám chování. V tomto směru je nejcitlivějším věkem pátý rok života, je to kritické období zejména pro chlapce. V neúplné rodině navíc dítě nezískává zpětnou vazbu k vlastnímu chování ve vztahu k druhému pohlaví. Neví, co je a co není adekvátní. Krize současného rodinného života je spojená s krizí v nejistotě rodičovských rolí, v přetíženosti matky, která vede domácnost a současně navštěvuje zaměstnání, a v nesouladných manželských vztazích. Velkou roli při rozvodu hraje věk dítěte, jeho pohlaví, důležitý je i způsob rozvodu. Rodiče si musejí uvědomit, že v krizi či při rozpadu manželství zůstávají pořád rodiči a nesmějí zatahovat dítě do svých sporů. Už vůbec by neměli z dítěte dělat prostředníka či objekt svých intrik nebo vydírání druhého partnera. Každý rozvod znamená ohrožení zdravého vývoje dítěte. Dítě citově strádá a hledá „náhradní rodinu“. Je zde nebezpečí, že je cizím člověkem lehce zneužitelné a skupinou vrstevníků lehce ovlivnitelné.

Neměli bychom zapomenout na nepříznivě vysoký počet dětí v ústavech, za což jsme jakožto stát kritizováni Evropskou unií. Zmiňujeme se o tom právě proto, že s tím souvisí další problém, kterým je psychická deprivace. Zatímco subdeprivace se vyskytuje v rodině, a to úplné či neúplné, zde se jedná o rodinu, která je dysfunkční. Dítě je duševně zanedbáváno a má problémy v psychickém vývoji. Nutno podotknout, že psychická deprivace je mnohem hlubší a rozsáhlejší než subdeprivace. Bývají jí postiženy děti z dětských domovů, které třeba mají rodinu, ale žijí pro své bezpečí mimo ni. Psychickou deprivací³⁰ často trpí děti, které nemají rodinu nebo ji ztratí. Nastává i u dětí v důsledku nesprávné výchovy a nepřiměřených postojů rodičů vůči dětem (viz kapitola výše). Dítě je odstaveno, ignorováno, odmítáno, nejsou mu poskytovány dostatečné citové vazby. V důsledku toho se dítě začne opožďovat už v útlém věku v psychickém a motorickém vývoji. Zasaženy jsou především vyšší city – inteligence, estetické vnímání. Tyto poruchy se pak později projevují v citové sféře, a to obtížnější adaptací na nové prostředí, častějšími konfliktními situacemi, nesoustředěností, neschopností navázat partnerské vztahy. Projevy deprivace se objevují především v sociálním vývoji – v neznalosti, jak navázat vztah a opřít se o lásku, ve zlomyslnosti, touze po uznání a

³⁰ MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J.: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 9788024619835.

lásce, nesoustředěnosti, roztržitosti, citové lability, sklonu k afektům a agresivitě. Tento proces je sice nenávratný, ale lze jej stabilizovat a jeho důsledky minimalizovat. Záleží především na věku a struktuře osobnosti dítěte.

V následující kapitole se pokusíme nastínit proces socializace jedince a jeho další činitele.

1. 2. 2 Socializace a edukační činitelé v životě dítěte

„Významné místo ve vývoji lidského jedince zaujímá sociální působení společnosti. Samotným zráním by se člověk nestal tím, co psychologie označuje osobností. Teprve v přizpůsobování se sociálním požadavkům se utváří ty vlastnosti osobnosti, které člověk musí mít, aby se stal plnoprávným členem určitého společenství.“³¹

Význam slova edukace spatřujeme ve spojení významů slov vzdělávání a výchovy. V edukačních činitelích spatřujeme i heteroedukaci a autoedukaci. Edukace úzce souvisí se sociální psychologií. Podle Řezáče³² sociální psychologie zkoumá psychiku jedince, vývoj osobnosti v závislosti na interakci s prostředím. Zabývá se socializací, tedy chováním ve společnosti a včleňováním se do ní. Civilizační hodnoty jako lidskost, porozumění, vzájemná pomoc a spolupráce jsou základními primárními lidskými hodnotami. Sekundární hodnoty se vyznačují pořádkem a řádem, například smyslem pro odpovědnost, spravedlnost apod. Socializace, začleňování se do společnosti, není vůbec jednoduchý proces, a to může být důvodem, proč se mezi dětmi tvoří čím dál větší ekonomické a sociální nerovnosti. Pro téma disertační práce je z celé oblasti socializace důležitá především část týkající se sociálních činitelů, kterým se chceme podrobněji věnovat.

V reálném světě je mnohem těžší obstát v situaci, která reálně existuje, ovšem ve virtuálním světě se dá všechno popřít, ba i dokonce změnit. Žít virtuální život je snazší a může to být i zajímavější, než žít život ve skutečném světě. To, nakolik si dítě připustí tuto variantu, záleží nejen na rodině a výchově, jistou míru v tom má i okolí, ve kterém se dítě bezprostředně vyskytuje. Jedince neformuje pouze rodina, způsob výchovy a vzdělání, ale jistou míru zaujímá i okolí, ve kterém se dítě bezprostředně vyskytuje. Sekundární společnost je základním kamenem pro západoevropskou civilizaci. Primární hodnoty jsou v ní také důležité, ale sekundární hodnoty, které jsou základní, musí být nadsazené, a je na ně kladen větší důraz. U pohlaví to obecně bývá tak, že muži mají blíže k sekundárním hodnotám a ženy

³¹ ŠIMČIKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie..* Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0929-1. s. 17.

³² ŘEZÁČ, J.: *Sociální psychologie.* Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.

k primárním. Jedinec jako osobnost funguje systémově v neustálé interakci: jedinec x jedinec, jedinec x společnost, skupina x jedinec, skupina x skupina, společnost x společnost.

Socializací zvnitřňujeme normy dané společnosti či skupiny, díky ní si osvojujeme návyky, postoje, hodnoty dané společnosti, ve které se jedinec vyskytuje. Sociální učení je základ pro socializaci. Sociální učení chápeme jako jistou reakci na danou situaci pomocí zkušeností³³. Jedná se tedy o celoživotní proces.

Podle Hofstattera³⁴ existuje několik typů sociálního učení. *Přímé sociální učení* probíhá pomocí odměn a trestů, tento způsob učení by neměl být častý a měl by být přiměřený, protože se může stát, že odměna či trest ztratí svou hodnotu. *Učení nápodobou* neboli také formální sociální učení, je situace, kdy jedinec po někom opakuje jak chování, tak postoje a hodnoty, které se buď vyplácejí, nebo nevyplácejí. Podle toho pak vzorce chování a postoje hodnotí, případně přebírá. Učení pomocí *imitace* je asimilace postojů a názorů. Jde o napodobení jistých prvků. Při učení formou *identifikace* si jedinec bere za své všechny upozorované jevy. O sekundárním posilování mluvíme tehdy, když si jedinec vezme danou osobu za vzor, a o zastoupené posilování jde tehdy, když si za vzor vezme takovou osobu, která je za své chování a postoje odměňována. Může nastat anticipace strachu z očekávání, a to když si zvolí za vzor jedince, který má strach z odmítání, lásky, náklonnosti.

Pokud chceme nahlédnout do procesu utváření osobnosti z výkladu sociální psychologie, pak ji musíme zkoumat ve vztahu k sociálním skupinám a širším společenským celkům. Ontogeneze morálního vývoje³⁵:

- **Premorální chování** – neboli pocit základní důvěry, trvá do čtyř let života jedince. Jedinec si začne uvědomovat sám sebe okolo 3 až 4 let svého života. Dítě začíná ve větách používat zájmeno já – období jáství. Ve světě mezi odborníky je neustálá diskuze o existenci premorálního vývoje. Jedni odmítají názor, že premorální období existuje, jiní se domnívají, že hodnoty vštěpujeme dítěti od početí.
- **Elementární mravní návyky a zvyky** - jsou primitivní, primární, avšak důležité. Mají velký vliv vést dítě k plnění svých základních povinností, k překonávání přiměřených těžkostí a k dokončování činností. Děje se to převážně formou návyků a vlivem výchovy. Dítě se učí

³³GARDNER. Richard, A.: *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996. 104 s. ISBN 80-85529-22-X.

³⁴ŠIMČÍKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. Olomouc, UP, 2004. ISBN 80-2440929-1.

³⁵HEIDBRINK, H: *Psychologie morálního vývoje*. 1. vyd. Praha : Portál, 1996. 176 s. ISBN 80-7178-154-1.

nápodobou rolí, např. spolužáka, žáka, kamaráda. Neměla by být role fixovaná k dokončování činností. Toto období bychom mohli také nazvat obdobím pocitu viny a vlastní autonomie. V determinaci vývoje bychom si mohli mravní vědomí zařadit do předškolního a mladšího školního věku.

- **Mravní vědomí** – přechodné období pocitu snaživosti a vlastní viny k období vlastní identity. Nastává tehdy, když dítě dokáže samo posoudit z mravního hlediska určité skutky jiných lidí či své vlastní. Mravní vědomí se utváří v adolescenci. Má zvláštnosti, jež se projevují lokalizací mravního chování jen do situací, které je vyžadují a jsou žádány jedinci, posuzují skutky především podle vnějších výsledků, při nichž vzniká motivace, nebo subjektivita hodnocení, která má vlastní činy hodnotit lépe než činy ostatních.
- **Mravní přesvědčení** – vzniká v období dospívání, je to tedy období od intimity až po období generativity. Přichází tehdy, když mravní pojmy a hodnocení chování nejsou pouhými poznatky a vědomostmi, ale když se interiorizují. Nastávají typy, které jsou buď v rozporu mezi vlastním hodnocením a hodnocením ze strany dospělých, nebo degradace vlastního činitele. Vžití a porozumění mravním normám, hodnotám a následně jednání se odvíjí od celkové úrovně kognitivního vývoje, vzniká i vlivem výchovy a bezprostředního okolí.

Produkt socializace

Produkt socializace vzniká produktivním učením. Produktem socializace je *vědomí*. Mluvíme zde o vědomí sebe sama ve vztahu k lidem. Vědomí má dvě složky, jsou jimi sebevědomí (představa a obraz o sobě samém) a sebekoncepce (vzniká seberealizace na základě prožitků mého já). Dalším produktem socializace je *svědomí*. Svědomí je zvnitřnění norem a hodnot, podle kterých posuzují sebe a své okolí. Svědomí ovlivňují prožité vztahy k sobě, k lidem a ke světu. Složkou svědomí jsou postoje (tendence reagovat určitým způsobem a sociální role představují chování člověka na určitém místě). K dalším produktům socializace patří *sociální rysy osobnosti*, vznikají zvnitřněním faktorů vnějšího světa, a *sociální dovednosti*, které jsou vázány na mezilidské vztahy³⁶. Rozvíjejí se na základě vrozených dispozic a na základě socializace. Jako poslední zde máme *sociální motivy*, které pobízejí k novým činnostem. Jejich produktem mohou být tyto 3 typy sociálního učení (mohou se i kombinovat):

³⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 356 s. ISBN 978-80-246-0841-9

1. Altruistický - individuální, vychází z instinktivní družnosti až naivity.
2. Utilitárně-filantropický - založený na egocentrismu a chytráctví.
3. Humanistický typ – má efektivně utvořenou socializaci, dokáže se na lidi dívat reálně.

Faktory ovlivňující antisociální chování – agresor

Představili jsme si socializaci a ontogenezi morálního vývoje proto, abychom lépe pronikli k antisociálnímu chování. V této kapitole se budeme věnovat agresorovi, neboť je ve výzkumu jednou z nezávislých proměnných.

Agresor se projevuje agresivním chováním. Agrese neboli hostilita je termín, kterým se označuje útočné, nepřiměřeně impulzivní chování, jež ubližuje druhé osobě. Charakteristika chování agresora by se dala shrnout takto: jedná se o jedince s nízkou verbální schopností, upřednostňujícího antisociální postoje s nepřátelským pohledem na jiné lidi. Charakteristika agresorovy rodiny se vyznačuje nedostatečnou kontrolou nad dítětem, nedostatkem vřelostí, uvolněnou a neúčinnou disciplínou, vysokou konfliktností rodiny či potížemi rodičů s patologickou závislostí, duševními nemocemi či kriminalitou. Agresor bývá společenský a vztahy s vrstevníky vyhledává velmi často, ovšem dovednost navazovat nové vztahy je malá. Často vyhledává kontakty s deviantními vrstevníky.

Výrost³⁷ rozdělil agresi na:

- a) fyzické poškození jiné osoby,
- b) poškození majetku jiné osoby,
- c) psychické zranění jiné osoby.

Někteří autoři vznik agrese spojují se sociálními normami a jiní jí přisuzují biologické predispozice. Je dokázáno, že agresi spouští nízká hladina cukru v krvi. Také dnes už víme, že člověk není podle Johna Locka *tabula rasa - nepopsaný list papíru*, ale pravdou je, že s

³⁷ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2002. ISBN 978-80-247-1428-8.

jistými predispozicemi se rodí. Hostilita má také vliv na sociální učení. Konkrétní chování se totiž jedinec učí. Agresi proto můžeme klasifikovat následovně³⁸:

- *Afektivní agrese* je nepřátelská, zlostná, doprovází ji silný emoční stav. Je náhlá a neplánovaná, vyvolána averzním podnětem.
- *Instrumentální agrese* může být vedlejší efekt na cestě k dosažení cíle. Bývá to často reakce na neúspěch.
- *Tyranizování* je systematické a úmyslné ubližování druhému jedinci. Cílem je uškodit druhé osobě. Je zde často znatelná nerovnost v síle tyrana a oběti, a to jak psychická, tak fyzická.

Agrese je tedy postoj člověka. Jde o jedince nevyrovnaného, který si kompenzuje duševní stav. Agrese se dá léčit, zvládat, utlumovat. Je jen nutné si ji připustit a řešit ji, a ne ji používat k moci nad ostatními či k vyvolání strachu a k uplatňování si tak pozic nad druhými lidmi.

Shrňme si tedy stručně agresora ve třech bodech:

- Fyzicky nebo psychicky útočí na oběť.
- Má radost z bolesti, trápení, trýznění oběti.
- Prahne po pocitu moci nad obětí.

Prosociální chování

Představili jsme si antisociální chování, představíme si stručně i jeho opak – prosociální chování. Skutky ve prospěch druhého bez očekávání materiální, finanční či sociální odměny jsou označovány jako prosociální chování. To má mnoho podob od dárcovství, empatie, nabídky pomoci po spolupráci či podporu.

J. Piaget už v roce 1935 určil tři základní etapy vývoje morálky dítěte:

Heteronomní - jedná se o věk do 8 let dítěte. Prvními návyky jsou plnění vlastních povinností, pořádnost, překonávání přiměřených těžkostí, říkání pravdy, dokončování započaté činnosti,

³⁸ ŠIMČÍKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. Olomouc, UP, 2004. ISBN 80-2440929-1.

zachovávání pravidel slušného chování. Vývoj je určován autoritou dospělého. Dítě je na autoritě závislé, určuje, co je dobré a co špatné, jde o nápodobu a opakování chování.

Autonomní - probíhá od 8 let věku dítěte. Dítě samo o sobě považuje určité chování za správné či nesprávné, bez ohledu na autoritu.

Ve starším školním věku, okolo 11. až 12. roku, získávají děti *podstatu mravního hodnocení*. Začínají přihlížet k motivům a pohnutkám jednání, diferencovat odměny a tresty, uplatňovat pohled na vnější i vnitřní podmínky.

Morální city znamenají kladné city a výchovu k morálce samotné, podmínkou je láska k lidem, láska k profesi a takt.

1. 2. 2. 1 Základní škola jako sociální skupina

Základní školou jako takovou se budeme zabývat, neboť úzce souvisí s tématem disertační práce, v jejímž názvu se základní škola dokonce přímo objevuje. Rovněž oslovení respondenti pocházejí z prostředí základní školy, která zaujímá stěžejní pozici v námi zkoumané problematice, a to jak ve vzniku problému samotného, tak při vytváření jeho prevence.

V období několika tisíc let před naším letopočtem, tedy v době pravěku, byl učitelem každý z kmene, kdo jedinci něco vysvětloval, předával informace či ukazoval.

Ve středověku, který byl v područí křesťanství, se výuka omezila na tvrdé memorování. Byli to církevní hodnostáři, kteří mohli v té době vykonávat pedagogickou činnost. Nejpoužívanějším a zároveň univerzálním jazykem byla latina. Změna nastala v období baroka, v 17. až 18. století, za života J. A. Komenského. Ten v té době viděl dítě jako cosi tvořivého, křehkého a citlivého, jako jedince, který se utváří a potřebuje pomoc dospělého. Komenský navrhl velké množství pedagogických pomůcek, didaktických postupů, napsal knihy jak pro děti, tak pro dospělé. Dodnes čerpáme z jeho děl a životní filozofie³⁹.

Marie Terezie z rodu Habsburků při nástupu na trůn dala slib národu, že změní a vybuduje systém školství. V roce 1774 pověřila Johanna Felbigera vypracováním školského zákona, podle něhož musely všechny děti chodit do školy po dobu šesti let. S tímto systémem se změnil v novověku pohled na dítě⁴⁰.

V novověku, koncem 19. století, se objevily dva hlavní, přitom opačné směry: pedeutocentrismus a pedocentrismus. V pedeutocentrismu je v centru dění učitel, který je jediným zdrojem moudrosti. Učitel vyžaduje tvrdou kázeň, morálku a pořádek. Zato v pedocentrismu je ve středu dění dítě - žák. 20. století pak bylo obdobím útlumu, neboť vývoj školství i oboru učitelství významně narušily dvě světové války i příkrý totalitní režim v naší zemi. Vývoj pedagogiky se nezastavil, ale pohled na vzdělávání byl velmi

³⁹ JÚVA, V.: *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno, Paido 2003. ISBN 80-7315-062-X.

⁴⁰ BŮŽEK, A., GRECMNOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E.: *Obecná pedagogika II*. Olomouc, Hanex 2003. ISBN 80-85783-24-X.

jednostranný, bez možnosti volby. Ovšem roku 1948 byl přijat nový školský zákon, ze kterého čerpáme dodnes⁴¹.

Ve 21. století se dítě stává splněným snem párů, což může mít dopad v podobě přecitlivělosti a přehnané péče o dítě. Učitelé mnohdy poukazují na omezené možnosti, jak vést v naší společnosti žáky k hodnotám, neboť někteří rodiče se školou příliš nespolupracují, jiní rodiče jsou velmi citliví na jakoukoli kritiku vůči svým dětem. Průměrný počet dětí ve třídě je 25, přičemž každý pátý má nějakou poruchu, kterou musí učitel zohlednit.

V základní škole stráví jedinec minimálně devět let. Z celého pracovního dne je to třetina, někdy se školní družinou i jedna polovina dne. Je to velké množství času a bezesporu stačí na to, aby se dítěti vtiskly vzpomínky na základní školu po celý život. A nejen to. Dítě se ve škole neučí jen vědomosti, ale učí se tam i normy naší společnosti, dodržování pravidel – právní i morální, v neposlední řadě se učí navazovat nové vztahy, řešit problémy, překonávat překážky, hledat příčiny a tím se rovněž učí novým sociálními rolím. Proto je důležité, jaký druh základního vzdělání si rodič pro dítě vybere, myslíme tím, jak funguje vnitřní řád dané školy, jaká je ve škole atmosféra, jaké vztahy se tam navazují a jak škola plní, a to po všech stránkách, svůj Školský vzdělávací program, neboť to vše má na dítě vliv. Základní školu považujeme za základní kámen ve vzdělávání. Docházka do základních škol je ve většině zemí povinná. Primární a základní vzdělávání je odstupňováno podle Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání UNESCO - ISCED 97⁴².

Základní školy mohou být zřizovány obcemi, městy, státem, církví nebo také mohou být soukromé. Státní či církevní školy jsou bezplatné. V České republice se základní škola dělí na dva stupně. První stupeň je tvořen prvním až pátým ročníkem, druhý stupeň, vyšší, je tvořen šestým až devátým ročníkem. V České republice je roku 2014 zaznamenáno 4 195⁴³ základních škol. Kromě plně organizovaných základních škol s prvním a druhým stupněm se v současnosti můžeme setkat, stejně jako v mnoha zemích Evropy, s malotřídkami. Jedná se o školy, které jsou jen prvostupňové a ročníky bývají spojené do jedné třídy.

⁴¹ JÚVA, V.: *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno, Paido 2003. ISBN 80-7315-062-X.

⁴² Český statistický úřad: *ISCED*. [online]. [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/mezinarodni_standardni_klasifikace_vzdelavani_isced_

⁴³ ZÁKLADNÍ ŠKOLY. Dostupné z: <http://www.zakladniskoly.cz/seznam-skol/>.

Děti jsou do školy přijímány pod podmínkou, že k termínu 31. 8. dovrší šesti let věku a zároveň že projevují přesvědčivé známky. Její důsledná diagnostika je velmi důležitá pro budoucí školní úspěšnost dítěte. K fyzickému zdraví a vývojovým změnám se vyjadřuje pediatr, podstatná je pedagogicko – psychologická diagnostika učitelek MŠ, dále názor rodičů na běžné projevy dítěte ve spojení s údaji získanými při zápisech do prvních tříd. Děti s problémy v některé oblasti související se zaškolením jsou podrobněji diagnostikovány v pedagogicko-psychologických poradnách. Komplexní diagnostické údaje mají jediný cíl, a tím je zabezpečení úspěšného školního startu, který se výrazně podílí na dalším školním i rodinném životě dítěte. Psychicky náročnou změnou po zaškolení je pro dítě nejen nová sociální skupina, ale především hodnocení jeho výkonů novou autoritou – učitelem. Výsledky v procesu základního vzdělávání jsou hodnoceny obvykle pomocí pětistupňové číselné škály, kde číslo 1 vyjadřuje nejlepší hodnocení a číslo 5 nejhorší. Výjimečně se setkáme i s používáním slovního hodnocení, které sice lépe vypovídá o souhrnném výsledku, ale je náročnější na zpracování učitelem.

1. 2. 2. 2 Třída

Vliv na školní klima mají jak pedagogové a jejich způsob práce, tak vedení školy, ale i prostředí, ve kterém se škola nachází a čeho je škola součástí. Dále mají také vliv normy, zvyky školy a také její pověst. Třída je základní jednotka školy. Je to organizovaná skupina lidí, dětí, pod vedením učitele. Klima třídy je stejně důležité jako klima školy, a i když by se mohlo zdát, že jdou v ruku v ruce, ne vždy tomu tak je. Klima třídy ovlivňují vnitřní, vnější a dnes i virtuální faktory.

Mezi vnější faktory patří, jak ve třídě cirkuluje vzduch a jaké je kvality, jak je třída osvětlena, a to přírodním i umělým světlem, jak pohodlné jsou lavice a židle, jaký je technický stav třídy.

Mezi vnitřní faktory řadíme zcela jiné jevy. Na klima třídy má největší vliv kumulace osobností v ní a pedagog. Proto osobnost pedagoga hraje velkou roli při utváření a upevňování kolektivu a vybudování si vztahu dítěte ke škole a vzdělání obecně. Ovšem ani učitel neovlivní nepříznivou a silnou kumulaci osobností, které nemají zájem na utváření pozitivního a harmonického prostředí ve třídě. Z praxe autorky si dovoluujeme tvrdit, že toto nejsou varianty, které by mohly nastat na prvním stupni základních škol.

Další důležitý faktor, jenž ovlivňuje klima třídy, je spolupráce rodičů s třídním pedagogem. Pokud jsou rodiče aktivní a spolupracují s učitelem, zvyšují v očích dítěte autoritu nejen učiteli, ale i celé škole. Dalším pozitivem, jež tato spolupráce přináší, jsou jasně daná pravidla pro dítě, která jsou pevná z obou stran. Problémy se tedy mnohem rychleji řeší, ale hlavně se jim dá mnohem lépe předcházet.

To, jaký je ve třídě kolektiv, bezesporu ovlivňuje dítě, neboť si přivlastňuje normy kolektivu a ztotožňuje se s nimi. Tam, kde třídní kolektiv spolupracuje, pozitivně tvoří a navazuje kladné vztahy, tam není místo pro společenské problémy. Jedinec vychází z takového kolektivu s přiměřeným sebevědomím, pevně zakotvenou morálkou a smyslem pro spravedlnost a práci. Ovšem v kolektivu, který je dekonstruktivní, negativní, veden patologickou osobností nebo menší skupinou, jedinec vychází zmatený v pohledu na svět, se zdeformovaným pohledem na morálku, s pokřivenými normami i charakterem. A co víc, je zde místo pro šikanu.

Nová doba přináší i nový způsob nabourání třídních kolektivů. Je to virtuální kolektiv, nejčastěji sociální síť Facebook (výzkumy viz kapitola sociální síť Facebook). Děti si na sociální síti sdělují své dojmy z celého dne a často tam napíší i to, co by spolužákovi neřekly do očí, nebo spoléhají na to, že spolužák účet na Facebooku nemá, a tak nemá ani možnost dozvědět se, že se o něm píše. Na Facebooku si děti vytvářejí virtuální třídní kolektiv, kde se pány situace mohou stát právě ony. Kyberšikana může být neúmyslná: hloupý posměšek, prohození věty, kterou spolužák řekl, a spustí se lavina dehonestujících komentářů a negativně přidělených „Like“ neboli „To se mi líbí“. Kyberšikana nabízí řadu možností, jak ji provádět. Navíc je velmi těžko zjistitelná. Pedagog ji nevidí, nemá k ní přístup, nikdo s ním o ní nemluví. Většinou se na kyberšikanu přijde náhodou nebo když už se projeví virtuální šikanování přímo na oběti.

1. 2. 2. 3 Osobnost pedagoga a jeho vliv na žáka

Pedagog je chápán jako učitel a vychovatel. Ovšem prioritními vychovateli zůstanou a budou rodiče. Učitel má za úkol ve svých žácích prohlubovat vědomosti a hodnoty dané kultury. Měl by poznat jejich vlohy a schopnosti, dovednosti naučit používat a rozšiřovat je.

Význam pojmu učitel se jeví tak jasný, že je obtížné nalézt definici v pedagogických slovnících či encyklopediích. Je zajímavé porovnat pojem z historického a mezinárodního hlediska.

„Učitel je hlavním zprostředkovatelem systematicky upravených a srovnaných poznatků z nejrůznějších oborů vědních ve škole a zároveň vedle otce a matky třetím hlavním činitelem při vychování.“⁴⁴

„Učitel – jeden ze základních činitelů vzdělávacího procesu, profesionálně kvalifikovaný, pedagogický pracovník, spoluodpovědný za přípravu, řízení, organizaci a výsledky tohoto procesu. ...“⁴⁵

„Oborem práce učitelů a ostatních pedagogických pracovníků jsou činnosti, kterými se uskutečňuje péče, výchova a vzdělávání dětí, mládeže a dospělých. Tyto pedagogické činnosti vykonávají v rámci stanoveného pedagogického úvazku, a to buď ve vyučování ve škole nebo ve výchovných a vzdělávacích programech uskutečňovaných nad rámec vyučování ve škole nebo školském zařízení. Rozsah a specifika činností se váží ke společenským cílům výchovy a vzdělávání a k úkolům institucí ve vzdělávacím systému. Dále se diferencují vzhledem k věkovým, kulturním, etnickým, zdravotním a sociálním zvláštnostem jedinců.“⁴⁶

Jak jsme již uvedli v kapitole o vývoji jedince, dítě se na pedagoga upíná a vzhlíží k němu především první tři roky mladšího školního věku, poté už vliv učitele slábne.

Nejdůležitější a prioritní slovo mají ale vždy rodiče. Proto když rodič k učiteli a ke škole přistupuje pozitivně, a to hlavně verbálně, dítě věří systému školství, vidí ho jako smysluplný, učiteli důvěřuje a vzhlíží k němu. Pokud se rodič vyjadřuje negativně až hanlivě o učiteli nebo o škole, dítě se dostává do sporu samo se sebou. Věřit rodičům, nebo jako všichni ve třídě věřit učiteli? Proto by si rodiče své spory s pedagogem měli řešit bez účasti dítěte, neboť je to dítě, kterému to způsobí největší újmu. Pokud má být dobrá komunikace mezi školou a rodiči, je velmi vhodné, aby se rodiče aktivně účastnili školních akcí, a to nejen jako hosté,

⁴⁴ SOKOL, J., KLIKA, J.: *Stručný slovník pedagogický*. Praha : Ústřední spolek jednot učitelů v Čechách, 1900. s. 192.

⁴⁵ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9. s.261

⁴⁶ VAŠUTOVÁ, J.: *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 35. ISBN 80-7315-082-4.

ale i jako pořadatelé. Měli by mít společné cíle s pedagogy, co se dětí týče. Rozhodně by měli mít společný hlavní cíl, a to zdravý rozvoj a vývoj dítěte.

Z přehledu sociálních činitelů z pohledu edukace bychom si měli uvědomit, že to není jen vliv rodiče a pedagoga, co ovlivňuje vývoj a budoucnost dítěte. Je to i bezprostřední okolí dítěte a v neposlední řadě je to duch doby nebo fáze vývoje lidstva, ve které se společnost nachází. Každá doba nese své fenomény, překážky, moderní vymoženosti, které se nabízejí nebo jsou podbízeny v domnění, že ulehčí život, přitom to může být právě naopak. Dvou takových fenoménů dnešní doby se týká námi předložená disertační práce. Jedná se o sociální síť Facebook a kyberšikanu.

1. 2. 2. 4 Místo kde dítě vyrůstá - vesnice versus město

V naší práci se také zabýváme problematikou, kdo je čtenějším uživatelem Facebooku a kdo více podléhá nežádoucím jevům na něm. Jsou to děti z měst? Nebo to jsou děti z vesnice? A jsou ještě vůbec nějaké rozdíly mezi dětmi z vesnic a dětmi žijícími ve městech?

V době internetu a snadné dostupnosti čehokoliv se začaly rozdíly mezi dětmi žijícími ve městě a na vesnici stírat. Cestování odkudkoli kamkoliv je dnes bezproblomé. Ovšem z výzkumu⁴⁷ vychází, že děti z vesnice jsou pohyblivější než děti z měst. V pohybu je to dáno rozlohou místa, kde dítě žije. Tedy vysvětlením je, že na vesnici dítě dojde všude pěšky a doprava tam není tak frekventovaná jako ve městě, tedy nemá na výběr. Co se týká morálních hodnot, děti na vesnici jsou neustále ostražité ve svém jednání a chování, neboť se na vesnici lidově řečeno „všichni se znají se všemi“, venkovské děti mají tedy i větší úctu k dospělým než městské děti, neboť je znají. Ve městě to tak není, děti mají větší pocit anonymity a často jim chybí v jejich chování a jednání zpětná vazba od dospělých osob. Další výzkum⁴⁸ potvrdil, že děti shodně ve svém volnu tráví čas na počítači. Výzkum rovněž prokazuje, že

⁴⁷ ŠKVAŘILOVÁ, B.: *Chování městských a vesnických dětí v mladším školním věku*. Lidé města. [online]. [cit. 2014-01-08]. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/8-2006-2/chovani-mestskych-a-vesnickych-deti-v-mladsim-skolnim-veku.html>.

⁴⁸ KUBINOVÁ, P.: *Vesnice a město – rozdíly ve vyplnění volného času*. [online]. [cit. 2014-01-10]. Dostupné z: http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/7072/kubinov%C3%A1_2008_bp.pdf?sequence=1.

vesnice je s městem čím dál více provázána, takže rozdíly, které byly patrné ještě v šedesátých letech minulého století, kdy vesnické děti chodily na pole, rodiče měli doma hospodářství a žili na statcích, zatímco děti z měst bydlely v čistých, krásných bytech bez zvířat, maximálně s pejskem či kočičkou, jsou dnes jen vzpomínkou.

1.2.2.5 Zájmová skupina

Uvedli jsme si edukační činitele v životě dítěte – rodinu, školu a třídní kolektiv. Je zde však ještě skupina dětí, kterou se jedinec obklopuje a ve které probíhá heteroedukace (výchova jiným jedincem). Dítě si vybírá skupinu většinou na základě stejných hodnot a zájmů a předpokládá se, že tato skutečnost má vliv na utváření jeho osobnosti.

Skupina je charakteristická tím, že je tvořena ze dvou a více osob, které jsou ve vzájemných vztazích. Skupiny můžeme obecně dělit podle několika kritérií (podle velikosti, vazeb mezi členy, podle formálnosti, práv, povinností aj.).⁴⁹

Zájmové skupiny umožňují jedinci získat zkušenosti v interakci a komunikaci s osobami, v postoji k hodnotám, k jiným lidem či systémům. Ve skupině se učí konverzovat s jinými osobami, které mají stejný či odlišný názor, učí se prosazovat názor vlastní a obhajovat ho, učí se i zpětně vazbě. Uplatňují se zde všechny prvky učení – dítě pozoruje a sleduje nejsilnějšího (vůdce party). Všimá si, které chování se vyplácí v dané skupině a později je uplatňuje také, a to v dobrém i ve zlém. Ve skupině se učí i bránit a mnohdy se vyrovnávat s nespravedlností a nezdarem.

Dítě z podnětného a harmonického prostředí netouží být ve skupině, která uznává asociální chování a jednání. Necítí se v ní dobře a naopak vyhledává tvořivé a pozitivní skupiny. Zde je jasná ukázka toho, jak všechny faktory, které mají na dítě vliv, nepůsobí odděleně, nýbrž na sebe navazují a propojují se.

⁴⁹ KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha: SLON, 1999. 204s. ISBN 80-85850-25-7.

1. 3 Temperament jako složka osobnosti dítěte

Temperament bychom mohli definovat jako název pro aktivitu psychických procesů. Temperament určuje dynamiku a intenzitu chování a prožívání. Je to zásadní vlastnost osobnosti, je vrozený, nedá se změnit, ale je možno jej koordinovat. Dynamikou prožívání a chování rozumíme tempo průběhu a střídání psychických procesů, stavů a jednání. Intenzitou myslíme hloubku chování. Temperament člověka je základní cihlou ve stavbě osobnosti a duševního života, neboť určuje vnitřní prožívání (rychlost paměti, intenzitu a střídání citů) i vnější chování (výraznost citů, mimiku, vlastnosti pohybů). Temperament určuje způsob a míru prožívání i projevy chování. Fyziologickým základem temperamentu je individuální činnost nervové soustavy a žláz s vnitřní sekrecí. Temperament se projevuje už po narození, kdy má dítě rozpoznatelnou osobnost díky její dynamice. S vývojem jedince se temperament vyvíjí, zároveň klesá vliv temperamentových vlastností na prožívání a chování jedince.

Ve středověku vytvořili jako první teorii o temperamentu dva řečtí lékaři Hippokrates a Galenos. Temperament u jedince určovali podle toho, které tekutiny je v lidském těle více. Je-li to krev – sangvilis, mluvíme o sangvinikovi, pokud je to žluč – cholé, pak je to cholerik, je-li to sliz, hlen – flegma, mluvíme o flegmatikovi a černá žluč – melancholé charakterizuje melancholika.⁵⁰

Jejich teorie a rozdělení temperamentu převládala po staletí a v základu je pravdivá dodnes. Se vznikem psychologické vědy a s jejím vývojem se tato teorie nejen rozvíjela a zdokonalovala, ale vznikaly i nové determinace. Jednu z nich přináší i německý lékař Ernest Kretschmer, který působil jako lékař v psychiatrické léčebně. Zjistil, že schizofrenie se častěji vyskytuje u lidí hubených, kdežto cyklotymní psychóza se vyskytuje častěji u lidí obézních. Na tomto pozorování Kretschmer založil svou typologii. Temperament jedince tedy determinuje podle fyzické stavby těla a rozděluje ho na tři druhy: pyknik – otevřený, přátelský, tolerantní, flexibilní; astenik – tvrdý, složitý, uzavřený; atletik – egocentrický, pomalý, nekomplikovaný, rozvážný. Kretschmerova typologie se ale stala terčem kritiky, protože vycházel z patologických jedinců a svou typologii přisuzoval jedincům duševně

⁵⁰ ČÁP, J., MAREŠ, J. : *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 406s. ISBN 80-7178-463-x.

zdravým. Také podcenil centrální nervovou soustavu a rozšířil pojem temperament na obsah psychických vztahů.⁵¹

Velmi známá je typologie od I. P. Pavlova. Ten vytvořil temperamentové typologie na základě fyziologických vlastností mozku, tedy síly vzájemného poměru a funkční pohyblivosti korových dějů. Typy vyšší nervové soustavy lze podle Pavlova rozdělit na slabý a silný typ, který může být vyrovnaný a nevyrovnaný. Pokud je typ vyrovnaný, může být pohyblivý či nepohyblivý. Jeho názvy pro dané typy jsou známé a často používané⁵²:

Sangvinik je silný, vyrovnaný a pohyblivý typ. I podle Junga je sangvinik extrovertně zaměřen, tedy je společenský. Je otevřený, flexibilní, bývá vůdčí osobností. Dokáže rychle střídát činnosti, umí se přizpůsobit, není konfliktní. Bývá málo sebekritický a přehnaně odvážný.

Cholerik je silný, ale nevyrovnaný typ. Reaguje vášnivě, na zátěžové situace až afektivně a agresivně, s výraznou mimikou. Zato pracuje rychle, samostatně, v kolektivu se projevuje impulzivně. Typickou je pro něho zvýšená dráždivost a rychlé citové vzplanutí.

Flegmatik je silný a vyrovnaný, zato nepohyblivý typ. Jeho osobnost je klidná, rozvážná, je to vytrvalý typ, který pracuje rovnoměrně, vydrží dlouho u jediné činnosti. Je snášenlivý, přátelský, má rád řád, umí se ovládat, bývá pomalejší a málo iniciativní. Pracuje stereotypně, není flexibilní.

Melancholik je slabý typ, bývá vážný, citlivý až přecitlivělý. Jeho city jsou hluboké, zato v práci je zodpovědný a důkladný. Má sklony k pesimismu. Z činností je brzy unaven. V mnoha případech trpí pocity méněcennosti, cítí se často osamocen a nepochopen.

Pro náš výzkum jsme si vybrali typologii Junga a Eysencka. Je to velmi rozšířená a uznávaná typologie. Základy k ní položil švýcarský psychiatr a psycholog Carl Gustav Jung. Jako hlavní kritérium pro determinaci typů sloužil Jungovi vztah člověka k vnějšímu světu a k sobě samému.⁵³ Podle toho rozdělil temperament na dva typy, a to introverta a extroverta. Později se ukázalo, že typy nemohou být vyhraněné, ale že jedinec může svým chováním i prožíváním inklinovat k jednomu z typů, k extroverzi nebo k introverzi. H. J. Eysenck vidí

⁵¹ ŘÍČAN, P.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3133-9.

⁵² NAKONEČNÝ, M.: *Úvod do psychologie*. Praha: Akademia, 2003. ISBN 80-200-0993-0.

⁵³ JACOBI, J.: *Psychologie C. G. Junga*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0353-7.

temperament jako stabilní a setrvávající systém afektivního chování, přesto je jeho pohled na temperament užší než Jungův. Sice vychází z Jungovy teorie a determinace, doplňuje ho ale o další rozměr, a to o dimenzi psychotismu a neuroticismu⁵⁴ – náchylnost k duševní i emocionální labilitě. Eysenck vidí strukturu osobnosti tvořenou za tří dimenzí: a) extroverze-introverze, b) neuroticismu a c) psychotismu. Jejich typologie tedy je:

Extroverti - osoby milující společnost, jsou sociálně angažovaní, společenští, impulsivní, bezstarostní, nemají zábrany, mají rádi změny, milují zábavu a veselí, jsou rádi středem pozornosti, jsou otevření, mají sklon k optimismu a k agresi, mají problém být spolehliví a bývají závislí na názorech druhých lidí.

Introverti - osoby uzavřené, nepřístupné, mají sklon k sebezpozování, společnosti se straní, bývají vážné, nedůvěřivé, zato jsou spolehlivé, zdrženlivé, nevyhledávají vzrušení, jsou opatrné a trpělivé, pořádkumilovné a mají sklon k pesimismu. Citově bývají introverti mnohem stabilnější než extroverti, ovšem jsou u nich časté nepříjemné emoční reakce, kolísání nálad, neklid, rozmrzelost a přecitlivělost.

Neuroticismus – tato dimenze bývá charakterizována pro člověka neuropsychicky labilního, který má sklon k úzkosti, ke starostem, depresím, je náladový, přehnaně emotivní, obtížně se uklidňuje po emočním vypětí. Časté je neustálé zaobírání se věcmi, které mu ubližují a způsobují silné, negativní emoční reakce.

Psychotismus – takový člověk trpí náchylností k psychóze, je samotářský, lhostejný k druhým, velmi špatně nese změny, je problémový. Tito jedinci bývají krutí až nelidští, neschopní vcítit se do pocitů druhých, libují si ve výstředních věcech, s oblibou zesměšňují ostatní.

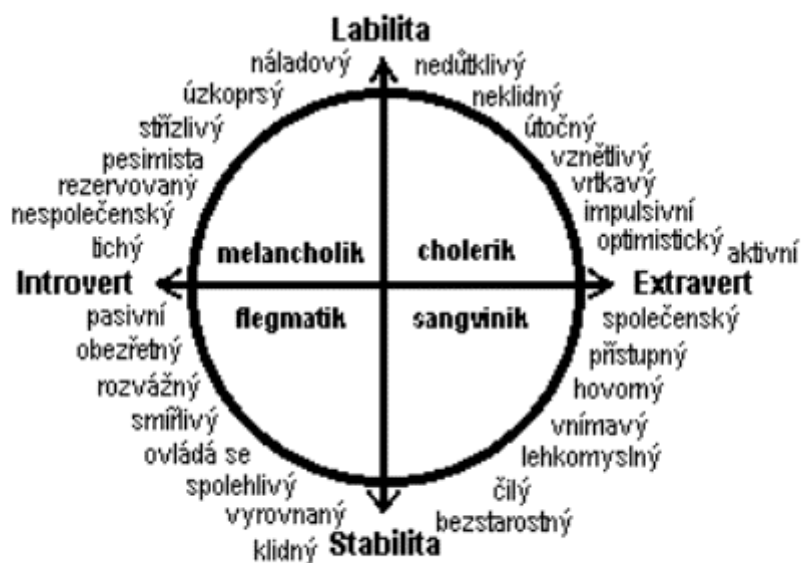
Nás zajímá právě typologický test Eysencka, protože jsme si jej účelně zvolili pro naše zkoumání. Pomocí výzkumu totiž chceme zjistit, který typ osobnosti si čteněji zakládá účet na sociální síti Facebook, který typ ve virtuálním světě má větší sklony stát se agresorem a který naopak obětí, a zdali to vše koreluje s realitou dle Eysenckova testu.

⁵⁴ Nakonečný, M.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.

Pro děti vytvořil Eysenck temperamentový test, který použijeme i my. Jmenuje se J.E.P.I. B test⁵⁵ a test se hodnotí podle skóre. Děti s vysokým skóre psychotismu se projevují zvláštností, izolovaností a problémovostí. Tyto děti bývají hostilní, necitlivé, bez pocitu viny. Osoby vysoko skórující v dimenzi psychotismu (P) budou náchylné k patologickému chování, které bude ohrožovat společnost. Skóre, jež bude vysoké jak v oblasti psychotismu, tak v oblasti extroverze (E) může předvídat velkou inklinaci k asociálnímu chování. Vysoké skóre v dimenzi neurotismu (N) může k tomu všemu přidat iracionální a emoční podobu. Děti mají v testu navíc dimenzi lži skóre (L). Ta zkoumá, zdali se jedinec nesnaží jevit se v lepším světle. Tyto situace se jeví v dotazníku pro jedince jako prospěšné. Pokud je L nízké, lze předpokládat sníženou schopnost socializace a lhostejnost k sociálnímu hodnocení⁵⁶.

Obrázek 1: Eysenckova klasifikace temperamentu

Eysenckovo typologické schéma

Zdroj: MIGLIERINI, B, VONKOMER, J.: *Eysenckův osobnostný dotazník*. Bratislava Psychodiagnostika, 1979.

⁵⁵ Eysenck, H.J.; Eysenck, S.B.G. (1994): *B-J.E.P.I. osobnostný dotazník pre deti, príručka*. Bratislava: Psychodiagnostika, spol. s.r.o.

⁵⁶ PSYCHOSOFT: Dostupné z: <http://www.psychosoft.cz/QJep.aspx>.

Eysenckovy teorie byly zkoumány ve 20 studiích Centerem a Kempem. Vyšlo jim, že děti s vysokou mírou P, E, N a nízkou L mají sklony k asociálnímu chování s prvky agrese. Na druhou stranu existují studie, které Eysenckovy teorie zpochybňují⁵⁷. Přikláníme se k těm odborníkům, kteří považují Eysenckův nástroj na diagnostiku základních temperamentových rysů za nosný.

⁵⁷ CENTER, D.; Kemp, D.: *Temperament and personality as potential factors in the development of conduct disorders, Education and Treatment of Children*,. 2003 Vol. 26, Iss. 1.

1. 4 Facebook

Celý oficiální název sociální sítě Facebook je The social network Facebook. Facebook je internetová sociální síť umístěná na webu. Slovo sociální je zde klíčové, neboť internetová sociální síť je místem, kde dochází k virtuální socializaci - lidé se tam virtuálně seznamují, také se tam virtuálně setkávají a sdělují si tam své zážitky, informace, fotografie, videa či spolu rovnou online komunikují. Název serveru vznikl z papírových letáků takzvaných Facebooks. Ty se rozdávají na amerických univerzitách v prvních ročnících a slouží k seznámení studentů mezi sebou, aby se mohli sdružovat podle zájmů a studijních oborů. Facebook byl založen Markem Zuckerbergem, jenž byl studentem Harvardovy univerzity, pro kterou byl systém určen. Facebook lidem usnadňuje kontakt s přáteli, popřípadě jim pomáhá získat přátele nové. Síť nenabízí jen nahrávání fotek, videí, odkazů, vytvoření události a komunikování s lidmi, ale je doprovázena spoustou dalších prvků, například nabídkou her, z nichž jsou některé zdarma, nebo nabídkou zboží – tedy reklamou. Seznamme se s historií Facebooku, s jeho rozmachem a poznejme jeho neuvěřitelný vliv, který na společnost má.

1. 4. 1 Definování a vymezení základních pojmů k dané problematice

Užití terminologie není v České republice známé a dostatečně vžitá. Je to způsobeno tím, že problematika je nová. Pojmy, které se staly zásadní pro oblast našeho bádání, jsou:

- o virtuální svět;
- o sociální síť;
- o Facebook;
- o účet na Facebooku;
- o status na Facebooku;
- o kyberšikana.

Virtuální svět

Virtuální svět je druh online komunity, která má často formu počítačově simulovaného prostředí, pomocí kterého se mohou uživatelé vzájemně integrovat, vytvářet a užívat objekty. Virtuální svět můžeme pochopit více způsoby. Můžeme ho chápat jako trojrozměrné vnímání na počítači, založené na simulovaném prostředí. Tato podoba je určována buď jeho tvůrci, nebo jeho uživateli. Obzvláště bývá virtuální svět vnímán jako počítačová hra. Za virtuální svět můžeme považovat i fóra, blogy, chatovací místnosti, zkrátka skupiny jakéhokoli typu v kyberprostoru. Jsou to místa, která mají svůj vlastní svět, svá vlastní pravidla. Hlavní rozdíl virtuálního a reálného světa můžeme tedy chápat takto: virtuální svět je svět, jehož funkcí je zabavit, nechat prožít dobrodružství, plnit úkoly ve světě fantasy, které se odehrávají na principu počítačových her nebo jimi jsou. Tento typ světa by se také dal pochopit jako virtuální svět, který je tvořen komunitou a vytváří simulaci světa reálného. Odehrává se v něm virtuální socializace, což spouště jedinců nedochází a zapomínají to v zápalu hry a komunikace. Obecně má virtuální komunikace úplně jiná pravidla než komunikace v reálném světě a to tím, že je anonymní a žádnými pravidly se neřídí.

Sociální síť

Sociální síť jako pojem má několik významů. Setkáme se s tímto pojmem v sociologii, kde slouží k popisu sociálních struktur, které můžeme chápat jako navzájem propojené skupiny lidí pomocí přátelství, společných zájmů, rodinné, náboženské, sexuální či rasové příslušnosti či jen společných prožitků. Tito lidé jsou v neustálé interakci, a to jak sami se sebou, s počítačem, tak i virtuální komunitou⁵⁸.

Facebook

Facebook je webová stránka, který tvoří sociální síť Facebook. Tato síť slouží ke komunikaci, zveřejňování informací, multimediálních dat, sdílení zábavy a přátel.

⁵⁸ Velký sociologický slovník. II : P-Ž. 1. Praha : Karolinum, 1996. 749-1627 s. ISBN 8071843105.

Účet na Facebooku

Pod založením účtu na Facebooku si můžeme představit založení složky na počítači, do které můžeme vkládat jakékoliv informace o sobě (místo bydliště, datum narození, kde jste chodili do školy, jaké máte rádi filmy, knihy atd.), můžeme si zde tvořit alba ze svých fotografií a videí. Přístup na účet je na Facebooku nastavitelný, můžeme ho buď úplně skrýt, můžeme ho také sdílet jen s vybranými přáteli, anebo ho může sdílet se všemi, tedy s přáteli přátel. Měnit, mazat, přidávat informace, fotky, videa aj. může pouze majitel účtu (respektive ten, kdo zná heslo účtu). Samotné zřízení účtu je velmi snadné – stačí, když na úvodní stránce Facebooku vyplníme jméno, e-mail, heslo, pohlaví a datum narození a účet následně aktivujeme. V osobním profilu o sobě můžeme navíc vyplnit řadu informací – od místa narození až třeba po náboženské vyznání. Na rozdíl od registrace se ale v tomto případě jedná o nepovinné položky. Je nutné podotknout, že nemůžeme spoléhat na pravdivost uváděných údajů v účtu Facebooku.

Status na Facebooku

Co se vám honí hlavou? S touto otázkou se na hlavní zdi setkáme vždy, když se na svůj účet přihlásíme. Zeď je přímo určeným místem, kam můžeme napsat své vzkazy neboli statusy, a zároveň zde vidíme i vzkazy našich přátel (kteří to v bezpečnostním nastavení profilu dovolili).

Jinými slovy, status je něco jako vzkaz připíchnutý na nástěnce, který uživatel sdílí se svými přáteli nebo přáteli přátel, případně i se širokou veřejností (podle bezpečnostního nastavení) a který může odstranit jen sám autor (majitel účtu). Ostatní lidé mohou konkrétnímu statusu přiřadit tzv. Like (To se mi líbí), nebo dokonce napsat k tomuto statusu komentář. Každý status, který uživatel napíše na hlavní zeď, se automaticky ukládá i na jeho účtu.

Je třeba dodat, že zabezpečení Facebooku, jeho aplikace se neustále vyvíjí a mění.

1. 4. 2 Historie Facebooku a jeho zakladatel Mark Zuckerberg

Mark Elliot Zuckerberg patří mezi nejmladší miliardáře. Narodil se 14. května 1984 v městečku Dobbs Ferry ve státě New York, v květnu 2014 mu tedy bylo třicet let. Vyrůstal v rodině lékařů, kteří vyznávali židovské náboženství. Otec Edward pracoval jako zubař, matka vedla praktickou ordinaci. Už jako dítě byl výborný v technologiích a programování.

Mark začal studovat na běžné střední škole Ardsley High School, ovšem středoškolské vzdělání dokončil na prestižní Phillips Exter Academy. Na střední škole se svým kamarádem Adamem D'Angelem sestrojil inteligentní MP3 přehrávač. Firmy o něj měly velký zájem, chlapci ho však nechtěli prodat⁵⁹.

Mark v roce 2002 dále nastoupil na vysokou školu, která se mu v jeho v kariéře stala osudnou. Byla to prestižní univerzita Harvard. Obor byl jasný - studoval programování. Už v prvním ročníku vymyslel a sestavil na internetu několik sociálně orientovaných webových stránek, ale s jednou z nich, poslední před Facebookem, šel před kárnou komisi, neboť se naboural do univerzitní databáze. Způsobilo to velký rozruch, přineslo mu to trest, ale i uznání. Další jeho sociální síť mu přinesla miliardy dolarů a věhlas po celém světě. Byla to sociální síť Facebook. Oficiálně byla síť spuštěna v únoru 2004. Sestavení Facebooku trvalo Markovi Zuckerbergovi čtrnáct dní. Web si neuvěřitelně rychle získal oblibu po celém Harvardu, a to byl hlavní důvod, proč dovolil Zuckerberg zpřístupnit Facebook i vysokoškolákům z jiných univerzit. V Česku byla první univerzitou v této síti Masarykova univerzita v Brně. Web se šířil neuvěřitelnou rychlostí. Během jednoho roku ho začali užívat studenti po celých Spojených státech amerických.

Zuckerberg se nechal inspirovat svým velkým vzorem, miliardářem a vlastníkem Microsoftu Billem Gatesem, a rozhodl se, že se přesune do Kalifornie. V městě Palo Alto si s kamarádem z Harvardu Dustinem Moskovitzem pronajali dům, který byl jejich první kancelář. Zanedlouho si ho všiml Peter Thiel, který se stal jeho prvním velkým investorem.

Facebooková mánie se začala šířit po celém světě. V polovině roku 2006 měl Facebook už sedm milionů uživatelů. Po síti zatoužily velké společnosti jako Microsoft, Viacom

⁵⁹Osobnosti.cz. [online]. [cit. 2012-08-9]. Dostupné z: <http://www.financnici.cz/mark-zuckerberg>

a Yahoo. Nabídky se pohybovaly okolo miliardy dolarů. Mark Zuckerberg však Facebook prodat nechtěl, měl s ním ještě rozsáhlé plány. Chtěl ho přeorientovat ze stránky určené především vysokoškolákům na sociální web pro všechny, což se mu podařilo. Facebook má dnes přes 50 milionů uživatelů. Sociální síť MySpace, která byla do té doby neohrožitelnou jedničkou, byla nejen ohrožena, ale dnes víme, že Facebookem byla dokonce i překonána. V roce 2007 prodal Mark Zuckerberg 20% Facebooku Microsoftu. Vydělal tímto obchodem 240 milionů dolarů. To mu posloužilo jako kapitál pro další rozvoj Facebooku ⁶⁰.

Facebook mezi tím proslavily i kauzy, které se kvůli této sociální síti vedly. Především žaloba Markových spolužáků Divyi Narendra, Camerona a Tylera Winklevosse. Ti tvrdili, že po Markovi chtěli, aby naprogramoval sociální síť podle jejich představ, on jim jejich myšlenky místo realizace ukradl. I když Zuckerberg soud prohrál a bývalé spolužáky musel odškodnit, dodnes vinu popírá.

V roce 2009 měl Facebook již přes 500 zaměstnanců a jejich počet neustále narůstá. Cena Facebooku se od té doby pohybuje přes deset miliard dolarů. Mark Zuckerberg jednoznačně patří k legendám a k největším vizionářům na internetu. Traduje se o něm, že přes obrovský úspěch a bohatství je údajně stále skromný a příliš se nezměnil.

Podle statistik⁶¹ je registrováno z roku 2013 na síti Facebook přes 300 milionů uživatelů a funguje v šedesáti osmi jazycích. Z těchto čísel je zřejmé, že vliv této webové stránky je ohromný. Je to zdroj neřízených informací, reklam a přehledná kartotéka údajů o jednotlivých uživateli. Z licence vyplývá, že uživatel může založit profil až po dovršení třinácti let. Podle osobních zkušeností autorky této práce však mají účet na této sociální síti i děti mnohem mladší. A protože ani sdílené informace, ani osobní údaje nejsou nijak chráněny, kvůli své naivitě se tím vystavují zejména mladší děti nejen manipulativnímu vlivu reklam, ale hlavně nebezpečí ze strany nejrůznějších agresorů, v krajním případě i deviantů, kteří mohou jejich nevědomosti zneužít⁶².

⁶⁰ Wikipedie. [online]. [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mark_Zuckerberg.

⁶¹ Statistika [online]. Facebook, [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: <http://newsroom.fb.com/company-info/>

⁶² Wikipedie. [online]. [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mark_Zuckerberg

1. 4. 3 Hry na Facebooku

Představíme si svět her na Facebooku. Je to lákadlo jakpro děti, tak pro dospělé, ale jedná se i o způsob pěstování závislosti na síti samotné. Z výzkumu⁶³ vyplývá, že z 955 milionů aktivních uživatelů hraje online hry na Facebooku 235 milionů uživatelů měsíčně. Jejich počet vzrostl za rok 2013 meziročně o 8,4 %. V takzvané „top desítce“ producentů online her je pět firem z Evropy - Wooga, King.com, Peak Games, Rovio a Social Point, které patří k nejúspěšnějším herním vývojářům na Facebooku. Zajímavostí je i skutečnost, že se v roce 2011 do „top desítky“ dostala pouze jedna firma z Evropy.

Pro potřeby této práce si přiblížíme konkrétní společnosti a hry na sociální síti Facebook a blíže si je specifikujme. K nejoblíbenějším hrám patří FarmVille a Mafia Wars. FarmVille je absolutní jedničkou, má přes 63 milionů aktivních hráčů a každým dnem jejich počet stoupá. Jen pro představu – denně ji hraje přes sociální síť Facebook 24 milionů lidí. Firma, která je autorem FarmVille a Mafia Wars, se nazývá Zynga. Na Facebooku má téměř čtyřicet aplikací a nejoblíbenější desítka z nich má milionové počty uživatelů. Zynga měsíčně osloví 185–190 milionů uživatelů, tedy více než polovinu uživatelů na Facebooku. Další firmy, které šlapou firmě Zynga na paty, jsou Playfish a Playdom. Na Facebooku se objevují i české aplikace, ty však nejsou tak populární a mají okolo 50 tisíc aktivních uživatelů. Dle uvedených čísel můžeme soudit, že každý druhý uživatel je v područí her, neboť počty uživatelů a současně i hráčů jsou závratné a neustále rostou. Je to dáno tím, že možností, jak se přihlásit na Facebook, je dnes o mnoho více - využít lze mobilních telefonů, iPhonů, tabletů⁶⁴.

FarmVille a Mafia Wars

Připomeneme si, že FarmVille je herní aplikace na Facebooku, kterou vlastní americká společnost Zynga a kterou využívá celá jedna pětina aktivních uživatelů Facebooku. Hry mají stejný princip, jen obsah je jiný.

⁶³ Lupa.cz. [online]. [cit. 2012-09-19]. Dostupné z: <http://www.lupa.cz/clanky/hry-na-facebooku-zlakaji-235-milionu-uzivatelu-mesicne/>

⁶⁴ Wikipedie. [online]. [cit. 2013-12-20]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Zynga>.

Hra spočívá v tom, že hráč vlastní virtuální farmu a stane se virtuálním farmářem. Cílem je farmu rozšířit. Tak tedy hráč má za úkol stavět, sázet, pěstovat, starat se o rostliny i zvířata. Hra se může hrát zdarma, ale v nabídce jsou i jiné vymoženosti, které si můžete koupit - hnojiva, nástroje, lékaře a jiné potřebné věci či činnosti pro chod farmy.

Velmi podobně je sestavena hra Mafia Wars, v překladu válka mafiánů. Úkolem je získávat zbraně a peníze. Děje se tak obchodem či hrami v kasinech.

Studie Virtual Good Sales Could Grow ⁶⁵, This Year In The US And Western Europe uvádí, že zhruba 5 % hráčů podlehne a skutečně si něco koupí. Z uvedeného počtu aktivních uživatelů se jedná o desítky milionů dolarů ročně. Hra uživatele poutá zejména tím, že o farmu je nutno se starat několikrát denně, abyste nakrmili zvířata, sklídili plodiny, popřípadě se postarali o hospodářskou budovu. Zvraty jsou na aplikaci hodinové, proto pokud chcete předejít nějaké ztrátě, je dobré si hru hlídat několikrát denně. Z výzkumů Nielsenů (Social Networking and Blog Sites Capture More Internet Time and Advertising)⁶⁶ vychází, že nárůst času, který lidé věnují hrám, je alarmující. Je to v průměru hodina a půl denně. Nutno podotknout, že hry nejsou vzdělávací, ani výchovně zaměřené, dokonce v případě Mafia Wars se jedná o hru s agresivním podtextem. Děti ztrácí pojem o čase a reálném výdělku. Aplikace hráče poutá časovou náročností a úmyslně vyvolává situace, které vybízí pomoci si nějakou výhodou, která se ale musí zakoupit. Hry byly spuštěny v červnu 2009, od té doby prošly řadou změn. Společnost Zynga hru FarmVille neustále obohacuje o nové prvky, plodiny, zvířata a snaží se tak vyhnout stereotypu.

⁶⁵ Virtual Good Sales Could Grow. [online]. [cit. 2012-12-22]. Dostupné z: <http://www.businessinsider.com/virtual-good-sales-could-grow-400-this-year-in-the-us-and-western-europe-2009-10>

⁶⁶ Social Networking and Blog Sites Capture More Internet Time and Advertising. [online]. [cit. 2014-02-20]. <http://www.nielsen.com/us/en/newswire/2009/social-networking-and-blog-sites-capture-more-internet-time-and-advertisinga.html>

1. 4. 4 Reklamy na sociální síti Facebook

Reklamy nás obklopují ze všech stran a na nejrůznějších reklamních nosičích, v centru města, na dálnicích, v novinách a časopisech nebo třeba v televizi. A jako by toho bylo v reálném světě málo, když si zapneme počítač, sypou se na nás z každé webové stránky, kterou si pustíme.

Začíná to hledáním věcí na internetu. Počítač, tedy spíše internet, si vyhledanou věc pamatuje a ukládá si ji, nejintenzivněji hlavně to, co si přes internet nakoupíte. Proto se pak automaticky na internetových portálech objevují reklamy s vámi hledanými či zakoupenými věcmi a to do té doby, dokud si nekoupíte přes internet něco nového. Na Facebooku funguje podobný systém, ale mnohem propracovanější.

V posledních letech můžeme vysledovat na Facebooku sílící tendence v oblasti formy prodeje a inzerce, která nejvíce zesílila po vstupu Facebooku na burzu. Za uplynulý rok Facebook inkasoval 7,87 miliardy dolarů za prezentaci reklam. Facebook svoje reklamy umístil do hlavní zobrazované části, tedy tam, kde by se měly zobrazovat hlavně příspěvky našich přátel. Je to úmysl, neboť zeď je sledována nejčastěji a všemi uživateli Facebooku. Reklamy jsou na pravé straně, pod sebou v úzkém sloupci, který se neustále prodlužuje. Nejnebezpečnější pro děti je, že celý systém je sestaven tak, aby se tam objevovaly věci, po kterých jedinec touží. Stačí, když do svého statusu uživatel napíše: co si kdo koupí, co si koupit chce, co hledá, po čem touží, že něco shání. V centrále Facebooku, která je v Anglii, se tyto informace zfiltrují a jsou vám podle toho nabízeny reklamy s vámi zmíněným zbožím. A nemusíte o tom ani napsat ve statusu na Facebooku, stačí, když uvedenou věc hledáte na internetu. Společnost vlastníci vyhledávač, přes který zboží hledáte, tuto informaci Facebooku nebo i jinému subjektu za poplatek rovněž poskytne. Internet je velmi důmyslný systém, který si o vás sbírá informace na základě toho, co na něm hledáte a kterou stránku si nejčastěji použijete. Druhou formou reklamy na Facebooku jsou reklamy přátel. Jsou to nabídky služeb od lidí, které máte v přátelích. Výhodou je, že případné recenze od lidí, které znáte, zvyšují nebo naopak snižují důvěryhodnost daného subjektu. Tyto reklamy tedy nejsou tak progresivní a manipulativní jako v prvním případě, ale na rozdíl od předešlých reklam nejdou vypnout či nelze znemožnit jejich vizualizaci. Tento způsob reklamy se stal mezi lidmi velmi populární.

1.4.4.1 Nebezpečí reklam versus multimediální gramotnost

Reklamy si hlavně kladou za cíl vycházet z cílové skupiny a jejích tužeb, které určují, jakého výsledku a efektu musí reklama dosáhnout, aby byla po nabízeném produktu poptávka.

Cílovou skupinu bereme jako množinu příjemců, které má reklamní kampaň účelně oslovit. Jedná se tedy o potenciální uživatele výrobku, služby či značky. Důležité je složení a charakteristika cílové skupiny, neboť podle toho se určuje další postup strategie. Reklamy bychom mohli determinovat podle primárního účelu, tedy má-li reklama informovat, přesvědčovat, nebo připomínat. Výsledkem reklamy je odezva u cílové skupiny, ta může být dvojího druhu:

- percepční – je utvořena tak, aby měnila názor o produktu, spotřebitel si tak utvoří pohled či názor na produkt či značku;
- behaviorální – zvyšuje se množství spotřeby a nákupu.

Internetové reklamy jsou kombinací všech druhů reklam anebo jejich doplněním. Nejcennější u těchto typů reklam je rychlost přenosu sdělení, aktuálnost, možná rychlá odezva. Umožňují velmi jednoduché a přesné zasáhnutí cílových skupin. Zákazník si bez kontroly, bez osobního kontaktu může zakoupit nabízený produkt či službu. Lidé se tedy spoléhají na věrohodnost kupujícího či prodávajícího a jeho reálnou existenci.

Reklamy, jejichž cílovou skupinou jsou děti, jsou si vědomy, že jsou děti vnímavé na veškeré podněty v ní. Reklama zacílená na děti spoléhá především na kolektivní dojem, tedy na názory vrstevníků, jejich uznání až obdiv. Pro dětské klienty je důležité, aby produkt byl mezi jejich vrstevníky oblíben. Reklama pak spoléhá, že děti, které nevlastní propagované produkty, budou dotlačeny kolektivem si je pořídit, aby byly v kolektivu více oblíbené anebo do něj jen zapadly. Děti, které propagovaný produkt nevlastní, jsou často v dané skupině vnímány jako méněcenné nebo odmítány úplně. V nejhorším případě se tento nezdravý vztah vzniklý vlivem reklamy „může projevit i jako forma šikany - od vyloučení z kolektivu až po fyzické projevy šikanování.“⁶⁷

⁶⁷ VAVŘÍČKOVÁ, A: *Děti a reklama*. Vyd. 1. Liberec: Bor, 2010, ISBN 9788086807447. 106 s.

Reklamy a jejich autoři spoléhají i na to, že děti nejsou dostatečně multimediálně gramotné, a proto reklamě budou snáze podléhat. Je to dáno nevyzrálostí dítěte, nedostatkem zkušeností a nevědomostí v této oblasti. Reklama působí na děti ve třech oblastech:

- kognitivní – v oblasti myšlení, konkrétně úsudku a soudu, dítě nemá schopnost porozumět podstatě a obsahu reklamního sdělení;
- emoční vývoj – citová vazba k produktu, názory či postoje, které si dítě vůči reklamě utváří;
- chování – působení reklamy na ně, přesvědčovací schopnost reklamy a tak ovlivnění jedince.

Americký výzkum prokázal⁶⁸, že reklamní přesvědčovací působení děti chápou až od věku -8 let, kdy zároveň dokážou rozpoznat reklamní triky a strategie, a to je vede i k pochybnostem o věrohodnosti reklamního sdělení. Mladší děti nedokážou rozlišit, co je reklama a co pohádka, nevidí, ani necítí rozdíl. Ten poznají až v kolektivu vrstevníků podle toho, zda produkt vlastní či nikoliv. Pochybnosti o pravdivosti reklamy úměrně roste s věkem dítěte, neboť rostou i jeho zkušenosti. Děti v 11-12 letech jsou již k reklamám kritické a dokážou si je vyložit.

Dlouhodobým předmětem diskuze je otázka, kdy zavést u dětí výuku multimediální gramotnosti. Předpokládá se, že znalost záměrů a taktik, které se v reklamách objevují, naučí děti bránit se vlivům reklamního sdělení. Vavříčková se ve své knize⁶⁹ zmiňuje o tom, že z výzkumů o vlivu vnímání a hodnocení reklamy dětmi vychází to, že reklama má v České republice vysokou úroveň. Vavříčková se domnívá, že se této problematice na základních školách nevěnuje žádná pozornost, proto uskutečnila vlastní výzkum, jehož cílem bylo zjistit, jak závisí hodnocení reklamy na věku dítěte. Autorka se zaměřila na zranitelnost a citlivost dětí v oblasti působení reklamy. Výsledkem bylo, že děti ve věku 7-8 let poznají, zdali jde o reklamu či ne jen podle své intuice. V 11 až 12 letech děti umí odhalit reklamní sdělení a rovněž si umí o něm udělat vlastní názor.

Existuje ještě jeden ukazatel mediální gramotnosti a tím je výzkum PIRLS. Jedná se o celosvětový výzkum, který probíhá u žáků na prvním stupni v několika rovinách. Pro náš účel nás bude zajímat úroveň porozumění mateřskému jazyku, tedy jak děti rozumí

⁶⁸ McNeal, J. : *On Becoming a Consumer*. All Available Formats & Editions, 2007. ISBN: 978-0-7506-8335-7.

⁶⁹ SINGER, J., SINGER 07, D: *Handbook of children and the media*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, c 2001, xvii, 765 s. ISBN 61919554.

odbornému textu, informačnímu sdělení, literárnímu úryvku. Česko ve výzkumu PIRLS v roce 2011⁷⁰ dopadlo hluboko pod průměrem, což nahrává i výzkumu doktorky Vavříčkové, která kritizuje nedostatečnou mediální gramotnost. Děti se neumí orientovat v odborném textu, neumí s ním ani pracovat a těžko z něho vyčtou potřebné informace.

Máme k dispozici dostatek výzkumů a výsledků, abychom mohli konstatovat, že děti v České republice neumí v námi zkoumaném období od 7 do 12 let vyhodnotit, jak s nimi reklamy úmyslně manipulují. Uživatelé Facebooku tedy tuto oblast nejen nevyhodnotí, ale navíc je ovlivňuje a jsou jim podsouvány věci, o které se zajímají v domněnku, že jsou právě v akční ceně, nebo přístupnost k nim „je právě teď“ levnější, jednodušší. A tak se v dětech probouzí neutuchající touha po věci, kterou by za normálních okolností třeba ani nechtěly nebo by zájem nebyl až tak markantní. Právě tady nastupují manévry ze stran dětí, jak věc získat. Může jim je nabídnout pachatel/agresor na druhé straně Facebooku anebo si na ně vydělávají děti samy. Tyto brigády se jim samy na Facebooku nabízejí. Šokující odhalení uvedl námi několikrát v práci zmiňovaný film *Seznamtesebezpečně.cz*⁷¹. Děti tam rozkrývají to, jak a kdy si začaly vydělávat na produkty, na které nedostaly peníze od rodičů. Věc měly neustále před očima a možnosti se jim přímo nabízely. Většina z dětí se svlékala přes internet za peníze nebo za dobití kreditu, dále například posílaly nahé fotografie a našly se i takové, a nebylo jich málo, které začaly s prostitucí, a to už ve věku dvanácti či třinácti let. Ve filmu se vyjadřuje dětský psycholog, jenž vypráví i o jiných zkušenostech, ve kterých popisuje jednání a chování dívek, které si vydělávají přes internet. Říká, že jeho klientky v Praze takto začínají už v sedmé třídě.

Nazvěme to dopad multikulturní neznalosti a nedostatečné prevence multimedialní technologie. Jsme v předposlední kapitole teoretické části disertační práce a už nyní nám může problematika v souvislosti se sociální sítí Facebook připadat neuvěřitelná a hlavně alarmující. Jasně se nám rýsuje, jak velký vliv na jedince má rodina, edukační činitelé a také vrstevníci. Z toho nám vyplývá, že vzdělávání, ať jednotlivce či zmiňovaných skupin, je jedinou mocnou zbraní proti této problematice a nevědomosti v tomto odvětví.

⁷⁰ PIRLS 2011. [online]. [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/c6b03f23-fe5a-4d47-bcd2-8837fbc20945>

⁷¹ Seznamt se bezpečně 2. [online]. [cit. 2013-10-19]. Dostupné z: <http://www.seznamsebezpecne.cz/>

1. 4. 5 Nebezpečí fotografie na sociální síti Facebook

Když si děti založí na Facebooku účet, tedy profil, Facebook je vyzve, aby si na něj nahrály i vlastní fotografii. Každé druhé dítě to udělá⁷². Důvody jsou zřejmé - děti chtějí, aby bylo jasné, kdo je majitelem účtu. Fotografie na profilu ale může být manipulativní manévr, neboť ten, kdo je na fotografii na daném profilu, nemusí pokaždé být majitelem účtu. A nejde jen o profilovou fotografii, děti si dávají na zeď Facebooku fotky z dovolené, kde jsou v plavkách, nebo třeba svého pokojíčku, ve kterém je spousta informací pro pachatele. Pachatel vidí, jaké má dítě plakáty, koníčky, jak je pokoj situován a naváže s ním podle toho konverzaci - např.:

Dívka má v pokoji plakát koně.

„Ahoj, jsem Dan11. Vypadáš sympaticky. Je mi nějak smutno, jsem jiný než ostatní, skoro nikdo mě nechápe, ještě že můžu chodit ke koním ke strejdovi, ale i tak, nechci tam furt chodit sám.“

Dívka má plakát zpěváka.

„Ahoj, jak se jmenuješ? Jsem Karolína 10. Máma mě prudí, že poslouchám (jméno zpěváka), vůbec mi nerozumí! On je tak super!“

Za monitorem není Dan 11 let, ani Karolína 10 let, ale může tam být pachatel, na kterého děti přijdou, až když je pod snůškou lží a intrik zláká k osobní schůzce. Nejzranitelnější bývají děti, které jsou z narušeného rodinného prostředí. Tyto děti se snaží nalézt to, co jim doma schází – uznání, lásku, něhu, pochopení aj.

Dále se fotografie nejčastěji zneužívají jako zbraň k vydírání a identifikaci oběti. Odborníci na kyberbezpečnost se domnívají, že je to nejnebezpečnější údaj, který dítě o sobě může vůbec na Facebooku uvést. Fotografie může také odstartovat kyberšikany. Video, fotografie může spustit lavinu negativních diskuzí, posměchů, koláží, zveřejnění na jiných sociálních sítích. Tato lavina je rychlá, nedá se téměř zastavit, její následky se velmi špatně odstraňují a její dopady jsou často tragické. Odborníci na sociální síť Facebook v těchto případech jako možnou prevenci doporučují, aby si děti místo své vlastní fotografie dávaly fotografii svých hrdinů, pohádkových postav či idolů.

⁷² KOPECKÝ, K; KREJČÍ, V: *Rizika virtuální komunikace*. UP 2010. ISBN 978-80-254-7866-0.

1. 5 Kyberšikana

Aby byli učitelé schopni připravit děti na život v této době, musejí být neustále aktivní a flexibilní, sledovat nejnovější trendy a přednášet je dětem ve srozumitelné formě. Jsou natolik zahlceni informacemi a metodami, jak úspěšně a účelně vše žákům předat, že se zapomíná na to, že tyto informace mohou být dvojsečnou zbraní. Na počátku 21. století panovala myšlenka: naučme děti co nejdříve pracovat s technikou, je to přece výhoda, kterou oproti nám mají.

Doba pokročila natolik, že už děti v předškolním věku hrají hry na počítači, některé z nich si je umí pustit i na internetu. V první třídě děti pracují s počítači i ve školách. Ve druhé třídě, když už umí psát, si zakládají své emailové adresy, objevují se na různých blozích, často po vzoru svých starších sourozenců. Bývají to sítě Facebook, ICQ, Skype a jiné dostupné atraktivní chaty pro mladistvé.

Děti si myslí, že když jsou za počítačem v teple domova, že jim nebezpečí nehrozí. Netuší a nedokážou ani domyslet, jaké různé pasti na ně číhají. Nejsou to ale jen cizí a dospělé osoby, které jim mohou ublížit. Často jsou to děti samy. Vrstevníci, spolužáci, kamarádi z okolí, kteří chtějí upozornit záměrně na nedostatky toho druhého, nebo ti, kteří se chtějí za něco pomstít a mají touhu je veřejně lynčovat. V reálném světě se tento problém nazývá šikana. Pojem je velice dobře znám i jeho průběh a řešení. Ve světě virtuálním se tato problematika nazývá kyberšikana.

Nejdříve si představíme stručně šikanu, od které je vlastně kyberšikana odvozena a v návaznosti na šikanu si vysvětlíme pojem kyberšikana, její formu, průběh a možnosti prevence. Hlavně se budeme snažit vystihnout hloubku tohoto problému, pro lepší pochopení závažnosti situace. Kyberšikana je aktuální problém v naší společnosti, který má rostoucí tendence. Její dopady jsou často tragické.

1. 5. 1 Začátek kyberšikany v šikaně

Už desítky let je šikana aktuálním problémem nejen v českém školství. Zarážející však je neustále klesající věk agresorů a zvyšující se agrese v jejím způsobu provedení.

Šikana má různá odvětví, např. kyberšikanu, homofobní šikanu, bossing, mobbing aj. Všechny vychází z jednoho bodu. Tím je omezování až týrání jedince či skupiny. Nejnovější výzkumy prokazují, že čím je větší skupina dětí, tím je i vyšší výskyt šikany. I když se o šikaně otevřeně ve školách mluví a starší žáci znají její důsledky, přesto se nedaří počet a procenta výskytu omezit.

Podle Michala Koláře, který je předsedou občanského sdružení Společenství proti šikaně, je fatálním problémem pedagogů, že nemají dostatečný přehled a informace o šikaně samotné, ale také o vnitřním dění ve třídách. Na to, co se děje, se přichází ve většině případů, až když je situace vyhrocená.

Česká republika, stejně jako většina evropských států, se snaží o dokonalejší prevenci šikany. V pedagogice vzniklo nové odvětví, které se nazývá prožitková pedagogika. Je pro žáky zdrojem informací pomocí prožitků. Tato forma vzdělávání je, jak již dlouho víme, nejúčinnější. Vše probíhá pomocí empatie, jedinci se tak naskytuje jiný pohled na svět kolem něj.

Ve Francii je šikana na školách rozšířena v takové míře, že rodiče mohou pojistit své dítě pro případ, že se stane obětí šikany, a to i po vyučování.

Například v Norsku nebo Švédsku je výskyt šikany oproti tuzemsku mnohem nižší. V Norsku se problematice šikany věnují již více než dvě desetiletí, rozdílné jsou zejména výsledky šikany u děvčat. Zatímco u nás se k šikaně přiznalo 10% dívek, v Norsku to bylo třikrát méně.

Pojem šikana

Slovo šikana je odvozeno od francouzského slovíčka *chicane*. Určit hranice, kdy se o šikanu jedná a kdy už ne, je složité. Velkou roli zde hrají podmínky, ve kterých se skupina nachází, proto bychom chtěli upozornit, že není pravidlem, že kde je skupina, musí být šikana.

Bendl tvrdí: „Šikana je projevem zneužití vlastního postavení nebo určitých osobních, zejména fyzických dispozic. Pro šikanu je typický nepoměr sil mezi jednotlivými aktéry, tzn. převaha agresora nad obětí – asymetrická agrese. Jejím důsledkem je poškození druhé osoby.“⁷³ Šikana je povahy fyzické a psychické. Jedná se tedy o omezování až týrání jedince či skupiny. Pedagogicko-psychologická poradna uvádí, že u šikany se jedná o nemoc toho, kdo šikanuje.⁷⁴ Za šikanování tedy považujeme opakovaný útok na jedince, který se není schopen bránit, a agresor při šikanování pocítuje jisté psychické uspokojení.

Projevy šikany

Projevy šikany jsou ve formě přímé a nepřímé, fyzické a psychické. Tyto formy se velmi často propojují a dokonce se stává, že jedna forma vyvolá formu druhou a naopak.

Nepřímá forma je mnohem nebezpečnější, neboť její známky jsou nepatrné a projevy jsou často běžně nezaznamatelné. Jedná se o to, že dítě tento typ šikany prožívá zcela samo a izolovaně. Přímá forma je zřejmá, jedná se o přímý a otevřený útok.

Agresor

O agresorovi jsme se již v disertační práci zmiňovali. Většinou skrývá svůj strach a využívá strachu oběti. Jeho osoba má sklon k agresi a většinou trpí disharmonií. Od oběti se často liší, a to ať už psychickou, tak i fyzickou silou. Ze začátku může jít o nepatrné slovní napadení, které se časem stupňuje, pokud se oběť nezačne bránit.

Oběť

Obětí se může stát kdokoli. Mohou to být žáci, kteří se něčím liší - například fyzickým zjevem, sociálními možnostmi nebo psychickou odlišností, žáci, kteří v něčem vynikají, nebo naopak ti, kteří jsou ve svých výkonech podprůměrní. Oběť si často ze začátku neuvědomuje, že je obětí a není schopna se agresorovi postavit, odporovat mu nebo se mu ubránit.

⁷³ BENDL, S.: *Prevence a šikanování ve škole*. Praha, ISV: 2003. ISBN 80-86642-08-9. s. 25.

Fáze šikany

U mladších žáků se šikana odhaluje mnohem složitěji, neboť zde ze strany učitelů figuruje jistá naivita a současně ze strany dětí přetvářka, kdy si agresor zahraje s přehledem na nevinnou oběť. Dalším problémem je, že děti na prvním stupni základních škol nejsou o této problematice dostatečně informované. Žáci jednoduše nevědí, co je to šikana, jak se projevuje, ani jak by se měli vůči ní správně zachovat.

Podle Koláře⁷⁵ má šikana 4 fáze:

- Zrod ostrakismu – nepatrné šikanování psychického i fyzického rázu. Oběť ví, že je šikanována, ale okolí nemusí ještě nic tušit.
- Fyzická agrese a přitvrzování manipulace – tady se do šikany zaplétá kolektiv, který se k agresorům přidává, nebo mlčí.
- Přijetí norem agresorů – většina přijímá normy agresorů a i žáci, kteří doposud byli v pozadí, jsou nyní krutí, agresivní a tyranizují. Tlak v kolektivu neúnosně stoupá.
- Poslední fáze je totalita neboli dokonalá šikana – kolektiv se rozděluje na otroky a pány neboli agresory. Ve skupině panuje strach, napětí. Normy agresorů jsou bez námitek přijímány. Tyranie v této fázi může končit velmi tragicky.

Prevence šikany

Prevence šikany je nejjednodušší způsob, jak zabránit spoustě zbytečných konfliktů. Kolář⁷⁶ sestavil pro pedagogy příručku, jak šikaně předcházet. Nejdůležitější je však informovanost učitelů a nepodceňování možnosti výskytu. Dále pak je velmi důležité, aby učitelé uměli komunikovat se svou třídou a měli k ní důvěru a třída měla důvěru k nim. Je nutné umět vytvořit příznivé třídní klima, ve kterém bude panovat otevřenost a důvěra. V neposlední řadě je to informovanost na prvním stupni o tom, co je to šikana, jak se projevuje a jaké má následky. Je potřeba dodat dětem zdravé sebevědomí, předat jim správné hodnoty. "Tímto způsobem by měla být prováděna úspěšná prevence proti šikaně.

⁷⁵ KOLÁŘ, M.: *Bolest šikanování*. Praha, Portál: 2001. ISBN 80-7178-513-X.

⁷⁶ KOLÁŘ, M.: *Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních*. Praha: MŠMT ČR, 2003.

1. 5. 2 Fenomén jménem kyberšikana

Kyberšikana, stejně jako šikana, je celosvětovým problémem. Neustále se prohlubuje a její krutost narůstá stejně tak jako počet jejích obětí. Díky pokroku a snadnému přístupu k internetové síti, lehké manipulaci s médii a obtížné stíhatelnosti se šikanování po internetu či mobilu rozmohlo velmi rychle. Vlastně by se dalo říct, že se rozmohlo tak rychle jako pokrok sám. Odborná literatura k této problematice u nás prakticky chybí, proto se budeme obracet především na internetové zdroje.

Termín kyberšikana pochází z anglického slova cyberbullying. Definici formuloval prof. PhDr. Rudolf Kohoutek, CSc., český pedagogický psycholog a vysokoškolský učitel Masarykovy univerzity v Brně.

Kyberšikana je druh šikany, který užívá elektronické prostředky. V některých případech mohou být její projevy řazeny mezi kriminální činy, například jedná-li se o vydírání, obtěžování či omezování osobní svobody. Mezi projevy kyberšikany patří hanlivé, útočné či omezující e-maily, SMS, vytváření různých stránek či blogů dehonestujících ostatní. Nejčastější metodou kyberšikany je nahrání scény prostřednictvím mobilního telefonu anebo jiné techniky a jejího následného rozesílání na blogy obětí či jiná veřejně dostupná místa. Šikana a kyberšikana mají podobně ničující účinky na oběť, ale místo fyzického násilí a reálných urážek je kyberšikana v něčem odlišná. Jedná se zde především o psychické trápení. Využívá totiž již zmiňovaných moderních komunikačních prostředků (mladými lidmi často nepostradatelnými, každodenními věcmi, jako je tablet, mobilní telefon, sociální sítě aj.) a k tomu se rovněž často prolíná s fyzickým napadáním nebo ponižováním.

Kyberšikana a její vznik souvisí s užíváním vyspělé technologie. S přelomem do současného století se více než dříve zjednodušil přístup k internetu a k multimediálním přístrojům, které umožňují zveřejňovat fotografie, videa či texty s dehonestujícím obsahem. V nebezpečné míře se začala kyberšikana objevovat na středních školách v USA. Střední školy v USA jsou známy rivalitou, škatulkováním a utvářením skupin, ale tento problém se přenesl i na různé stránky internetu a na blogy, kde se jedinci či skupiny scházejí a navzájem se urážejí, znemožňují atd. První případ byl oficiálně zaregistrován v roce 2003. O vážnosti problematiky v tomto státě svědčí i to, že v roce 2006 byla v USA kyberšikana uzákoněna jako federální zločin. Velké starosti s kyberšikanou má i Jižní Korea, Kanada a Polsko.

Výskyt kyberšikany na českých školách

Kyberšikana se v běžném životě může odehrávat kdekoliv - v práci, při dobrovolných aktivitách, ve školách, v rodině. Vlastně všude tam, kde se tvoří skupiny a přístup k technice, pomocí níž se kyberšikana odehrává, je snadný.

U kyberšikany a šikany se agresori i oběti velmi liší. Zatímco u šikany jsou agresori silní jedinci, a to fyzicky nebo i psychicky, a oběti jsou něčím výjimečné nebo slabé, u kyberšikany se agresorem i obětí může stát kdokoli. Je tomu tak i díky anonymitě. Obětí se tedy nestávají jen žáci slabí, něčím výjimeční, ale i žáci silní, odolní. Co je zarážející, že obětí kyberšikany ze strany žáků se mohou stát i učitelé.

V boji proti šikaně pomáhají školám výsledky výzkumu uskutečněného v rámci projektu Minimalizace šikany z roku 2009. Ten zaznamenal názory dětí ve věku 8–15 let⁷⁷. Výzkum prováděla nadace O2 a občanské sdružení Aisis s cílem zmapovat situaci kyberšikany na školách v České republice v posledním půlroce. Výsledky ukázaly, že celých 45 % dětí se stalo obětí kyberšikany. Výzkum také poukázal na nízkou znalost pojmu a rovněž z něho vyplynulo, že děti neznají závažnost kyberšikany, proto z ní nemají ani strach, konkrétně 60 % dětí kyberšikanu jako pojem nezná, pouhých 19 % dětí o kyberšikaně slyšelo ve škole a 8 % se s ní svěřilo učitelům. Zarážející bylo zjištění, že 78 % agresorů navštěvuje stejnou třídu nebo školu jako oběť. Bylo potvrzeno, že kyberšikana souvisí s celkovým klimatem, včetně vztahů ve třídě. Výzkum přináší další zajímavý postřeh, a to, že pro vznik kyberšikany je zásadní postavení dítěte ve třídě, jak je v kolektivu šťastné a kolik má kamarádů. 8 % dětí (což představuje 62 000 dětí v ČR) není ve své třídě spokojeno a 3 % dětí (téměř 23 000 dětí v ČR) nemá ve třídě žádného kamaráda. Výzkum se také zaměřil na zkušenost žáků s kyberšikanou učitelů. Více než polovina dětí byla seznámena s tímto druhem šikany, 31 % dětí někdy zhlédlo video, které učitele kompromituje. 22 % dětí bere natáčení učitele jako velkou zábavu a zadosťuchání, že mohou učitelům vrátit to, s čím žák nesouhlasí.

⁷⁷ ASSIS.[online]. [cit. 2012-10-28]. Dostupné z: http://www.nadaceo2.cz/pro_media/psalo_se_o_nas/_130.html.

Skupina badatelů z projektu E-Bezpečí a Centra PRVOK PdF UP⁷⁸ (Centrum prevence rizikové virtuální komunikace) zjistila, že více než polovina českých dětí má či měla zkušenost s kyberšikanou.

Narůst kyberšikany je každým rokem větší, čísla tragických případů obětí kyberšikany dramaticky rostou. V roce 2013 bylo prokázáno, že každé dítě se v České republice s kyberšikanou nějak setkalo (viz kapitola 2. 2 Výzkumy věnované problematice užívání internetu a sociální sítě Facebook u nás).

1. 5. 2. 1 Způsoby kyberšikany

Forem, jak provádět kyberšikanu, je spousta. Došlo to však statisticky do takových rozměrů, že nejčastější podoby mají i svá jména a vyhraněné prvky, podle kterých daný druh rozpoznáme od jiné formy kyberšikany. Determinace kyberšikany dle pana doktora Kopeckého⁷⁹ z Univerzity Palackého:

Kybergrooming – je způsob vydírání, manipulování a řada jiných psychologických metod a prvků, které agresor používá, aby se s vyhlédnutou obětí osobně setkal. Nejdříve se snaží získat osobní údaje, pro oběť jsou nejvíce nebezpečné právě fotografie, dále pak telefonní číslo, adresu atd. Útok probíhá ve čtyřech fázích:

1. agresor se snaží získat si důvěru oběti a izolovat ji od ostatních
2. agresor uplácí oběť dárky, službami a poutá si ji k sobě, později dary mohou sloužit k vydírání
3. agresor vyvolává emoční závislost oběti na jejich vztahu a komunikaci
4. agresor touží po reálném setkání s obětí (tato fáze je poslední, neboť dochází ke zneužívání, schůzky se pak málokdy opakují).

Kyberstalking – je to zneužití internetu, mobilních telefonů, elektronických přístrojů a jiných komunikačních sítí. Stalking v překladu znamená pronásledování, agresori jsou takzvaní

⁷⁸ PRVOK. [online]. [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: <http://www.popup.upol.cz/science-at-u-p/default/2>.

⁷⁹ KOPECKÝ, K. [online]. [cit. 2012-10-25]. Dostupné z: www.e-bezpeci.cz

stalkeři. Je těžké se těchto agresorů zbavit, bývají těžko vypátratelní. Projevy kyberstalkingu jsou dlouhodobé, opakované pokusy oběť neustále jakkoli kontaktovat. Agresor ukazuje svou sílu a moc nad obětí, děsí ji, poškozují ji a ničí majetek. Stalkeři velmi často považují právě sebe sama za oběť, kyberstalking se často stává stalkingem, kde oběť je reálně pronásledována a napadána.

Kyberharassment – jedná se o obtěžování oběti. Kyberharassment jde v ruku v ruce se stalkingem, ovšem existuje mezi nimi rozdíl. Harassment je anglické slovo a znamená obtěžování, přidáme-li k tomu kyber, jedná se o obtěžování pomocí informačních a komunikačních technologií. Jedná se o útoky či ohrožující zprávy pomocí SMS, emailů, blogů, sociálních sítí, chatu či webových stránek, která byla založena s úmyslem zesměšnit oběť.

Sexting – sexuální obtěžování, rozesílání sexuálního obsahu, vydírání pomocí fotek, videí, komentářů, zpráv, a to v elektronické podobě.

1. 5. 2. 2 Kyberšikana v praxi

Abychom poukázali na závažnost problému, uvedeme pár příkladů z praxe ⁸⁰(ve skutečnosti jsou jich tisíce) z každého odvětví kyberšikany, a to jak z České republiky, tak ze světa. Jsme si vědomi, že v disertační práci nejsou konkrétní případy žádoucí, ale poslouží to ke konkrétnější ilustraci problému, k hlubšímu pochopení problematiky a k uvědomění si závažnosti tohoto fenoménu. Jsou lehce dohledatelné na kterémkoliv internetovém vyhledávači a jsou rovněž důkazem, že kyberšikana, a nejen ta na Facebooku, je opravdu celosvětovým problémem.

- Příkladem kyberšikany z České republiky z roku 2009 byl čtrnáctiletý chlapec z jedné pražské základní školy, který se psychicky zhroutil, když zjistil, že se mu spolužáci dostali na profil na Facebooku a udělali stránku, jež napadá jeho nedostatky, zejména jeho nadváhu. Chlapec se se vším svěřil své matce. Společně s třídním učitelem problém úspěšně vyřešili.

⁸⁰ KOPECKÝ, K; KREJČÍ, V: *Rizika virtuální komunikace*. UP 2010. ISBN 978-80-254-7866-0.

- Patnáctiletá dívka Holly Groganová z Velké Británie spáchala sebevraždu, protože byla šikanována na sociální síti Facebook. Ukončila život skokem z mostu. Děvče bylo obětí kyberšikany měsíce, ne-li roky. Tato dívka z Velké Británie není bohužel jediná, u které skončila kyberšikana na Facebooku tragicky.
- Ghyslain Raza z přezdívkou Star Wars kid se stal celosvětově známým hned poté, co mu spolužák zkopíroval a uveřejnil jeho video z mobilu. Ghyslain byl silnější hoch, doma se bavil, hrál si a představoval si, že je hrdina z Hvězdných válek a u toho se natočil na mobilní telefon. Na videu se však nepříliš zdařile pokouší ztvárnit Dartha Maula. Jeho spolužáci v roce 2003 dali nahrávku na YouTube s představou, že to bude malý žertík. Nakonec se z toho stala celosvětová kauza, chlapce to dovedlo do psychiatrické léčebny a málem i dohnalo k sebevraždě. Během dvou týdnů totiž video zhlédlo několik miliónů lidí a byly k němu přidávány různé vtípky, zvukové a světelné efekty. Komentáře, články, které se šířily po celé Americe, byly pro chlapce a jeho rodinu neúnosné. Začaly vznikat různě upravené a sestříhané nahrávky. Dodnes se chlapec straní lidí. I když je už dospělý muž, trauma mu přetrvává.
- Příklad kybergroomingu z České republiky z roku 2007. Pachatelem byl Pavel Hovorka ve věku kolem čtyřiceti let, který využíval k seznamování se s oběťmi diskuzní fóra, chat či inzeráty. Lákal děti na vymyšlené výhry, například že vybírá děti z dětských domovů do soutěže Dítě VIP. Osobní fotografie a informace, které získal od dětí, pak využil k vydírání. Děti donutil k osobní schůzce pomocí metod vydírání a uplácení. Znásilnil přes dvacet chlapců ve věku 8-15 let. Byl odsouzen na 8 let.
- Příkladem kybergroomingu ze světa je příběh pachatele Petera Chapmana z Velké Británie. Už v minulosti byl trestaný za sexuální zločiny. Přes Facebook se seznámil se 17 letou dívkou. Předstíral, že je někdo jiný, a to jak vizuálně, tak povahově. Dívka se s ním setkala, nepomohlo jí, ani když matku informovala, kam a s kým jde. Na schůzce byla znásilněna a zavražděna.
- Příběh kyberstalkingu. Pachatel Petr Hanuš se v nové práci seznámil s kolegyní Michaelou Maličkou. Michaela chtěla pomoci nespěšnému Petrovi začlenit se do kolektivu. Petr si pomoc vyložil jako zájmem o jeho osobu, Michaela ho však slušně odmítla. Dva roky ji obtěžoval a trýznil výhrůžnými SMS, emaily, pak i fyzickým napadáním či zničením majetku. Michaela několikrát hlásila Petra na policii. Trestem mu mělo být 250 hodin veřejně prospěšných prací. On práci nevykonával, proto nastoupil na 125 dní do vězení. Po svém trestu začal znovu Michaelu pronásledovat a terorizovat. Zoufalá Michaela hledala pomoc, kde se

dalo, a tak svůj příběh zveřejnila. Opět se obrátila na policii. Její snaha ubránit se mu byla marná. Její tělo našla její matka. Ubil ji před vchodem do panelového domu v Praze asi čtyřkilovou větví. Hanuš byl odsouzen k 15 letům ve vězení za vraždu.

- Poslední příběh, který změnil trestní zákon v Polsku. Anna Halman - ve svých patnácti letech, 21. října 2006, spáchala sebevraždu. Byla žákyní Gimnazja č. 2. Anna byla věřící a stydlivá dívenka, 20. října se stala obětí kyberšikany. Hrůzné na tom celém je, jakým způsobem se vše odehrálo. Začalo to ve škole před zraky všech spolužáků, které v pláči prosila o pomoc, ale marně. Někteří spolužáci uvedli, že měli strach se jí zastat, aby se nestali také obětí, jiní sdělili, že to brali jako nevhodný žert. Parta kluků ve třídě (mezi nimi i chlapec odmítnutý Annou) ji škubala za vlasy, sexuálně obtěžovala a simulovala brutální sex, včetně orálního sexu, při kterém se na ní chlapci z party před celou třídou střídali. Jeden z nich si to celé nahrál na video a Anně sdělil, že to uveřejní do večera na internetu. Traumatizovaná Anna se svěřila jen kamarádce, že do školy ráno nepůjde. Annu našli rodiče ráno oběšenou v pokoji na švihadle. Video nikdo nevyvěsil a ze strachu ho vymazali. Agresoři všem vyhrožovali, aby mlčeli. Nejdříve si aktéři hráli na nevinné, litovalo je téměř celé Polsko. Po několika týdnech našel jeden z policistů video, které bylo v koši systému mobilního telefonu. Při jeho zhlédnutí se Annini rodiče zhroutili. Byl obnoven případ a chlapci byli odsouzeni. Tato tragédie zasáhla celé Polsko. Vše mělo ještě dlouhý a náročný průběh, než se případ dořešil. Kyberšikana je v Polsku po této smutné události klasifikována jako trestný čin.

Nejsou to ale jen děti, které jsou šikanovány pomocí techniky. Rozmáhá se trend natáčení učitelů s úmyslem učitele poškodit. Učitelé jsou proti tomu bezbranní, nikde v České republice není zákon, který by zakazoval natočit učitele nebo jakoukoli manipulaci s daty, kde se osoba pedagoga vyskytuje.

Z praxe si uvedeme titulky z nejmenovaných novin, jejichž obsah nemusíme nikterak rozvádět a obsáhle vypisovat. Mluví totiž samy za sebe.

- titulek z novin, země původu: Česká republika⁸¹

Bývalý ředitel ze železnobrodské základní školy, jehož fyzické napadení žáka se objevilo loni na internetu, spáchal sebevraždu

⁸¹ Idues zpravy.cz. [online]. [cit. 2012-011-19]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/byvaly-reditel-skoly-natoceny-detmi-pri-pohlavkovani-spachal-sebevrazdu-1ln-/krimi.aspx?c=A090203_092719_krimi_cen.

Ředitel udělil pohlavek chlapci poté, co mu žák arogantně a nevhodně řekl, že si aktovku z uličky neuklidí. Vše bylo úmyslně vyprovokováno a natočeno.

- titulek z internetových novin, země původu: Amerika – Indiana⁸²

Student zbil zástupce ředitele kvůli chipsům

Vše bylo rovněž některým z žáků natočeno a uveřejněno na blogu s úmyslem pedagoga zesměšnit. Video je trýznivě dlouhé.

- video, země původu: Srbsko⁸³

Učitelka v Srbsku bránila třídní knihu, za to byla žákem před celou třídou zbita a ještě jí hrozil vyhazov!

Demonstrativně jsme uvedli pouze tři příklady, je jich však ve skutečnosti celá řada. Kyberšikana je velké a závažné téma sama o sobě, proto nám přišlo důležité se o ní zmínit, poukázat na ni, že existuje a není žádnou výjimkou.

1. 5. 2. 3 Prevence kyberšikany

Síť Facebook je zdrojem netříděných informací, reklam a také přehlednou kartotékou údajů o potencionální oběti. Z podmínek pro založení účtu na Facebooku jasně vyplývá, že uživatel musí mít třináct a více let. Obecně je známo, že tomu tak často není. Děti si přidávají roky, aby se na této stránce mohly dělit o různé údaje, starosti i radosti, a protože ani informace, ani údaje nejsou chráněny, díky své dětské naivitě se tím vystavují nebezpečí. Další z mnoha nástrah je vytváření blogů, kde se komunikace a zábava dětí může zvrhnout díky jejich nezralosti právě v kyberšikanou. Nebezpeční nejsou jen lidé samotní, ale

⁸² Novinky.cz. [online]. [cit. 2012-11-19]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/koktejl/259291-student-zbil-zastupce-reditele-kvuli-chipsum.html>.

⁸³ Tn.cz. Nova. [online]. [cit. 2012-11-19]. Dostupné z: http://tn.nova.cz/bin/mobile/index.php?article_id=155414

i reklamy, které dětem nikdo nevysvětlí, které na ně neustále útočí a které jsou záměrně manipulativní.

Zmanipulovat děti pro agresora není tak jednoduché, ale metody se samozřejmě zdokonalují. I když případy mají stejné prvky, každý z nich se od sebe v mnohém liší. Je to dáno různorodou povahou agresora. Nejjednodušší bývá zaznamenat keberstalking, kybergrooming v prvních fázích, později se jen těžko odhaluje. Zato šikanu a kyberšikanu zaznamenáte a je řešitelná v kterékoli fázi. Hlavně v posledních fázích, kdy je viditelná.

Způsobů, jak se proti ní bránit, je hned několik. Nejlepší obranou je samozřejmě prevence a informovanost. Když už ale dojde ke kyberšikaně, je nutné si připustit, že se děje a že se musí řešit. Tady je důležité, aby jedinec věděl, komu se může svěřit. Je nezbytné, aby si oběť ukládala důkazy - všechny SMS zprávy, e-maily, videa, fotografie, adresy stránek. Poté je dobré, když si oběť změní svoji virtuální identitu, e-mail, SIM kartu, změní si „nick“ - jméno, pod kterým na internetu vystupuje. Na kyberšikanu se nemá vůbec reagovat, nejlépe ji ignorovat a počkat, že rychle ustane sama. Agresoři často čekají na reakce, které by mohly rozvinout další nežádoucí situace. Pokud je kyberšikana u dětí ze stejného školního prostředí a podaří se ji vypátrat, pak je její řešení podobné jako u šikany. Jedná se o obtížný proces, aby došlo ke zdárnému konci. Autoři se v přístupu a metodách liší, ale počátek řešení vnímají stejně – prvním krokem je na šikanu přijít a připustit, že se děje.

I přesto, že jsou děti poučeny o bezpečnosti, nemají vždy k dospělým takovou důvěru, aby se s problémem svěřily. A to je přesně to, s čím agresoři počítají. Když už kyberšikana nastane, Říčan radí⁸⁴, jak postupovat. Největší důraz klade na ochranu informací a oběti samotné. Kolář⁸⁵ má strategii pěti kroků, v nichž popisuje, jak by se mělo při řešení postupovat: rozhovor s informátory, nalézt svědky, možná konfrontace, zajistit bezpečí oběti, rozhovor s agresory.

Z výzkumů provedených na univerzitě v Nizozemí⁸⁶ vychází, že z 16 % dětí, které se přiznaly ke kyberšikaně, bylo ze základních škol procentuálně více než dětí ze středních škol. Dehue a kolektiv také zaznamenali signifikantní korelaci mezi šikanováním a kyberšikanováním (jak

⁸⁴ Kolář, M.: *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001.

⁸⁵ ŘÍČAN, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál 1995.

⁸⁶ DEHUE, F., BOLMAN, C., VÖLLINK, T.: *Cyber bullying: Youngsters' Experiences and Parental Perception*. *CyberPsychology & Behavior*, 2008. vol. 11, no. 2

na straně obětí, tak útočníků). Jedinců, kteří se dopouštěli šikanování přes internet a zároveň se stali jeho obětí, bylo procentuálně mnohem méně.

Najdete-li na Facebooku fotografii či video, které jste před časem vymazali nebo na Facebook nikdy neumístili a už ho tam dále nechcete, je možné nahlásit porušení autorského práva prostřednictvím formuláře, který najdete přímo na síti Facebook. Stejně tak je možné nahlásit jakýkoli text, fotografii nebo video, jež vám připadá dehonestující, ať už vůči dítěti samotnému nebo vůči někomu jinému. Je třeba, aby se dítě nebálo a naučilo se postojům proti tomu, co mu není příjemné.

Existují centra, která se problematikou zabývají a na která se dítě může obrátit kdykoliv:

- Policie České republiky: **158**
- e-bezpečí: **www.e-bezpeci.cz**
- Linka bezpečí: **116 111**
- STOP kyberšikaně: **www.minimalizacesikany.cz**

1. 5.3 Celosvětové výzkumy kyberšikany

Kyberšikanou a její problematikou se zabývá i řada zahraničních výzkumů. Jmenujeme například studie z londýnských škol, kterou provedli Smith et. al⁸⁷ při 92 respondentech ve věku 11 až 16 let v dotazníku o 88 otázkách týkajících se nejčastěji používaných forem kyberšikany. Jejich výsledky ukazují, že se s kyberšikanou setkala 22 % respondentů, z toho 6 % opakovaně po dobu několika měsíců. Nejčastěji uváděný způsob šikany byl prostřednictvím videí a fotografií (46 %), obtěžování po telefonu (37 %) a prostřednictvím SMS zpráv (29 %). Obtěžování prostřednictvím fotografií a videa bylo respondenty vnímáno jako jedna z nejhorších forem kyberšikany, dokonce horší než klasická forma šikany.

Výzkumníci z USA v roce 2006 provedli šetření u 1388 respondentů⁸⁸ a zjistili, že obětmi kyberšikany se stalo 34 % z nich. Nejčastější byly ataky na chatu (55,6 %). 35 % takto poškozených obětí si z toho nedělalo starosti, zbytek cítil vztek, smutek nebo frustraci. 41,6 % obětí se s útoky na chatu nikomu nesvěřilo a nechalo si to pro sebe. Respondentů, kteří se svěřili, bylo 38 %. Ve 14 % případů se o kyberšikaně dozvěděla dospělá osoba. Autoři sami poukazují na druh prevence, která z výzkumu vyplývá, a to, že pokud se některá oběť se svým problémem svěřila někomu druhému, došlo k jistému zlepšení situace. Takový případ nastal u 19 % dotazovaných. V Kanadě byl proveden výzkum⁸⁹ u 177 respondentů, výzkum vedl Quin Li (2004) a dospěl k výsledku, že 54 % dotazovaných se stalo obětí šikany a 15 % přiznalo, že byli agresory v kyberšikaně. Častěji byly šikanovány dívky než chlapci.

Povšimněme si, že v roce 2004 byla spuštěna sociální síť Facebook a už v roce 2006 se zkoumá pojem jménem kyberšikana, která se šíří neuvěřitelnou rychlostí po Spojených státech amerických a nejen tam. Z důkazů plynoucích z výsledků výzkumů se domníváme, že jistá propojenost mezi sociální sítí Facebook a kyberšikanou tady existuje

⁸⁷ SMITH, P. K. & SLONJE, R: *Cyberbullying: the nature and extent of a new kind of bullying, in and out of school* In: Jimerson S. R. (2010) *The International Handbook of School Bullying*. New York: Routledge.

⁸⁸ HINDUJA, S., PATCHIN, J.W: *Cyberbullying Research Summary, Emotional and psychological consequences*. [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.us/cyberbullying_emotional_consequences.pdf.

⁸⁹ LI, Q: *New bottle nut old wine: A research of cyberbullying in schools*. Science Direct. *Computer in Human Behavior* 23.

1. 6 Rámcový vzdělávací program

Zařazení této kapitoly má v naší disertační práci zcela praktický význam. Předcházející kapitoly zmiňovaly edukační činitele v životě dítěte, vysvětlovaly význam a fungování Facebooku, možná rizika a nástrahy, které se na Facebooku mohou vyskytnout, z nichž nejrozšířenějším a zároveň velmi závažným rizikem na Facebooku je bezesporu kyberšikana. Je nutné se ptát, co je možné udělat pro to, abychom jako odborná společnost, pedagogové uchránili děti před tímto fenoménem. A nejenom děti. S tímto problémem v souvislosti s Facebookem se setkávají i sami pedagogové. Považujeme za nutné, aby k tomu byl stanoven jasný postoj naší společnosti, dále aby děti pomocí vzdělávání získávali dovednosti a znalosti, jak se bezpečně pohybovat v kyberprostoru. Jednou z možností by mohla být námi doporučená změna a doplnění v Rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Školský zákon⁹⁰ o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání do vzdělávací soustavy představuje kurikulární dokument - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání⁹¹. RVP ZV vznikl v roce 2004 a je nutné si přiznat, že se od té doby mnohé změnilo. Více než kdy dříve se ve školách pracuje s technikou – interaktivní tabule, DVD, běžný přenos dat pomocí USB či používání tabletů nebo internetu v mobilním telefonu. Pro všechny tyto ukazatele vnímáme novelizaci některých vzdělávacích oblastí v RVP ZV jako součást vývoje společnosti. V kapitole se zmíníme o jednotlivých částech RVP ZV, budeme analyzovat především oblast informační a komunikační technologie. Jde nám o zařazení prevence v oblasti kyberprostoru, a to už od druhé třídy. Prevence by měla spočívat ve vzdělávání dětí v oblasti informační a komunikační technologie.

RVP ZV je závazný přepis pro vzdělávání na základních školách, který je na státní úrovni a ze kterého vychází Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP), jenž je už na úrovni školské. Tyto kurikulární dokumenty jsou povinnou dokumentací školy. Rámcově vzdělávací program je rozdělen dle počátečních písmen abecedy do čtyř částí – A, B, C, D.

⁹⁰ Zákon č. 561/2004 Sb. Ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. Praha Ministerstvo vnitra ČR, 2005. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/sbirka/2004/sb190-04.pdf>. Sbírka zákonů. Ročník 2004.

⁹¹ JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1.

1. 6. 1 Jednotlivé části RVP ZV

První část, část A je úvodem do celého systému RVP ZV i s grafickým znázorněním celého školského vzdělávání. Obsah RVP ZV se v první části zaměřuje na požadavky, podle nichž by měla proběhnout výchova a vzdělávání žáků tak, aby mohli uplatnit své individuální předpoklady pro další budoucí vzdělávání a pro svůj budoucí rozvoj. Dobu studia na základní škole by měly provázet výstupy, a to ve třetí, v páté, v sedmé a závěrečný v deváté třídě. Výstupy jsou ukazatele pro žáky, učitele a rodiče, na jaké úrovni dítě zvládlo probranou látku. Výstupy mají všechny školy stejné, neboť jsou RVP ZV dané. Nejcennější reformou pro školství ve vzdělávacím programu pro základní školy by měly být klíčové kompetence, které umožňují kvalitněji se vzdělávat tak, aby docházelo k rozvoji žáků a jejich převažujících zájmů a schopností.

RVP ZV je otevřeným dokumentem, který se bude měnit a inovovat podle potřeb společnosti, zkušenosti učitelů se ŠVP a podle měnících se zájmů a potřeb žáků. Zohledňuje jejich potřeby, neboť každá škola dle charakteristiky žáků v ní si vytvoří vlastní ŠVP, který dle potřeby žákům přizpůsobí, a to ve stylu výuky, vedení výuky, známkování aj.

RVP oproti předchozím osnovám upřednostňuje učení v heterogenních třídách bez vyčleňování žáků do specializovaných tříd a škol.

Část B charakterizuje základní vzdělávání. Kapitoly v této části se věnují povinnosti systému základního školního vzdělávání, povinnosti a plnění školní docházky, hodnocení výsledků ve vzdělávání, získání stupně vzdělání a ukončení základního vzdělávání.

Část C je nejobsáhlejší. Jsou v ní charakterizována hlavní témata ve vzdělávání, a to: celkové pojetí základního vzdělávání, stanovení cílů základního vzdělávání, klíčové kompetence.

Ve třetí části najdeme vzdělávací oblasti, kterým náleží průřezová témata. Vzdělávací oblasti jsou zde řádně popsány, je zde i nastíněn učební plán pro základní školy.

Cílem je žáky připravit na běžný život a situace, které v něm mohou nastat, a to prostřednictvím klíčových kompetencí. V ŠVP je nutno myslet na to, jaké má škola možnosti a co může opravdu poskytnout, dle toho zařadí kompetence do svého plánu. Plán RVP ZV je flexibilní a nabízí spousty možností, jak uchopit ŠVP.

Poslední část – část D se týká vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, a to až už žáků se specifickými poruchami učení, tak i žáků mimořádně nadaných.

1. 6. 2 Vzdělávací oblasti

Další změnou, která otřásla systémem vzdělávání, je formování do vzdělávacích oblastí.

Existuje devět vzdělávacích oblastí, do kterých je obsah základního vzdělání rozdělen. Tyto oblasti mají jeden či více vzdělávacích oborů, které jsou si významově blízké. V ŠVP mohou být oblasti zařazeny do tematického okruhu, podstatné ale je, aby ŠVP zahrnoval všechny vzdělávací obsahy. Jak jsme se již zmínili, vzdělávací obsah je tvořen ze vzdělávacích oborů, zvládnutí učiva po daných obdobích je prezentováno očekávanými výstupy. Pro 1. stupeň jsou vzdělávací obsahy členěny na 1. období, což je 1. až 3. ročník, a 2. období, což je 4. až 5. ročník. Nutno podotknout, že výstupy 3. ročníku jsou pouze orientační, na konci 5. ročníku a 9 ročníku jsou výstupy závazné.

Představíme si vzdělávací oblasti pro první stupeň základních škol⁹²:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk)

Vzdělávací oblast Český jazyk a literatura je realizován ve všech ročnících základního vzdělávání. Vzdělávací obor Cizí jazyk je povinně zařazen od 3. do 9. ročníku.

- Matematika a její aplikace (Matematika)

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Matematika a její aplikace je realizován ve všech ročnících základního vzdělávání.

- Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)
- Člověk a jeho svět - obsahuje pět tematických okruhů (Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody a Člověk a jeho zdraví)
- Umění a kultura
- Člověk a zdraví
- Člověk a jeho svět
- Člověk a svět práce (na 1. stupni je vzdělávací obsah ve 4 tematických okruzích a jsou pro školu povinné: Práce s drobným materiálem, Konstrukční činnosti, Pěstitelské

⁹² JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J.: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1.

práce a Příprava pokrmů)

- Doplňující vzdělávací obory (další cizí jazyk, dramatická výchova)

Průřezová témata

Jde o nový prvek ve vzdělávacím systému, odborníci se totiž shodli, že je třeba, aby dítě mělo povědomí o aktuálním dění ve světě. Průřezová témata učí vzájemné spolupráci, komunikaci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka v oblasti hodnot a postojů. Prolínají se s kompetencemi a obsahem vzdělání, jdou napříč RVP ZV. Je na řediteli školy, jak je pojme, zdali jako samostatné předměty, či zvolí jejich integraci. V RVP ZV jsou definována tato průřezová témata, která dítě provází základním vzděláváním ⁹³:

- Osobnostní a sociální výchova;
- Výchova demokratického občana;
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech;
- Multikulturní výchova;
- Environmentální výchova;
- Mediální výchova.

Uvedená témata se nabízejí bez rozdílu každému žákovi. Jde o podstatu se s nimi seznámit, vědět, že existují, mají svůj obsah, odborné názory a východiska.

⁹³ JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J.: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1.

1. 6.3 Charakteristika vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie

Pro účel naší disertační práce se budeme zabývat charakteristikou kapitoly 5. 3, tedy vzdělávací oblastí Informační a komunikační technologie v RVP ZV, neboť pro námi zkoumanou problematiku bychom si dovoluovali navrhnout úpravy v kurikulu.

Tato vzdělávací oblast je sestavena tak, aby umožnila všem žákům dosáhnout základní úrovně gramotnosti, tedy získat základní dovednosti v ovládnutí výpočetní techniky a moderních informačních technologií. Důležité je umět s nimi pracovat, orientovat se v nich, a to jak pro odborné, tak i běžné účely. Informační a komunikační technologie je povinná pro základní školy. Žákům tyto znalosti pomohou prosadit se později na trhu práce, získají základní počítačové vzdělání, na které mohou kdekoli jinde navázat.

RVP ZV si v této vzdělávací oblasti klade za cíl⁹⁴:

- poznání informací a informačních činností, využívání moderních informačních a komunikačních technologií
- porozumění toku informací, počínaje jejich vznikem, vývojem, uložením na médium a přenosem
- zpracování, vyhledávání a praktické využití
- schopnost formulovat svůj požadavek a využívat ho při interakci s počítačem
- porovnávání informací a poznatků z většího množství alternativních informačních zdrojů a následně tím dosahování větší věrohodnosti vyhledaných informací
- využívání výpočetní techniky, aplikačního i výukového software ke zvýšení efektivnosti své i ke vzdělávací činnosti a racionálnější organizaci práce
- tvořivému využívání softwarových a hardwarových prostředků při prezentaci výsledků své práce
- pochopení funkce výpočetní techniky jako prostředku simulace a modelování přírodních i sociálních jevů a procesů
- respektování práv k duševnímu vlastnictví při využívání softwaru
- **zaujetí odpovědného, etického přístupu k nevhodným obsahům vyskytujících se na internetu či jiných médiích**
- šetrné práci s výpočetní technikou.

⁹⁴ JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J.: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1. s. 34-35.

Charakterizovali jsme si vzdělávací oblast informační a komunikační technologie pro první i druhý stupeň základních škol. Pojdme si nyní představit očekávané výstupy. Úmyslně jsme zvýraznili jeden z cílů této oblasti, který na prvním stupni postrádáme a dle výzkumů se domníváme, že je důležitý i pro první stupeň, ovšem v očekávaném výstupu pro první stupeň není zařazen. Očekávané výstupy v RVP ZV tedy jsou:

Očekávané výstupy – 1. období na 1. stupni základních škol

- využívá základní standardní funkce počítače a jeho nejběžnější periferie
- respektuje pravidla **bezpečné práce s hardware i software a postupuje poučeně v případě jejich závady**
- chrání data před poškozením, ztrátou a zneužitím

Očekávané výstupy – 2. období na 1. stupni základních škol

- při vyhledávání informací na internetu používá jednoduché a vhodné cesty
- vyhledává informace na portálech, v knihovnách a databázích
- komunikuje pomocí internetu či jiných běžných komunikačních zařízení

Zvýrazněná část je očekávaným výstupem, má být dovršením určitého stupně vzdělání. Po technické stránce to špatné není, ale chybí nám zde vzdělávání ve smyslu: zná a dodržuje bezpečnost v kyberprostoru, ví, jak se v nežádoucích virtuálních situacích zachovat a kde vyhledat pomoc. Vytrácí se nám smysl informační a komunikační technologie jako vzdělávacího předmětu na základních školách, který by měl být pro žáky přínosem nových informací a současně tak prevencí proti neznalosti nejen námi zkoumané problematiky, ale globálně informačně komunikačního systému. Nejen náš výzkum, ale i výzkumy z celého světa (viz kapitola 3) prokazují, že děti s technikou manipulují od roku a půl, ve třech letech si pouští pohádky či klipy, od 4 – 5 let svého života jsou aktivní uživatelé internetu, počínaje hrami, filmy na internetu. Z praxe autorky si dovoluujeme tvrdit, že práci s Wordem ovládá více než polovina žáků druhé třídy základní školy včetně kopírování složky do složky či přeposílání dokumentů přes email. Ale kolik z nich zná slovo kyberšikana? Kolik z nich ví, jak se proti ní bránit? Kolik z nich zná a rozumí systému her a reklam, které se jim nabízejí?

Chceme tedy poukázat na to, že děti jsou mnohem dál v komunikační technologii než v roce 2004, kdy vznikalo RVP ZV. Od té doby se řada věcí změnila. Domníváme se, že by se měl aktualizovat dle potřeb dětí obsah vzdělávání prvního stupně základních škol pro informační a komunikační technologii. Také bychom chtěli touto prací rozpoutat diskuzi, zdali je společnost, konkrétně i učitelé prvního stupně připraveni na novodobé fenomény v této zkoumané oblasti, které naši společnost ohrožují čím dál více.

2 Výzkumy věnované problematice užívání internetu a sociální sítě Facebook

Sociální síť Facebook vznikla teprve v roce 2004, a tak výzkumů, které by se přímo týkaly Facebooku, není mnoho. Mezi prvními se začaly objevovat výzkumy, jež poukazovaly na čas strávený na internetu nebo ve virtuálním světě a na následky, které to přináší. Nejdříve si představíme výzkumy, které pozvolna navazují na výzkumy v souvislosti s Facebookem a které zároveň upozorňují na možné problémy v souvislosti se sociální sítí.

Výzkumy vznikaly nejprve v zahraničí, především v USA. Problematika je ve vědeckém světě nová (cca 10let) a zkoumání nám přineslo první poznatky i varování. Zhruba před pěti lety začala i Česká republika zkoumat problematiku, která s sebou přináší užívání mobilních telefonů, internetu a sociálních sítí. Dále se proto budeme zabývat výzkumy, které byly vypracovány i v České republice. Opět jsou to nejprve výzkumy o internetu a čase, který tam děti tráví, posléze výzkumy, které v sobě zahrnují problematiku sociální sítě Facebook.

2.1 Výzkumy věnované problematice užívání internetu a sociální sítě Facebook ve světě

Z vědeckého hlediska jsou první oficiální zmínky o dané problematice z roku 2001, kdy se identifikoval problém jménem kyberšikana. Stalo se tak pomocí výzkumu Billa Belseyho⁹⁵, který v něm poprvé použil termín kyberšikana. Tento termín začali používat i ostatní výzkumníci a rovněž tak laická veřejnost. Zkoumání tohoto fenoménu tedy probíhá teprve dvanáct let, a to především v zahraničních státech - USA, Kanada, Velká Británie.

⁹⁵ BELSEY, B. (nedatováno). „CB“ – *Cyberbullying.ca* . [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf

Dalším důležitým zlomem, kdy se výzkumníci snažili najít prvky, které by šikanu a kyberšikanu od sebe oddělily, se stal výzkum Campfieldové z roku 2006⁹⁶, která ve své disertační práci uvádí jeden rozdíl navíc mezi šikanou a kyberšikanou, a to, že čtenější výskyt kyberšikany je v domácím prostředí, kde oběti mívají pocit bezpečí a ochrany.⁹⁷

Výzkum sestavený na základě dat The Youth Internet Safety Survey v Americe v roce 2004⁹⁸ nám podává informace, že 19 % respondentů se setkala s kyberšikanou během období jednoho roku. Také výzkum Smithe a Alrovnávé¹⁰⁵, který proběhl v roce 2008 ve Velké Británii, je velmi zajímavý. Je z něj patrné, že při prvním výzkumu v roce 2008 byl výskyt kyberšikany zaznamenán u 3,1 % dětí, po roční replikaci výzkumu už u 10,4 %, což znamená silný nárůst kyberšikany. V USA se stal výskyt kyberšikany tak velkým a neúnosným problémem, že od roku 2009 je kyberšikana považována za federální zločin.

Další výzkumy týkající se Facebooku, realizovány v USA v rámci Pew Internet and American Life Projekt⁹⁹, ukazují, že na sociálních sítích je více žen - tvoří 56 % uživatelů. Prokázalo se také, že stále dominuje Facebook, na kterém je 92 % ze všech uživatelů sociálních sítí, 29 % používá MySpace a 13 % Twitter. Dále výzkum zkoumal zajímavou otázku, a to: Jaké je složení přátel na Facebooku u průměrného Američana, který mívá v průměru 229 přátel. Výsledek ukázal, že 22 % přátel jsou spolužáci ze střední školy, 12 % širší rodina, 10 % spolupracovníci, 9 % spolužáci z vysoké školy, 8 % nejbližší rodina, 7 % lidé z dobrovolnických sdružení, 2 % sousedi a 30 % jsou přátele přátel, tedy lidé, které většinou ani neznají. Zde si lze povšimnout, jak riskantně se lidé vědomě chovají a sdílí svůj profil i s lidmi, které neznají, jedná se až o 30 %, téměř stejný poměr cca 32 % je z okruhu tvořícího se z blízkých lidí jedince. Tento výsledek rozhodně nepovažujeme za příznivý.

⁹⁶ CAMFIELD, D. C. (2006). *Cyber bullying and victimization: Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully-victims. (Doctoral dissertation). Retrieved March 2011.[online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://etd.lib.umt.edu/theses/available/etd-12112008-120806/unrestricted/umi-umt-1107.pdf>.*

⁹⁷ YBARRA, M., ESPELAGE, D. L; MITCHELL, K. J.: *The Co-occurrence of Internet Harassment and Unwanted Sexual Solicitation Victimization and Perpetration Associations with Psychosocial Indicators.* (2007). *Journal of Adolescent Health, 4(6), 31–41.* Retrieved January 2011 from ScienceDirec

⁹⁸ SMITH, P. K; SLONJE, R.: *Cyberbullying: the nature and extent of a new kind of bullying, in and out of school In: Jimerson S. R. (2010) The International Handbook of School Bullying.* (2007) New York: Routledge.

⁹⁹ Pew Internet and American Life Projek.[online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://pewinternet.org/Reports/2011/Technology-and-social-networks/Summary.aspx>

Na internetovém serveru zeny.tiscali.cz dne 21. 6. 2011 vyšel článek od Daniela Kliena týkající se Facebooku.¹⁰⁰ Především upozorňuje na výzkum v USA, kde má 43 % respondentů pocit, že se lidem z internetu dá více věřit oproti lidem, kteří internet nepoužívají vůbec. To, že nesprávné užívání internetu a Facebooku je riskantní, už víme. Mínění těchto respondentů dokazuje, jak velká je neznalost lidí námi zkoumané problematiky a závažnosti situace. Také se nám jeví jasný nástin toho, že proti nevědomosti pomůže jen osvěta a vzdělávání v této oblasti.

¹⁰⁰ KLIENA, D.[online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z:<http://zeny.tiscali.cz/facebook-posiluje-nevirtualni-pratelstvi-tvrdi-vyzkum-pravda-nebo-lez-87322>.

2. 2 Výzkumy věnované problematice užívání internetu a sociální sítě Facebook u nás

EU Kids Online¹⁰¹ má základnu v Brně na Masarykově univerzitě. Je to tematická mezinárodní síť, které se účastní 33 zemí Evropy. Jejich výzkum z roku 2009 poukázal na skutečnost, že 70 % dětí z Evropy v rozmezí od 9-16 let používá internet, a jejich nejnovější výzkum z roku 2013 ukazuje na problém, že se 55 % dětí bojí agrese, která se na internetu objevuje (patří mezi ně krvavá videa, ponižující nahrávky, ale i dětská pornografie).

V České republice se problematika s užíváním internetu a pobytu na sociálních sítích začala zkoumat mnohem později než v USA, Kanadě či Velké Británii. Šmahel a Lupač¹⁰² v roce 2008 provedli výzkum uživatelů internetu a přišli na to, že nejčastější výskyt na internetu bývá mezi adolescenty ve věku od 12-18 let.

V Olomouci na Univerzitě Palackého vznikla v roce 2008/2009 skupina badatelů, kteří se aktivně podílejí na výzkumech, prevenci sociálně patologických jevů v online virtuálním prostředí. Později se projekt rozšířil na subregionální projekt E-bezpečí. Jejich výzkumy, ale i preventivní aktivity, webové stránky či školení jsou nejen aktuální, ale rovněž velmi populární na základních školách. Z projektu E-Bezpečí a Centra PRVOK PdF UP¹⁰³ (Centrum prevence rizikové virtuální komunikace) skupina badatelů zjistila, že více než polovina českých dětí má či měla zkušenost s kyberšikanou. Další výzkum z projektu E bezpečí *Nebezpečná komunikace 2* z roku 2011¹⁰⁴ (sociální sítě) zjistil, že v České republice je nejčastěji užívanou sociální sítí Facebook, dále pak MySpace a na třetím místě se umístil Twiter.

¹⁰¹ EUKIDS. . [online]. Dostupné z: <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>, http://www.worldinternetproject.net/_files/_Published/_oldis/Czech_Republic_2008_Four%20Years.pdf

¹⁰² ŠMAHEL, D.; Lupač, P.: *The Internet in Czech Republic 2008: Four Years of WIP in the Czech Republic*. In: World Internet Project. Retrieved November 2011

¹⁰³ PRVOK. [online]. [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: <http://www.popup.upol.cz/science-at-u-p/default/2>

¹⁰⁴ KOPECKÝ, K. [online]. [cit. 2012-10-25]. *Nenezpečná komunikace2*. Dostupné z: www.e-bezpeci.cz

Dne 26. 6. 2013 byl veřejně publikován jeden z největších evropských výzkumů v oblasti kyberšikany od doktora Kamila Kopeckého, který jej realizoval ve spolupráci s firmou Seznam.cz a Univerzitou Palackého. Výzkum byl aplikován na 21 372 dětí ve 4 000 školách. Podle jeho výsledků se počet dětí, které se setkaly s kyberšikanou, prokazatelně zvýšil. Výzkum zaznamenal 50,62 % dětí, které se s nějakou formou kyberšikany setkaly, přičemž 68,89 % dětí mělo 11-14 let. 92,29 % českých dětí preferuje ze sociálních sítí opět Facebook. Ve výzkumu rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2013¹⁰⁵ se Kamil Kopecký zabývá dalšími zajímavými otázkami, jako jsou konkrétní průběh kyberšikany, sexting, kybergrooming aj. Sexting je velmi aktuální téma, neboť z výzkumu vyplývá, že děti se svlékají na internetu za peníze nebo pro zábavu, také posílají své částečně nebo úplně obnažené fotografie agresorovi. Ten je pomocí kompromitujícího materiálu vydírá a nutí je dělat věci, které jim nejsou příjemné.

Varování postavené na konkrétním příkladu přišlo z USA. Dívka jménem Amanda Todd v osmiminutovém šotu¹⁰⁶, který zveřejnila na YouTube, vypráví svůj příběh, kterým chce apelovat na mladé lidi. Jako teprve třináctiletá se svlékla, když si chatovala přes Skype s neznámým chlapcem, který jí lichotil. On si video nahrál a pak ji s ním vydíral. Když neudělala, co chtěl, zveřejnil video na Facebooku. Kamarádi se jí tam začali posmívat. Několikrát se kvůli tomu přestěhovala, ale nic nepomohlo. Agresor si ji i její nový seznam přátel vždy znovu našel a napadal její nový život. Ve svém videu dívka prosí kamarády a ostatní lidi za odpuštění a o pochopení. Varuje a upozorňuje na hrozbu kyberprostoru. Měsíc po uveřejnění videa spáchala sebevraždu. USA se potýkají s problematikou sociálních sítí a virtuálního světa déle než Česká republika, takže je pochopitelné, že výzkumů je z této země nesčetněkrát více.

Naše společnost se však, co se postižení fenoménem kyberšikany týče, mílovými kroky blíží k té americké. Výzkumy a jejich výsledky by měly být pro nás ukazatelem, jak tomuto problému předcházet, popřípadě jaká proti němu udělat nezbytná opatření. Začátkem prevence jsou granty, díky nimž se mohou uskutečňovat semináře, prezentace, školení, vznikat manuály, a to jak pro žáky a učitele, tak pro rodiče. V krajích i celorepublikově vznikají také specializované organizace, které jsou zaměřeny na pomoc při řešení této

¹⁰⁵ BEZPEČNÝ INTERNET.CZ. [online]. [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: http://www.bezpecnyinternet.cz/ke-stazeni/bezpecny_internet_prezentace.pdf.

¹⁰⁶ TODD, A.: *Můj příběh*. [online]. [cit. 2014-07-05]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=qDIKB2_RpuY

problematiky (STOP kyberšikaně, E-bezpečí, Bezpečně v kyberprostoru). Odborná literatura týkající se české společnosti s tematikou virtuálního světa dětí, pobytu na sociálních sítích, možných rizik sociálních sítí a internetu, která mohou nastat, nám ale stále chybí. Jak jsme naznačili, celkově chybí znalost problematiky hlavně u učitelů prvního stupně základních škol.

3 Empirická část

Empirická část je věnována výzkumnému šetření v návaznosti na dříve uváděná teoretická východiska předložené disertační práce. Empirická část vychází z odborné literatury, především *Metody pedagogického výzkumu*¹⁰⁷ a *Základy kvantitativního výzkumu*¹⁰⁸. Účelovost výzkumu je nejen informační, ale i diagnostická, neboť charakterizuje danou problematiku a navrhuje řešení k její nápravě.

3. 1 Vytyčení problému, charakteristika cílů a předpokládaný přínos disertační práce

V disertační práci jsme se rozhodli studovat a analyzovat rizikové aktivity na Facebooku u dětí na prvním stupni základních škol, tedy v jaké míře se vyskytuje rizikové chování na sociální síti Facebooku u dětí na prvním stupni základních škol. Protože problematika Facebooku je nová, stejně jako fenomén kyberšikany, chtěli jsme tímto výzkumem přispět k prohloubení poznatků v této oblasti, a to ve vztahu k dětem na prvním stupni základních škol. Vzhledem k širokému okruhu zkoumaných aktivit se především zaměříme na to, zda jejich aktivity jsou nejen bezpečné pro ně, ale zdali svými aktivitami na účtu neublíží jiným uživatelům. Budeme zkoumat, jestli respondenti reagují na reklamy, a rovněž se zaměříme na to, zdali jsou rodiče obeznámeni s účtem svého dítěte.

Dítě se učí od narození morální kodexy naší společnosti a je pod dohledem dospělých, kteří ho vedou, napomínají a opravují. Ale jak je tomu tam, kde je bez dozoru dospělého? Jsou tyto morální zásady v námi zkoumaném věku již dostatečně vžity? Umí dítě na Facebooku zvládat možnost rozhodování, chvíle anonymity a nést odpovědnost za své činy, které na účtu udělá? Nezodpovězenou otázkou zůstává, v jakém věku jsou děti případně připraveny a dostatečně vybaveny znalostmi na to mít účet na Facebooku. Jsou aktivity na účtu natolik rizikové, že by ho raději neměly v mladším školním věku mít? Domníváme se, že

¹⁰⁷ CHRÁSKA, M.: „*Metody pedagogického výzkumu*”. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802471974-0

¹⁰⁸ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního šetření*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

je důležité v rámci vzdělávacího procesu umět správně, účelně a bezpečně používat nejen sociální síť Facebook, ale obecně internet, a to už na prvním stupni základních škol. S touto výukou by se tedy nemělo čekat do doby, až bude dítě na druhém stupni, kdy už bývá pozdě. Výzkum totiž prokazuje, že aktivními uživateli sociální sítě Facebook, tedy i internetu, jsou děti už od sedmi let.

Přínos disertační práce pro pedagogickou vědu je spatřován ve zpracování tématu samotného, neboť výzkumy, které by se věnovaly užívání Facebooku uživateli od 7 do 11 let, zatím u nás ani nikde jinde ve světě neexistují. A to snad proto, že se nepředpokládá zájem uživatelů v tak nízkém věku. Facebook, jak jsme již několikrát zmiňovali, je nejužívanější sociální sítí v České republice. Užívá se širokospektrálně, a to jak k seznamování se a ke sbírání informací, tak k utužování vztahů třídních kolektivů. Virtuální nejsou už jen žákovské knížky, ale i třídní knihy. Facebook slouží nejen žákům, ale i učitelům jako třeba virtuální zápisníček, informační tabule nebo kalendář s přehledem školních akcí. Facebook se stává nedílnou součástí každodenního života dětí. Spatřujeme tedy potřebu se tímto tématem hlouběji zabývat, získávat v této oblasti nová fakta a informace.

Disertační práce si klade za hlavní cíl zmapovat rizikové chování jedince na Facebooku, podat informace o tom, jak děti reagují nebo by reagovaly na nebezpečné situace, které mohou nastat na sociální síti Facebook. Dále chceme ukázat nejen dětem, ale hlavně rodičům, jak tato sociální síť nesprávným a nevyzrálým užíváním může narušit vztahy v rodině, s přáteli, poškodit či deformovat osobnost. Díky poznatkům uvedených v teoretické části jsme mohli zjistit, že narušený vývoj má vliv na dítě v reálném světě a že ve světě virtuálním má možnost si vše vykompenzovat. Uvedli jsme si, jaké hrozby a problémy mohou reálně nastat pro uživatele Facebooku. Ve výzkumu se pokusíme vyvodit závěry v kontextu užívání Facebooku ve vztahu k působení proměnných: pohlaví dětí, místo jejich bydliště, temperamentový typ osobnosti.

Indikátory ke zjištění, zmapování a posouzení rizikového chování na Facebooku jsou následující skutečnosti:

- inklinace uživatele Facebooku stát se agresorem či obětí na této sociální síti,
- zdali se dítě chová na Facebooku opatrně a bezpečně,
- v jaké míře dítě věnuje pozornost reklamám na Facebooku a zdali reklamy na Facebooku mohou mít souvislost s prostitucí dítěte na Facebooku.

Dalším cílem disertační práce je zmapovat, zdali jsou rodiče obeznámeni s tím, že dítě vlastní účet na Facebooku, a také zda vědí, co se na účtu jejich dítěte odehrává.

Výzkumná otázka je následující:

- V jaké míře se objevuje námi definované rizikové chování u dětí na prvním stupni základních škol?

Z výzkumů (viz kapitola 1.4 Facebook a kapitola 1.5 Kyberšikana) lze vyvodit, že jsou tři roviny, které jsou na Facebooku nebezpečné pro dítě. A to sdílení informací o vlastní osobě, dále pak kyberšikana, ať už se dítě změní na agresora, nebo se stane její obětí, a v neposlední řadě jsou to reklamy, které lákají uživatele ke koupi zboží, na které ale musí mít peníze. Nabízí se zde téma, které s tím souvisí, a to je dětská prostituce. Na Facebooku se děti setkávají s možností vydělat si peníze zasláním své obnažené postavy nebo svlékáním se přímo online, v nejhorším případě schůzkou a reálným sexuálním uspokojením klienta. (viz 1.4.4 kapitola Reklamy na sociální síti Facebook).

Stanovili jsme si úkol zjistit, které děti mají větší předpoklad inklinovat k tomu stát se agresorem, a naopak, které děti v kontextu zvolených nezávislých proměnných město x vesnice, chlapec x dívka, extrovert x introvert mají větší sklon k tomu stát se obětí. Zajímalo nás také, do jaké míry mají děti na prvním stupni sklon k prostituci na sociální síti Facebook. Na základě zjištěných skutečností se pak pokusíme vytvořit návrhy, které poslouží k případné úpravě RVP ZV a k vytvoření úspěšné prevence a eliminaci problémů souvisejících s Facebookem.

Naše práce si klade za cíl zjistit nejnižší věk uživatelů sociální sítě Facebook, dále kolik času denně děti v průměru stráví na této sociální síti a kolik dětí ze vzorku žáků prvního stupně základních škol je aktivními uživateli Facebooku. Předpokládáme, že uživateli jsou opravdu i děti na prvním stupni základních škol a že doba, kterou děti tráví pobytem na Facebooku, je významná. Tuto informaci totiž nelze získat z žádných výpisů Facebooku nebo jiných dokumentů, neboť děti nepřiznávají svůj věk, systém by dětem mladším 13 let neumožnil založit si účet, takže oficiální evidence o nich neexistují. Tento údaj považujeme za jedinečný a velmi důležitý pro případný impulz začít měnit vzdělávací oblast informační a komunikační technologie na prvním stupni základních škol a zamyslet se nad přípravou učitele pro první stupeň základních škol. Nashromážděnými daty bychom chtěli poukázat na nutnost prevence proti nežádoucím vlivům v kybernetickém prostoru, tedy nejen na sociální

síti Facebook, a to již u žáků na prvním stupni základních škol. Prostřednictvím předloženého výzkumu chceme nahlédnout mezi vztahové souvislosti třídního kolektivu oproti kolektivu složenému z dětí jedné třídy na Facebooku. Ovlivňuje tento kolektiv nějak zásadně chod třídy?

K dílčím cílům výzkumného šetření patří zmapování skutečnosti, jak jsou rodiče obeznámeni s tím, zda jejich dítě má Facebook, případně co se odehrává na jeho účtu. Zajímavým přínosem výzkumu by mohlo také být zjištění, zda existují rozdíly v užívání internetu, konkrétně v užívání Facebooku, mezi dětmi žijícími na vsi a mezi dětmi, které žijí ve městech, nebo zda se pomyslná hranice vesnice versus město i v tomto ohledu vytrácí.

Domníváme se, že v disertační práci prokážeme, že v životě dětí hraje Facebook opravdu důležitou roli, a to jak v oblasti sociální (tvoření nových vztahů, udržování vztahů starých, vytváření si nové virtuální komunity a identity), tak i v systému vzdělávání (přeposílání si školních záležitostí, získávání nových informací), tak i v oblasti psychologické, a to především ve vývoji osobnosti (může ovlivňovat, narušovat, prohlubovat, rozvíjet nebo měnit osobnost, charakter jedince, jeho schopnosti, ale také potřeby, motivy a s tím i související zájmy). Facebook souvisí často také s psychickými problémy, vycházíme tak například z průzkumu agentury Stem/Mark pro firmu Cetelem¹⁰⁹, která popisuje závislost na Facebooku samotném. Respondenti uvádí, že bez Facebooku by se neobešla 2 % lidí, 22 % by nevydržela bez Facebooku déle než týden, 38 % by se účtu na Facebooku absolutně nevzdalo. Další výzkum Dominiky Struminské¹¹⁰ prokazuje, že pubescenti jsou závislí na komunikaci, která na Facebooku probíhá, a považují ji za důležitou. Dále mohou u uživatele v souvislosti dlouhodobého a nesprávného užívání Facebooku nastat citové deprivace, frustrace, fobie až sebedestrukce osobnosti (viz kapitola 1.5 Kyberšiakana).

Shrneme-li výše uvedené cíle našeho zkoumání, pak v empirické části práce chceme zjistit ověřováním stanovených hypotéz, v jaké míře zasahuje Facebook do života dětí na prvním stupni základních škol a zdali jsou s užíváním Facebooku svých dětí obeznámeni rodiče.

¹⁰⁹ STEM/MARK.[online]. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://tn.nova.cz/zpravy/zajimavosti/jsme-zavisli-na-facebooku-priznava-v-pruzkumu-sest-cechu-z-deseti.html>

¹¹⁰ STRUMINSKÁ, D. *Závislost pubescentů na sociální komunikaci na Facebooku*. Brno 2013. Bakalářská práce.

K šetření jsme využili dva dotazníky. První námi vytvořený dotazník, který zkoumá data k zmíněné problematice, a druhý dotazník, který je v psychologické diagnostice často využívaný J. E. P. I. B test k získání informace, jakým je žák převažujícím temperamentovým typem osobnosti. Oba dotazníky jsou v online podobě určeny žákům prvního stupně základních škol. Online verze dotazníkového šetření byla rozdělena na dvě části: na část A) vlastní dotazník a část B) J. E. P. I. B test.

Mezi cíle teoretického charakteru předložené disertační práce patří:

- definování možných příčin rizikového chování na Facebooku
- definování a charakteristika poměrně nové problematiky Facebook u žáků na prvním stupni základních škol

Praktickými cíli disertační práce jsou:

- zmapování a zpracování námi charakterizovaného rizikového chování dětí na prvním stupni základních škol na sociální síti Facebooku pomocí indikátorů:
 - zjištění, kolik námi zkoumaných uživatelů inklinuje stát se na Facebooku agresorem a kolik jich inklinuje stát se na této sociální síti obětí
 - zjištění, jsou-li děti opatrné ve sdělování informací o své osobě na Facebooku
 - zjištění, do jaké míry si všímají reklam na Facebooku a zdali na ně reagují
- zjištění, zdali jsou rodiče obeznámeni s účtem svého dítěte
- analýza RVP ZV v oblasti informační a komunikační technologie na prvním stupni základních škol a také návrh úpravy v RVP ZV v oblasti informační a komunikační technologie.

3. 2 Výběr výzkumného souboru a jeho charakteristika

Při stanovení zkoumaného vzorku žáků jsme využili princip výběru prvků ze základního souboru prvků. Byla tedy náhodně vybrána určitá část prvků ze základního souboru a tím jsou žáci prvního stupně základních škol z České republiky. Stratifikovaným výběrem¹¹¹ byla vybrána jedna základní škola z každého ze čtrnácti krajů. Základní školy vybíral specializovaný počítačový program Research Randomizer¹¹². Vybíralo se tedy 14 základních škol z celkového počtu 4 583 základních škol v České republice. Tyto školy byly emailem osloveny a po souhlasu jim byl zaslán odkaz na online dotazníky, které vyplňovali žáci prvního stupně základních škol s učiteli dle pokynů:

- ✓ učitel dbá na to, aby každý žák vyplňoval dotazníky sám za sebe
- ✓ učitel navede děti k otevření, vyplnění dotazníků a jejich zpětnému odeslání
- ✓ při nejasnostech v dotazníku učitel vysvětlí nebo pomůže otázku objasnit tak, aby byl žák schopen odpovědět
- ✓ učitel neradí, nenařizuje, jak mají žáci odpovídat
- ✓ učitel se zavazuje, že bude respektovat anonymitu dotazníků
- ✓ žák vyplňuje dotazníky pravdivě a svědomitě
- ✓ autor dotazníků prosí učitele o písemné, krátké shrnutí, jak probíhalo vyplňování dotazníků

Vzorek není reprezentativní, neboť nebylo v našich možnostech oslovit většinu ze 4 583 škol. Také se vyskytla komplikace, že někteří ředitelé oslovených škol spolupráci na výzkumu odmítali, neboť téma jim přišlo kontroverzní. Řada z nich dopředu tvrdila, že jejich škola s kyberšikanou problémy nemá a žáci z jejich školy na prvním stupni Facebook rovněž nemají. Téměř polovina ředitelů vyjádřila obavy z výsledku výzkumu v souvislosti s rodiči a jejich školou. Bylo zajímavé zjištění, že místo aby po případném problému pátrali, stavěli se k němu pasivně až odmítavě. Je to právě tento nezáměr, který napomáhá kyberšikaně šířit se jak u dětí, tak u učitelů.

¹¹¹ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1 vyd. Praha: GRADA, 2007. ISBN 978-80247-1369-4.

¹¹² Research Randomizer. [online]. Dostupné z: <http://www.randomizer.org/>

Škol, které se výzkumu účastnily, bylo sice 14, ale nejsou to vždy vybraní zástupci krajů, jak jsme měli v úmyslu. Výzkumů se účastnilo 71,39 % základních škol z měst a 28,61 % základních škol z vesnic.

Na těchto školách byli respondenti výzkumu žáci od druhého do pátého ročníku základních škol, tedy kromě první třídy, žáci prvního stupně. První třídu jsme z výzkumu vyloučili, i když jsme zjistili, že děti už v předškolním věku zvládají mnoho úkonů na počítači, ale k založení účtu je potřeba umět číst a psát, což se děti v první třídě teprve učí. Výzkum byl zaměřen především na žáky prvního stupně základních škol, kteří měli účet na Facebooku. Pátou třídou jsme respondenty ohraničili, neboť podle školského zákona o základním vzdělávání¹¹³ se jedná o poslední ročník prvního stupně. Procentuální rozložení tříd ve výzkumu je následovné: z druhého ročníku bylo zastoupení v 18,24 %, ve třetím ročníku to bylo 22,16 %, ve čtvrtém ročníku 21,22 %, v posledním, pátém ročníku 38,38 %.

Dohromady bylo osloveno 751 žáků, výzkum samotný byl zaměřen na 188 žáků, neboť ti byli uživateli Facebooku. Šetření probíhalo anonymně, se souhlasem rodičů a ředitelů škol.

¹¹³ Zákon č. 561/2004 Sb. Ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. Praha Ministerstvo vnitra ČR, 2005. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/sbirka/2004/sb190-04.pdf>. Sbírka zákonů. Ročník 2004.

3. 3 Průběh výzkumu a sběr dat

Sběr dat proběhl v několika fázích:

- **pilotáž** – proběhla pomocí částečně řízeného rozhovoru s dětmi na prvním stupni základních škol, abychom si byli jisti, že problém nejenže existuje a v jaké míře existuje, ale od kolika let se s ním dítě může setkat a kterými výzkumnými otázkami se tedy zabývat. Výzkumná pilotáž sloužila k sestavování dotazníku a k tvorbě hypotéz (viz příloha A).
- **předvýzkum** – prokazuje, že náš dotazník je statisticky přínosný, spolehlivý a že otázky pro operacionalizované proměnné jsou reliabilní (viz příloha A)
- **realizacedotazníkového šetření** – aplikace dotazníkových metod, které nám pomohou vyhodnotit hypotézy a jejich platnost

3. 3. 1 Pilotáž

Pilotáž se uskutečnila prostřednictvím částečně řízeného rozhovoru, probíhala od měsíce května do června 2012 na dvou školách (jedna byla ve městě a jedna na vesnici). Podle výsledků tohoto šetření byly sestavovány cíle výzkumu, hypotézy a položky v dotazníku.

K pilotáži byla zvolena metoda polostrukturovaného skrytého rozhovoru v ohniskové skupině na téma Facebook. Respondenti byli nahodile vybráni, museli jen splňovat kritéria věku (jednalo se konkrétně o děti druhé a třetí třídy). Cílem bylo zjistit rozšířenost problematiky, shromáždit více informací o problematice a zmonitorovat aktuální situaci.

Pilotáž proběhla úspěšně, do diskuze jsme zasahovali minimálně. Předem jsme si určili pravidla diskuze. Výzkumná sonda byla řádně zaznamenána a zpracována (viz příloha A).

Závěry pilotážního šetření

Z rozhovoru s dětmi vyplynula řada pozoruhodných závěrů. Jeden z nich byl, že už ve druhé třídě mají děti účet na sociální síti Facebook. Je zřejmé, že děti, které mají Facebook,

ovlivňuje virtuální dění na Facebooku natolik, že se jim mění mínění o kamarádech, a to nejen v jejich třídě. Bylo pro ně těžké přiznat si skutečnost, že by se nechaly tak snadno zlákat k manipulaci s fakty o svých kamarádech. Už jen samotný počátek, a to založení účtu na Facebooku, který je povolen od 13 let, poukazuje na jistou manipulaci s fakty, když se dítě snaží systém obelhat, jen aby v něm mohlo být.

Také zde byl znatelný fakt, že děti se mnohem více hašteří, provokují a ponižují právě na internetu, neboť je to snazší. Přitom si neuvědomují, že je to zákeřnější - na zdi Facebooku si to přečtou všichni přátelé. 100 % dětí, které mají účet na Facebooku, přiznalo, že někdy napsalo o někom něco nelichotivého (v podobě komentáře, přidáním like negativnímu komentáři o někom jiném nebo přímo proti někomu napsali status na zed' Facebooku). Z diskuze vyplynula podnětná a překvapující skutečnost, že rodiče se často o profily svých dětí zajímají. Chtějí se stát přáteli svých dětí na Facebooku a i když děti svým rodičům věří více než kamarádům, cítí se jimi být spíše hlídány, proto vyhledávají jiné sociální sítě či chaty. U nás je další nejrozšířenější sociální síť Twitter, dále chaty ICQ nebo třeba Spolužáci, takže účtů mívají děti více.

Uvedeme si citace nejzajímavějších reakcí dětí v diskuzi, které prokazují, že děti podvádí a uchylují se ke kyberšikaně:

„Asi bych to Ester neřekla do očí tak úplně, jak jsem to tam napsala, když ono je to jiné o ní mluvit na počítači.“ *Gábina, 10 let.*

„Facebook má můj brácha (18), moje ségra (12), tak jsem ho chtěla taky.“ *Martina, 8 let.*

„Nejvíce je mi líto, jak se tam holky vždycky o mně baví, přitom se ve třídě snažím s nimi kamarádit a nikdo mi nic neřekne.“ *Marcelka, 10 let.*

„Nejdříve se mi posmívali tam (na Facebooku) a pak to začalo i ve třídě.“ *Richard, 10 let*

3. 3. 2 Předvýzkum

Předvýzkumná etapa měla hlavní cíl ověřit si konstrukci vlastního dotazníku, probíhala pomocí dotazníkového šetření v červnu 2013 na škole ve vsi a na škole ve městě. Předvýzkumu se účastnilo 18 dětí z 5. třídy ve městě a 14 dětí z 5. třídy z vesnice. Cílem bylo zjistit, zdali otázky spolu korelují a jsou informačně přínosné. Dotazník bylo nutno ověřit, neboť je nový svého druhu a je postaven tak, aby zodpověděl výzkumné otázky týkající se aktuální a dosud neprobádané problematiky. V předvýzkumu jsme neřešili, kdo je jaký typ osobnosti, neboť J. E. P. I B test od Eysencka je ověřen a používán mnoho let nejen v psychologické praxi.

Zkoumané oprecionalizované definice proměnných:

- Z pohledu dítěte budeme zjišťovat, zdali je rodič obeznámen s tím, že jeho dítě má účet na sociální síti Facebook a současně i ví, co se na něm odehrává (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 2, 5, 6, 7);
- Rizikové chování budeme zkoumat ve čtyřech dimenzích pomocí indikátorů:
 - zdali děti vědí, jak bezpečně užívat sociální síť Facebook (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 3, 4, 9,10, 11, 15, 16, 17, 18);
 - kolik dětí inklinuje k roli agresora na sociální síti Facebooku (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 12, 14, 19, 24, 25, 26, 27);
 - kolik dětí inklinuje stát se obětí na sociální síti Facebook (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 8, 13, 20, 21, 22, 23);
 - reagují-li aktivně děti na sociální síti Facebooku na reklamy (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 30, 31, 32, 33);
 - doplňující, informační otázky se týkají bezpečnosti, ale i reklamních sdělení, neboť jde o možnou brigádu na sociální síti Facebooku za účelem získání věcí, po kterých děti díky reklamám touží; jedná se tedy také o navazování milostných/erotických vztahů (34, 35, 36, 37, 38).
- Dotazník zahrnoval také následující informační položky: průměrný čas strávený na sociální síti Facebook, nejnižší věk respondentů, ve kterém si založili účet na sociální síti

Facebook, zjištění, kolik dětí na prvním stupni základních škol vlastní účet na Facebooku (1, 28, 29).

V dotazníku se jedná převážně o zjištění nezávisle proměnných a to jsou: do které třídy chodíš, jsi dívka x chlapec, žiješ na vesnici x ve městě.

Závěr z předvýzkumu prokázal, že po odstranění některých otázek je dotazník statisticky hodnotnější a položky v něm korelují, viz příloha A. Reliabilita většiny položek v dotazníku se ověřovala pomocí Cornbachovy alfa (Cronbachs Alpha), jestli k sobě položky patří a můžeme z nich udělat jeden závěr. Výsledek vyšel pozitivně ve prospěch dotazníku. Můžeme vypovědět, že vyplňování dotazníků proběhlo dobře, bez jakýchkoliv obtíží a čas strávený při vyplňování dotazníků činil cca 15 minut.

3. 4 Popis výzkumných metod

3. 4. 1 Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření probíhalo na základních školách v měsících leden – březen roku 2014. Základní školy byly osloveny emailem, v němž byly napsány pokyny, které jsme již zmiňovali, a také odkaz na místo, kde se nacházel online dotazník.

Online dotazník¹¹⁴ se dělil na část A), která měla 38 otázek (příloha A), a část B), která měla 78 otázek (příloha B). Část A tvořil vlastní dotazník a část B byl dotazník J. E. P. I. B test. V dotazníku se nacházely, jak jsme již zmiňovali, úvodní informační otázky. Online dotazník obsahoval celkem 120 otázek.

Pro výzkum předložené disertační práce byl zvolen kvantitativní výzkum pomocí dotazníkového šetření. První dotazník je vlastní dotazník, který má za úkol zkoumat danou problematiku. Druhý dotazník nám zjišťuje temperamentový typ osobnosti, jedná se o dotazník J. E. P. I. B test od Eysenecka, určený pro děti do 12 let. Test pro nosnost informace o daném dítěti a citlivosti údajů není dostupný pro laickou veřejnost.

J. E. P. I. B test byl hodnocen standardním postupem, který jsme získali ve spolupráci s pracovníky z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci - katedry psychologie.

Pro vlastní dotazník byla pro kódování většiny otázek zvolena Likertova škála¹¹⁵ se sudým počtem odpovědí (ano – asi ano - asi ne – ne). Likertova škála se používá od roku 1932. My jsme si ji zvolili, neboť patří mezi nejpoužívanější a nejspolehlivější kódování v měření postojů.

¹¹⁴Dotazník. [online]. Dostupné z: <http://www.surveio.com/survey/d/Z5F9T2J4F6U6F8M8M>.

¹¹⁵STRAUS, A., L, CORBIN, J.:*Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvenéteorie*. Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 808583460X.

3. 4. 2 Práce s daty

V dotazníku jsou zařazeny položky v podobě nominálních dat (jsem dívka/chlapec, žiji na vesnici/ve městě), ordinálních dat (ostatní otázky) a poměrových dat (tykající se času stráveného na Facebooku a věku respondenta). Otázky v dotazníku jsou převážně uzavřené, otevřené otázky jsou pouze ty, které se týkají věku respondenta, času stráveného na Facebooku a věku, ve kterém si respondent založil účet na Facebooku. Zpracování dat v dotazníku probíhalo podle operacionalizovaných definic proměnných, o nichž jsme se už v práci zmínili a zmiňovat se ještě budeme.

Ve výzkumu se nám objevují následující závislé a nezávislé proměnné:

- **Nezávisle proměnné**

- místo bydliště (vesnice x město);
- pohlaví respondentů;
- temperamentový typ osobnosti respondenta (extrovert x introvert).

- **Závisle proměnné**

- tendence stát se na sociální síti Facebooku agresorem nebo tendence být obětí;
- průměrný čas denně strávený na sociální síti Facebooku;
- opatrnost a bezpečí uživatele na sociální síti Facebooku;
- pozornost uživatele věnovaná reklamám na sociální síti Facebooku;
- obeznámenost rodičů s účtem svého dítěte.

Pomocí stanovených závislých a nezávislých proměnných jsme vytvořili hypotézy. Tyto hypotézy jsme podrobili zkoumání. Postup byl následující:

- určili jsme si hladinu významnosti
- pro účely zkoumání jsme si u každé hypotézy vytvořili pracovní neboli alternativní hypotézu - H_A
- pro účely zkoumání jsme si u každé hypotézy vytvořili nulovou hypotézu - H_0
- nominální data jsme zpracovali metodou testu chí – kvadrát pro čtyřpolní tabulku

- ✓ data hodnotíme podle softwaru a p–hodnoty, kterou srovnáváme s hladinou významnosti
- ✓ rozhodli jsme se zkoumat na hladině významnosti 0,05
- ✓ metrická data jsme zkoumali:
 - zjištění normálního rozdělení pomocí Kolmoorova-Smirnova testu
 - použití neparametrického testu Mann-Whitneyův test

Výpočet byl vykonán podle statistického softwaru, teoretický popis námi vybraných výpočtů a jejich vzorce jsou uvedeny v příloze C.

Po celou dobu výzkumu jsme se rozhodli uplatnit hladinu významnosti 0,05. Platí tedy tato pravidla:

- Je-li p-hodnota < než hladina významnosti 0,05 $\Rightarrow H_0$ se zamítá.
- Je-li p-hodnota > než hladina významnosti 0,05 $\Rightarrow H_0$ se potvrzuje.

Bodování otázek vlastního dotazníku bylo vytvořeno autorem. Zkoumané operacionalizované definice proměnných jsme tedy vyhodnocovali bodovým systémem, samozřejmě se objevily i otázky, u kterých bylo hodnocení inverzní. Body se dále sečetly a od průměru výše se hodnotila pravdivost dané operacionalizované definice proměnné a od průměru níže naopak. Podrobný bodový systém je uveden v příloze C.

3. 5 Výzkumné otázky a hypotézy

Výzkumná otázka 1

Kolik dětí inklinuje na Facebooku stát se agresorem a kolik dětí inklinuje na této sociální síti k tomu stát se obětí?

Hypotéza 1

Četnost dětí inklinujících stát se agresorem na sociální síti Facebook je vyšší než četnost dětí inklinujících stát se obětí.

Výzkumná otázka 2

Které děti z našeho souboru tráví více času denně na sociální síti Facebook - děti z měst, nebo vesnic?

Hypotéza 2

Děti prvního stupně základních škol žijící na vesnici tráví denně méně času na sociální síti Facebook než děti prvního stupně základních škol žijící ve městě.

Výzkumná otázka 3

Které z pohlaví z prvního stupně základních škol je opatrnější ve sdílení osobních údajů na Facebooku?

Hypotéza 3

Chlapci prvního stupně základních škol jsou opatrnější na sociální síti Facebook ve sdílení údajů o sobě než dívky prvního stupně základních škol.

Výzkumná otázka 4

Kdo inklinuje procentuálně více stát se obětí, žáci - introverti, nebo extroverti?

Hypotéza 4

Žáci – extroverti z prvního stupně základních škol inklinují procentuálně více k tomu stát se obětí než introverti prvního stupně základních škol.

Výzkumná otázka 5

Kdo z žáků prvního stupně základních škol inklinuje procentuálně více stát se agresorem – introverti, nebo extroverti prvního stupně?

Hypotéza 5

Žáci prvního stupně základních škol s temperamentovou charakteristikou extroverze inklinují procentuálně více k tomu stát se agresorem než introverti prvního stupně základních škol.

Výzkumná otázka 6

Reagují aktivněji na reklamy na Facebooku chlapci, nebo dívky?

Hypotéza 6

Chlapci prvního stupně základních škol reagují na reklamy, které se vyskytují na sociální síti Facebook, s menší aktivitou než dívky prvního stupně základních škol.

Výzkumná otázka 7

Jaký je v našem vzorku poměr chlapců a dívek na prvním stupni základních škol, kteří mají účet na Facebooku?

Hypotéza 7

Chlapci prvního stupně základních škol mají četněji účet na Facebooku než dívky prvního stupně základních škol.

Výzkumná otázka 8

Jsou rodiče dívek obeznámenější s účtem svých dětí na Facebooku než rodiče chlapců?

Hypotéza 8

Početní zastoupení rodičů chlapců prvního stupně základních škol, kteří jsou obeznámeni s účtem svých synů na Facebooku, je menší než počet rodičů dívek.

Výzkumná otázka 9

Jaký je poměr extrovertů a introvertů na prvním stupni základních škol, kteří mají účet na Facebooku?

Hypotéza 9

Extroverti – žáci prvního stupně základních škol mají četněji účet na Facebooku než introverti prvního stupně základních škol.

Doplňující výzkumné otázky k dotazníkovému šetření

1. Zakládají si děti žijící na vesnici méně často účet na sociální síti Facebooku než děti žijí ve městě?
2. Tráví denně více času na sociální síti Facebook chlapci, nebo dívky?
3. Reagují aktivněji na reklamy, které se objevují na sociální síti Facebook, introverti, nebo extroverti?
4. Jaký je nejčastější věk majitelů účtu na sociální síti Facebooku v rámci prvního stupně základních škol?
5. Dále:
 - Kolik času denně průměrně tráví děti z našeho výzkumného souboru na sociální síti Facebook?
 - Kolik času průměrně denně zde tráví námi zjištění agresoři a kolik oběti?
 - Kolik času průměrně denně zde tráví námi diagnostikovaní extroverti a kolik introverti?
 - Kolik času průměrně denně zde tráví chlapci a kolik dívky našeho souboru respondentů?
 - Kolik času průměrně denně zde tráví děti našeho vzorku s ohledem na jejich bydliště z města či z vesnice?

3. 6 Analýza výsledků a diskuze k hypotézám

Na základě zpracování nashromážděných dat jsme mohli přistoupit k následujícímu vyhodnocení stanovených otázek a hypotéz.

Výzkumná otázka a hypotéza 1

Výzkumná otázka 1

Kolik dětí inklinuje na Facebooku stát se agresorem a kolik dětí inklinuje na této sociální síti k tomu stát se obětí?

Hypotéza 1

Četnost dětí inklinujících stát se agresorem na sociální síti Facebook je vyšší než četnost dětí inklinujících stát se obětí.

Popis zkoumání a analýza výsledků hypotézy 1

Cílem ověření této hypotézy bylo zjistit, je-li významný rozdíl v počtu dětí na prvním stupni základních škol, které na sociální síti Facebook mají sklon být agresorem, a dětí, které inklinují naopak k tomu stát se na Facebooku obětí. Cennou pro nás bude informace o tom, jestli je statistický rozdíl mezi zkoumanými jevy a kolik dětí z prvního stupně má tendenci být agresorem a kolik dětí z prvního stupně základních škol má tendenci se stát obětí na sociální síti Facebook. Rozhodli jsme se tak zkoumat na základě výše uvedených výzkumů, které prokazují nárůst kyberšikany nejen u nás, ale i ve světě. Zajímalo nás, zda nepovolený věk založení účtu na Facebooku by mohl mít přímý vliv na rodičí se kyberšikanu na prvním stupni základních škol. V případě, že by se kyberšikana vyskytovala už na prvním stupni, bylo by nutné zamyslet se nad opatřením, které by mohlo jejímu výskytu předcházet.

Hypotézu 1 jsme takto zformulovali, protože jsme z již zmiňovaných výzkumů nabyli názoru, že agresorů je mnohem více než obětí, neboť k jedné oběti se váže více agresorů. Děje se tak třeba prostřednictvím různých komentářů, obrázků či videí.

Děti, které neinklinují k tomu, že by se mohly stát agresory nebo oběťmi na sociální síti Facebook, jsme nazvali pro naše účely v bádání jako pasivní jedince. Tito jedinci jsou běžnými uživateli s malými nebo žádnými náznaky k jedné nebo druhé variantě zkoumané problematiky. Zpracování a výstupy z šetření jsou uvedeny v níže popsanych tabulkách č. 1, č. 2 a grafu.

Zda je mezi potencionálními agresory a oběťmi v naší cílové skupině na sociální síti Facebook statisticky významný rozdíl, ověříme testem pro rozdíl podílů. Pro dokazování hypotézy jsme si vytvořili nejprve nulovou hypotézu a hypotézu pracovní.

H0: Podíl mezi dětmi prvního stupně základních škol inklinujících k agresii, nebo k tomu stát se obětí na sociální síti Facebook, jsou stejné.

HA: Mezi podíly dětí prvního stupně základních škol inklinujících k agresii, nebo k tomu stát se obětí na sociální síti Facebook, existuje rozdíl.

P-hodnota vyšla v testu rozdílu podílů 0,7192, což znamená, že nulovou hypotézu nezamítáme.

Na základě četností a testu rozdílu podílů můžeme tedy říci, že podíl dětí inklinujících k agresii je stejný jako podíl dětí našeho souboru inklinujících k tomu být obětí, tedy **není statisticky významný rozdíl mezi dětmi prvního stupně základních škol inklinujícími stát se agresorem a dětmi inklinujícími stát se obětí na sociální síti Facebook**. Hypotéza 1 se nepotvrdila.

Tabulka č. 1

Kontingenční tabulka			
Tab. :			
Sklon k oběti	Sklon k agresii Pasivní jedinec	Sklon k agresii Agresor	Řádk. součty
Pasivní jedinec	152	17	169
Oběť	15	1	16
Vš. skup.	167	18	185

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 2

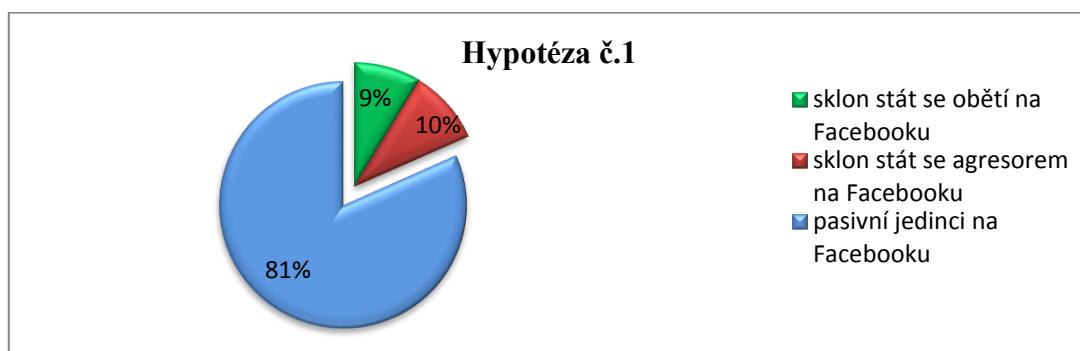
Kategorie	Tabulka četností: Sklon k agresi	
	Četnost	Rel. četnost
Pasivní jedinec	167	90,27
Agresor	18	9,73

Zdroj: Vlastní výzkum

Analýza, interpretace a diskuze k výsledkům vztahující se k hypotéze 1

Z výsledků je dle výpočtů zřejmé, že ověřené rozdíly nejsou mezi výskytem potencionálních obětí a agresorů. Nelze tedy odmítnout nulovou hypotézu, tedy že rozdíly mezi inklinací být agresorem nebo obětí jsou nepatrné, statisticky vzato nejsou žádné. Co je však přínosné a pozitivní na výsledcích námi zkoumané hypotézy, je podíl potenciálních agresorů a obětí na Facebooku mezi dětmi na prvním stupni základních škol, který není tak vysoký jako na druhém stupni základních škol. Je nutné si ale přiznat, že kyberšikana se vyskytuje už mezi dětmi základních škol. 10 % dětí na prvním stupni základních škol inklinuje stát se agresorem a 8 % inklinuje stát se obětí. Většina, tedy 81 % dětí jsou námi popsání pasivní jedinci, tedy běžní uživatelé Facebooku s nízkými nebo žádnými náznaky k jedné nebo druhé zkoumané problematice. Může se nám zdát, že 10 % a 8 % ze 100 není mnoho, ovšem přesto je třeba si uvědomit, že výsledkem by mělo být 0 %. Facebook je totiž, jak jsme již mnohokrát zmiňovali, zpřístupněn uživatelům až od 13 let. Naši respondenti toto pravidlo porušili, a nejen to, museli lhát a systém úmyslně oklamat, aby mohli být jeho součástí.

Graf č. 1

Zdroj: vlastní výzkum

Výzkumná otázka a hypotéza 2

Výzkumná otázka 2

Které děti z našeho souboru tráví více času denně na sociální síti Facebook - děti z měst, nebo vesnic?

Hypotéza 2

Děti prvního stupně základních škol žijící na vesnici tráví denně méně času na sociální síti Facebook než děti prvního stupně základních škol žijící ve městě.

Popis zkoumání a analýza výsledků hypotézy 2

Z výzkumů, které jsme uváděli v teoretické části město versus vesnice: Z chování městských a vesnických dětí v mladším školním věku¹¹⁶ a i z předpokladu, že děti žijící na vesnici jsou více vytíženy prací doma či na zahrádce, jsme usoudili, že děti z prvního stupně základních škol žijící na vesnici tráví méně času na sociální síti Facebook než děti prvního stupně základních škol žijící ve městě.

V dotazníku to byla otázka č. 29, která zjišťovala, kolik času denně respondenti tráví na sociální síti Facebook.

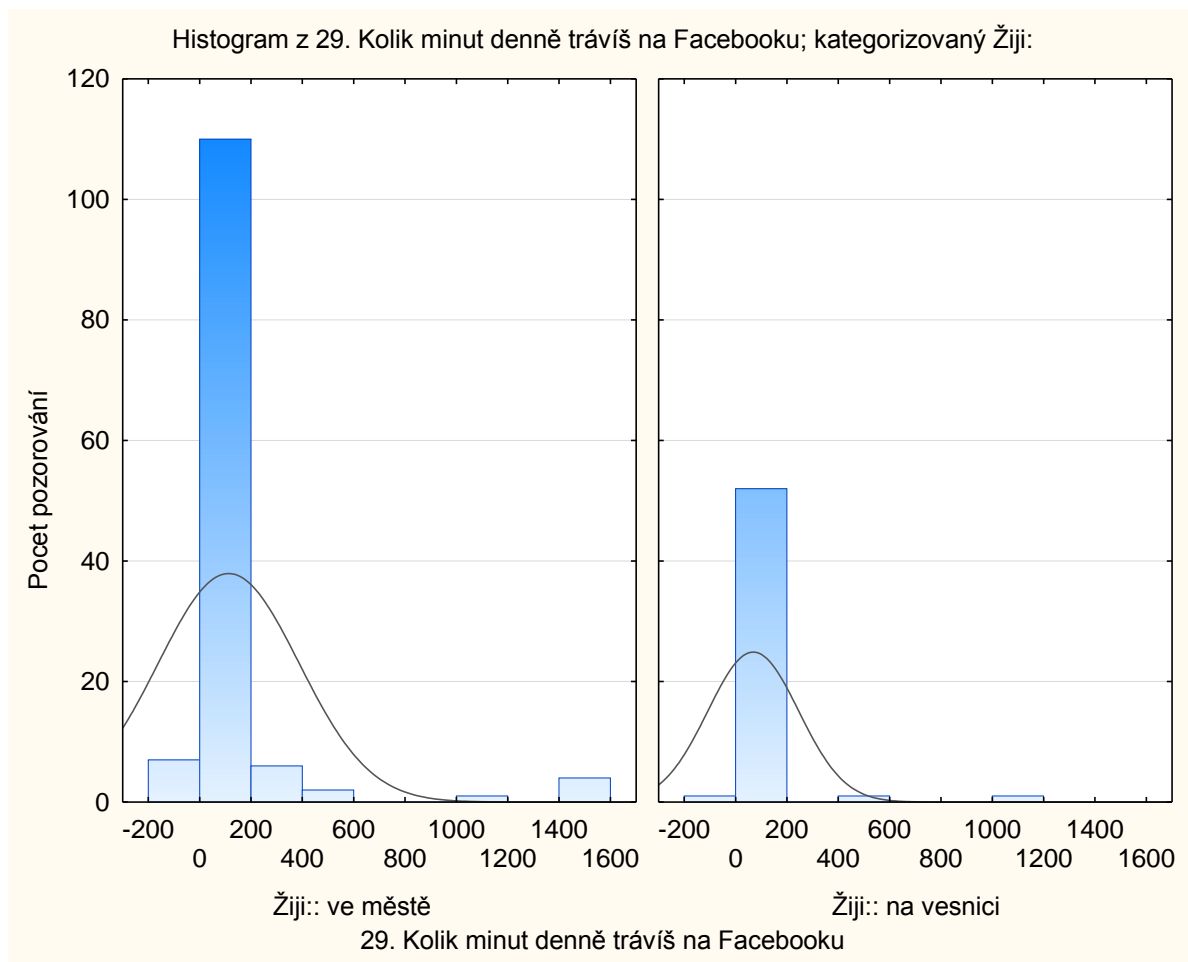
V této hypotéze jsme zkoumali metrická data, je zde důležité ověření normality dat, abychom mohli použít vhodný statistický test. K ověření normality dat jsme použili histogram, aby bylo zřejmé, zda jsou, či nejsou data normálně rozložena, viz graf č. 2.

Na základě Kolmoorova-Smirnova testu zamítáme nulovou hypotézu o normalitě dat. Data nepochází z normálního rozložení. $D = 0,3508$; $p < 0,0100$ $D = 0,3886$; $p < 0,0100$

¹¹⁶ ŠKVAŘILOVÁ, B.: *Chování městských a vesnických dětí v mladším školním věku*. Lidé města. [online]. [cit. 2014-01-08]. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/8-2006-2/chovani-mestskych-a-vesnickych-deti-v-mladsim-skolnim-veku.html>.

K ověření hypotézy č. 2 jsme tedy použili neparametrický test, Mann-Whitneyův test. Rozpis výpočtů a vzorců nalezneme v příloze C.

Graf č. 2

Zdroj: vlastní výzkum

Opět jsme si pro naše účely ve zkoumání dat vytvořili nulovou a pracovní hypotézu.

H₀: Čas strávený denně na Facebooku se u dětí prvního stupně základních škol žijících ve městě a na vesnici neliší.

H_A: Čas strávený denně na Facebooku se u dětí prvního stupně základních škol žijících ve městě a na vesnici liší.

Výsledky můžeme vyčíst z tabulky č. 3. Z té je zřejmé a překvapivé, že děti základních škol žijící na vesnicích tráví více času na sociální síti Facebook než děti z prvního stupně základních škol žijící ve městě. Ze statistických výpočtů lze konstatovat, že p-hodnota je 0,4645 a to znamená, že je vyšší než hladina významnosti. Existuje rozdíl mezi časem, který

na Facebooku denně tráví děti z prvního stupně základních škol žijící na vesnici, a časem, který zde tráví děti z prvního stupně základních škol žijící ve městě, ale není statisticky významný.

Tabulka č. 3

Mann-Whitneyův U Test							
Dle proměn. Žiji:							
Označené testy jsou významné na hladině $p < ,05000$							
Proměnná	Sčt poř. ve městě	Sčt poř. na vesnici	U	Z	p-hodn.	N platn. ve městě	N platn. na vesnici
29. Kolik minut	12334,0	4871,0	3331,0	0,7314	0,464	13	55

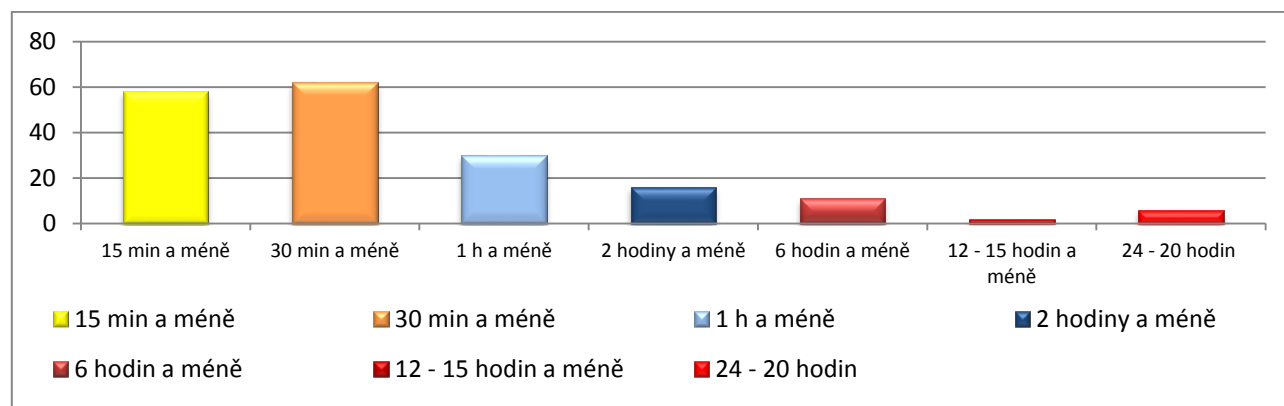
Zdroj: vlastní výzkum

Děti prvního stupně základních škol z města a z vesnice se v čase stráveném na sociální síti Facebook neliší. Hypotéza 2 se nepotvrdila.

Analýza, interpretace a diskuze k výsledkům vztahující se k hypotéze 2

Z výzkumu hypotézy 2 vyšlo, že respondenti našeho souboru žijící na vesnici tráví denně více času na sociální síti Facebook než respondenti žijící ve městě. Povědomí, že děti z vesnic jsou ve svém volném čase aktivnější, je zastaralé a neaktuální. Rovněž je překvapivé, kolik času denně tráví děti z prvního stupně základních škol na sociální síti Facebook, to nám ilustrativně prezentuje graf č. 3. Největší zastoupení je 30 minut denně. U dětí z prvního stupně základních škol, které uvedly, že jsou na Facebooku 24 hodin denně, lze předpokládat, že mají aplikaci Facebook v mobilním telefonu.

Graf č. 3

Zdroj: vlastní výzkum

Výzkumná otázka a hypotéza 3

Výzkumná otázka 3

Které z pohlaví je opatrnější ve sdílení osobních údajů na Facebooku?

Hypotéza 3

Chlapci prvního stupně základních škol jsou opatrnější na sociální síti Facebook ve sdílení osobních údajů o sobě než dívky prvního stupně základních škol.

Popis zkoumání a analýza výsledků hypotézy 3

Cílem zkoumané hypotézy je dokázat, že chlapci znají a dodržují bezpečnost na sociální síti Facebook a jsou rovněž tak opatrnější při sdílení osobních údajů než dívky. Za znalost bezpečného užívání Facebooku jsme považovali poučení o bezpečnosti na internetu a o sociálních sítích, sdílnost informací o sobě (zveřejnění vlastní fotografie, adresy, informovanost na Facebooku o činnostech a dění v následujícím čase).

U sestavování hypotézy 3 vycházíme z výzkumu Českého statistického úřadu, který se zabýval problematikou nedostatku žen v technických a ICT oborech¹¹⁷. Také jsme přihlédli i k obecnému mínění, že muži mají k technice blíže než ženy, myslíme tím, že ji více a častěji využívají, zkoumají, zkoušejí, zajímají se o ni. Proto jsme nabyli dojmu, že chlapci budou s bezpečností lépe obeznámeni a v používání osobních údajů opatrnější než dívky. Hypotézu jsme se rozhodli zkoumat u dětí na prvním stupni základních škol, neboť výzkum Nebezpečí internetové komunikace IV¹¹⁸ v roce 2013 prokázal, že 75 % dětí na sociální síti napíše neznámému jedinci své jméno a příjmení, 17 % napíše telefonní číslo a 13 % napíše i adresu celého bydliště.

¹¹⁷ MARHÁNKOVÁ, J., SVATOUŠOVÁ, M.: *Ženy v technických a ICT oborech, situace v ČR*. Praha, 2011. [online]. [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/zeny-a-it.pdf

¹¹⁸ SOTKOWSKI, R., KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V.: *Nebezpečí internetové komunikace*. Olomouc, Univerzita Palackého: 2013. ISBN 978-80244-3911-2.

Tato problematika je velmi závažná, neboť se od ní odvíjí kybergrooming, sexting a i kyberšikana jako taková. Nebezpečí, které souvisí se sdílením fotografie, jsme uvedli už v teoretické části. Rovněž tak může mít tragické následky, když dítě napíše adresu domu potenciálnímu pachateli nebo mu dá telefonní číslo, email, adresu školy nebo sdělí, kdy a kam jede na dovolenou s rodiči. To vše jsou údaje, o kterých by dítě mělo bezpodmínečně vědět, že je nesmí zveřejňovat a už vůbec ne osobám, které nezná osobně.

Opět bude pro nás cenné zjistit informace o tom, kolik dětí z prvního stupně základních škol je celkově opatrných ve sdílení informací o sobě a současně i kolik z nich zná pravidla pro bezpečné užívání sociální sítě Facebook. Zkoumat však budeme, zdali je významný rozdíl u pohlaví v této zkoumané problematice.

Hypotézu 3 ověříme testem pro rozdíl podílů. Pro dokazování hypotézy jsme si vytvořili nulovou hypotézu a hypotézu pracovní.

H₀: Opatrnost (znalost bezpečnosti) dětí prvního stupně základních škol na sociální síti Facebook nezávisí na pohlaví.

H_A: Opatrnost (znalost bezpečnosti) dětí prvního stupně základních škol na sociální síti Facebook závisí na pohlaví.

Sestavili jsme si kontingenční tabulky absolutních četností.

Tabulka č. 4

Kontingenční tabulka			
Tab. :			
Jsi:	Bezpečnost Nezná bezpečnost	Bezpečnost Zná bezpečnost	Řádk. součty
chlapec	33	80	113
dívka	15	57	72
Vš.skup.	48	137	185

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 5

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti Pearsonův chí-kv. : 1,60359, sv= p=,205395			
Jsi:	Bezpečnost Nezná bezpečnost	Bezpečnost Zná bezpečnost	Řádk. součty
chlapec	29,3189	83,6811	113,0000
dívka	18,6810	53,3189	72,0000
Vš.skup.	48,0000	137,0000	185,0000

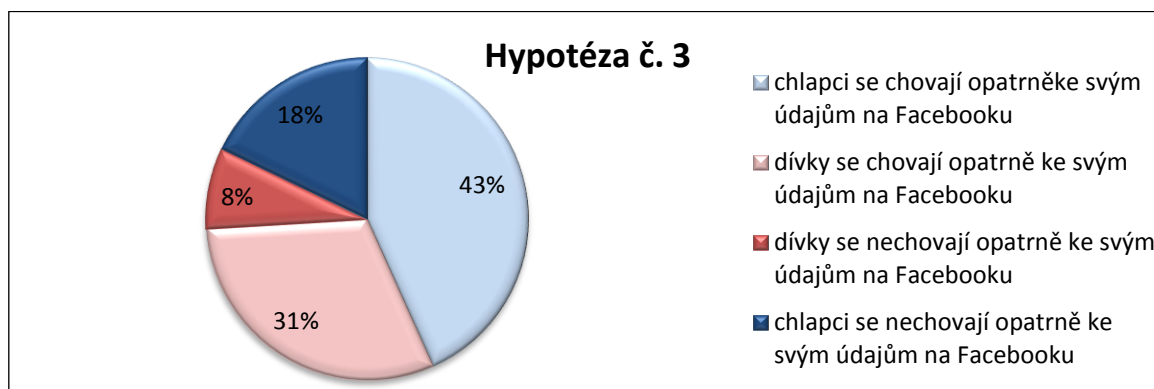
Zdroj: vlastní výzkum

Ověření podmínek pro použití chí-kvadrát testu: Chí-kvadrát nám vyšel v hodnotě 1,60359, podmínky pro použití testu byly splněny, neboť 80% očekávaných četností je větších než 5. My použijeme opět k rozhodnutí o nulové hypotéze p-hodnotu chí-kvadrát testu ze záhlaví tabulky. P-hodnota je 0,205395. P-hodnota je tedy větší než hladina významnosti, nulovou hypotézu tedy nezamítáme. **Pohlaví na prvním stupni základních škol nemá vliv na znalost bezpečného užívání Facebooku.** Hypotéza 3 nebyla potvrzena.

Analýza, interpretace a diskuze k výsledkům vztahující se k hypotéze 3

To, že není statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami ve znalosti základních pravidel pro bezpečné užívání Facebooku a sdílení osobních údajů o sobě, je přínosná informace. Procentuální přehled námi zkoumané hypotézy můžeme vidět v grafu 4.

Graf č. 4

Zdroj: vlastní výzkum

Děti na prvním stupni základních škol mají znalosti v oblasti bezpečnostních pravidel na Facebooku a jsou opatrné ve sdílení informací vůči své osobě v 98 % a ve zbylých 2 % tomu tak není.

Uvedeme si nejzajímavější otázky a jejich výsledky, které s touto hypotézou souvisí a které nalezneme v příloze B. Velmi zajímavé je, že 21 % respondentů má v přátelích lidi, které osobně ani nezná. Další fakt vyplývající z výzkumu týkajícího se bezpečného chování na Facebooku je, že 15 % dětí by šlo na schůzku s člověkem, kterého zná pouze přes Facebook, 13 % odpovědělo, že asi ne, 72 % respondentů odpovědělo, že by na schůzku s neznámým člověkem nešlo. Z teoretické části si připomeneme důležitou informaci, a to, že podle Policie České republiky většina osobních schůzek domluvených přes sociální síť končí traumatickým zážitkem nebo smrtí, proto zvažme, zdali je 15 % hodně nebo málo.

Výzkumná otázka a hypotéza 4 a 5

Popis zkoumání a analýza výsledků hypotéz 4 a 5

Cílem je zjistit, jak si stojí v užívání sociální sítě Facebook děti z prvního stupně základních škol našeho sledovaného souboru, které jsou v temperamentové typologii zařazeny mezi extroverty nebo introverty. V teoretické části disertační práce v kapitole 1. 3 Temperament jsme si udělali představu o tom, co to znamená a čím se vyznačuje jedinec, který je extrovert nebo introvert. Stručně řečeno je introvert typ jedince, který je uzavřený, nemá potřebu komunikovat o svých citech a potřebách, nerad se seznamuje s novými lidmi a věcmi, má rád svůj klid, svůj prostor. Extrovert je jedinec otevřený, přátelský, má rád lidi, rád se seznamuje. O tom, kdo je častějším uživatelem sítě Facebook, proběhla náročná polemika, neboť se na věci můžeme podívat ze dvou úhlů. Jeden úhel pohledu je teoretický. V reálném světě je temperamentová typologie osobnosti ověřena, definována, tedy že extroverti raději a čteněji navazují vztahy než introverti, proto by pravděpodobnost, že budou inklinovat k tomu stát se obětí nebo agresorem na Facebooku, měla by být větší než u introvertů. Druhý úhel pohledu je, jak to je ve světě virtuálním s temperamentovou typologií osobnosti. Nabyli jsme tedy i mínění, že introverti by se mohli na internetu, konkrétně na sociální síti Facebook, uvolnit. Bez problémů, v pohodlí domova, sami, bez rozruchu a vlivu okolí se seznamovat s novými lidmi, dávat odkazy a sdílet je o sobě na Facebooku. Tak jsme usoudili, že to nemusejí být ve virtuálním světě nutně extroverti, kteří budou aktivnějšími uživateli sociální sítě a budou také inklinovat k tomu stát se agresorem či obětí, neboť k tomu mají teoreticky blíže v reálném světě než introverti. Přesto jsme se rozhodli hypotézu 4 a 5 sestavit podle dosavadního teoretického a ověřeného zjištění o temperamentové typologii osobnosti ve světě reálném a přirovnat ji ke světu virtuálnímu. Zároveň jsme ale přesvědčeni, že tato oblast by si zasloužila samostatný výzkum, na který v rámci této disertační práce bohužel není prostor.

Zkoumání hypotézy 4

Výzkumná otázka 4

Kdo inklinuje procentuálně více stát se obětí – introverti, nebo extroverti?

Hypotéza 4

Žáci - extroverti prvního stupně základních škol inklinují procentuálně více k tomu stát se obětí než žáci - introverti prvního stupně základních škol.

Pro zkoumání jsme si stanovili dvě hypotézy. Hypotézu nulovou a hypotézu pracovní.

H0: Podíl dětí prvního stupně základních škol se sklonem k oběti se mezi introverty a extroverty neliší.

HA: Podíl dětí prvního stupně základních škol se sklonem k oběti se mezi introverty a extroverty liší.

Hypotézu ověříme pomocí testu o rozdílu dvou podílů. Opět použijeme p-hodnotu a srovnáme ji s námi vybranou hladinou významnosti 0,05. Z tabulek č. 6 a 7 lze vyčíst, kolik je extrovertů inklinujících na sociální síti Facebook stát se obětí a kolik je naopak introvertů.

Tabulka č. 6

Kategorie	Vš. skupiny Tabulka četností: Sklon k oběti Zhmout podmínku: "Introvert"	
	Četnost	Rel. četnost
Pasivní jedinec	37	94,8717%
Oběť	2	5,1282%

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 7

Kategorie	Vš. skupiny Tabulka četností:Sklon k oběti Zhmout podmínku:"Extrovert"	
	Četnost	Rel.četnost
Pasivní jedinec	101	89,3805
Oběť	12	10,6194

Zdroj: vlastní výzkum

Mezi introverty je 5,13 % dětí se sklonem k oběti a mezi extroverty je to 10,62 %. Rozdíl mezi introverty a extroverty tedy existuje, extroverti mají větší tendenci inklinovat k tomu stát se na sociální síti obětí než introverti. Statický rozdíl však není statisticky významný. P-hodnota vyšla 0,3066, to znamená, že nulovou hypotézu nezamítáme. **Podíl dětí prvního stupně základních škol se sklonem k oběti se mezi introverty a extroverty na sociální síti Facebook neliší.** Hypotéza 4 nebyla potvrzena.

Zkoumání hypotézy 5

Výzkumná otázka 5

Kdo inklinuje procentuálně více stát se agresorem – introverti, nebo extroverti?

Hypotéza 5

Žáci - extroverti prvního stupně základních škol inklinují procentuálně více k tomu stát se agresorem než žáci - introverti prvního stupně základních škol.

Pro tento výzkum jsme si stanovili dvě hypotézy. Hypotézu nulovou a hypotézu pracovní.

H₀: Podíl agresorů na prvním stupni základních škol na sociální síti Facebook mezi extroverty je stejný jako podíl agresorů mezi introverty.

H_A: Podíl agresorů na prvním stupni základních škol na sociální síti Facebook mezi extroverty je vyšší než podíl agresorů mezi introverty.

Z tabulky č. 8 můžeme vyčíst, že podíl introvertů inklinujících k tomu stát se agresorem na sociální síti Facebook je 30,77 % a podíl extrovertů je 69,23 %. Zda je podíl extrovertů statisticky významně vyšší, ověříme testem pro rozdíl podílů, jehož výpočty jsou uvedeny v příloze C.

Tabulka č. 8

Kontingenční tabulka Tab. :				
	Sklon k agresi	E/I Introvert	E/I Extrovert	Řádk. součty
Četnost	Pasivní jedinec	35	104	139
Řádk. četn.		25,18%	74,82%	
Četnost	Agresor	4	9	13
Řádk. četn.		30,77%	69,23%	
Četnost	Vš.skup.	39	113	152

Zdroj: vlastní výzkum

P-hodnota vyšla v testu rovna 0, tudíž nulovou hypotézu zamítáme. **Podíl agresorů je mezi extroverty prvního stupně základních škol statisticky významně vyšší než podíl agresorů mezi introverty prvního stupně základních škol.** Hypotéza 5 byla potvrzena.

Analýza, interpretace a diskuze k výsledkům vztahující se k hypotéze 4 a 5

Zajímavým poznatkem z výzkumu tedy je, že obětí kyberšikany se na sociální síti může stát opravdu kdokoliv, aniž by záleželo na tom, čím je jedinec výjimečný, v čem je abnormální nebo slabý, natož pak na typu osobnosti. Potvrdil se nám tím podstatný rozdíl mezi kyberšikanou a šikanou, a to, že u šikany se oběťmi stávají ti jedinci, kteří v něčem vynikají nebo kteří jsou v něčem slabí. Zato u agresora nám vyšel ve výzkumu zcela jiný poznatek. Jedinci, kteří inklinují stát se agresorem na sociální síti Facebook, jsou v našem sledovaném souboru dětí většinou extrovertní.

Výzkumná otázka a hypotéza 6

Výzkumná otázka 6

Reagují aktivněji na reklamy na Facebooku chlapci, nebo dívky?

Hypotéza 6

Chlapci prvního stupně základních škol reagují na reklamy, které se vyskytují na sociální síti Facebook, s menší aktivitou než dívky.

Popis zkoumání a analýza výsledků hypotézy 6

Reklamy na Facebooku představují pro děti reálnou hrozbu. Jak jsme uvedli v teoretické části, jsou sestaveny tak, aby na děti účelně působily, především na oblast emoční. Nás především zajímalo, zda si děti reklam na Facebooku všímají, reagují na ně, jestli v nich vzbuzují touhu po inzerovaných věcech. Hypotézu 6 jsme sestavili tak, že dívky reagují na reklamy více než chlapci a to z toho důvodu, že ženy obecně hledí na materiální stránku častěji a intenzivněji než muži. Ženy mají vrozenou touhu po rodině a dětech, je pro ně tedy důležité vybrat si partnera, který se bude schopen postarat o ni a jejich děti. Také je obecně známo, že dívky - ženy se rády líbí, jsou rády vybaveny všelijakými věcmi, kterými by mohly zaujmout. Proto předpokládáme, že to budou zrovna ony, které reklamám na sociální síti Facebook podlehnou četněji.

Pro účely našeho zkoumání jsme si vytvořili nulovou hypotézu a hypotézu pracovní.

H0: V reakci na reklamu na sociální síti Facebook podíl chlapců a dívek na prvním stupni základních škol je stejný.

HA: Mezi chlapci a dívkami prvního stupně základních škol existuje rozdíl v reakci na reklamu na sociální síti Facebook.

Přehled výsledků je v tabulce č. 9. Z tabulky je zřejmé, že hypotéza 6 nebude potvrzena, neboť jsou to právě chlapci na prvním stupni základních škol, kteří aktivněji reagují na

reklamy na sociální síti Facebook než dívky prvního stupně základních škol. Dále jsme zkoumali, zdali je mezi nimi statisticky významný rozdíl. Respondentů mužského pohlaví, na které reklama působí, je 22 ze 113 a u respondentů zastoupených ženským pohlavím je to 8 ze 72. Podíl chlapců, kteří na reklamu reagují, je 19,47 % a podíl dívek je 11,11 %.

Tabulka č. 9

Kontingenční tabulka				
Tab. :				
	Jsi:	Reklamy Nepůsobí	Reklamy Působí	Řádk. součty
Četnost	chlapec	91	22	113
Řádk. četn.		80,53%	19,47%	
Četnost	dívka	64	8	72
Řádk. četn.		88,89%	11,11%	
Četnost	Vš.skup.	155	30	185

Zdroj: vlastní výzkum

Ověřili jsme podmínky pro použití chí-kvadrát testu. Tyto podmínky pro použití testu jsou splněny. Více než 80 % očekávaných četností je větších než 5 - viz tabulka č. 10.

Tabulka č. 10

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti			
Pearsonův chí-kv. : 2,26113, sv= p=,132657			
Jsi:	Reklamy Nepůsobí	Reklamy Působí	Řádk. součty
chlapec	94,675	18,3243	113,000
dívka	60,3243	11,6756	72,0000
Vš.skup.	155,000	30,0000	185,000

Zdroj: vlastní výzkum

Můžeme tedy k rozhodnutí o nulové hypotéze použít p-hodnotu chí-kvadrát testu ze záhlaví tabulky. P-hodnota je 0,132657, je tedy větší než hladina významnosti 0,05. Nulovou hypotézu tedy nezamítáme. Výsledkem tedy je, že:

Mezi chlapci a dívkami prvního stupně základních škol neexistuje statisticky významný rozdíl v reakci na reklamu. Hypotéza 6 nebyla potvrzena.

Analýza, interpretace a diskuze k výsledkům vztahující se k hypotéze 6

Potvrdilo se nám, že reklamy působí stejně na dívky i na chlapce. Z přílohy B bychom se mohli dočíst, že 12 % respondentů si koupilo věc z reklamní upoutávky, která visela na Facebooku. Téměř 30 % respondentů se přiznalo, že touží či toužili po něčem, co se vyskytovalo v reklamách na Facebooku, a 36 % přiznalo, že si reklam na Facebooku všímá. Dotýká se toho další problém, tím je sexting nebo i dětská prostituce, záleží na tom, jak problematiku uchopíme. K tomu, aby děti měly věci, po kterých touží, musejí mít peníze. Na Facebooku se mohou setkat s nabídkami práce – svlékání se online, poslání obnažené fotografie, či jiné erotické věci/služby. Ptali jsme se tedy respondentů na otázky - graf 6 – 8, výzkum nalezneme v příloze B.

Graf č. 6

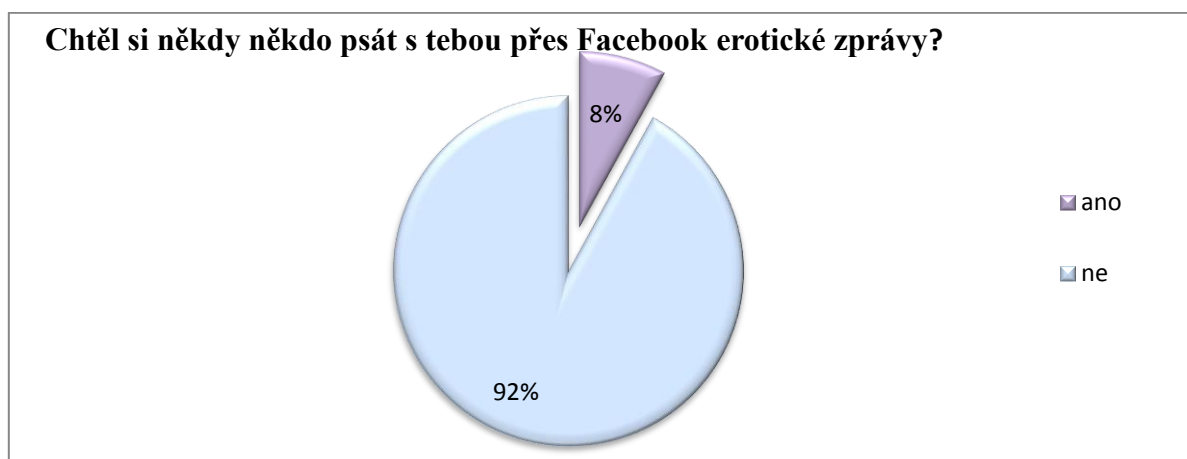
Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 7

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 8

Zdroj: Vlastní výzkum

To byl přehled nejzajímavějších otázek z dotazníku a k nim zaznamenaná výpověď respondentů.

Domněnka, že Facebook slouží jen ke komunikaci, není nesprávná, ale ani správná. Z výzkumu už víme, že dalším ovlivňujícím prvkem, který působí na majitele účtu, jsou reklamy, které vyvolávají další různé faktory, jež spolu souvisejí a vzájemně se ovlivňují. U dětí na prvním stupni základních škol není sexting tak alarmující a vliv reklamy tak markantní. Už ale samotný fakt, že 11 leté dítě nakupuje přes internet, neboť se mu podbízí reklama tak dlouho, dokud jí nepodlehne, nemůže nechat ani odbornou, ani laickou společnost klidnou.

Výzkumná otázka a hypotéza 7

Výzkumná otázka 7

Jaký je v našem vzorku poměr chlapců a dívek na prvním stupni základních škol, kteří mají účet na sociální síti Facebooku?

Hypotéza 7

Chlapci prvního stupně základních škol mají četněji účet na sociální síti Facebooku než dívky prvního stupně základních škol.

Popis zkoumání a analýza výsledků hypotézy 7

Cílem zkoumání této hypotézy je zjistit, které pohlaví inklinuje k tomu založit si účet na Facebooku, i když nedosáhlo věku, který by mu to podle pravidel umožnil. Důvod, proč jsme zvolili v této hypotéze mužské pohlaví, podrobněji vysvětlujeme v hypotéze 3. Obecně vzato muži mají k technice blíže než ženy, proto jsme také usoudili, že mít účet na sociální síti Facebook bude atraktivnější pro chlapce než pro dívky. Nemyslíme si, že by tak činili pouze ze socializačních důvodů, kterými by mohlo být seznamování se nebo sdílení aktivit, ale domníváme se, že velký podíl budou mít pravděpodobně hry, které Facebook nabízí.

Jelikož budeme ověřovat vztah dvou nominálních proměnných (pohlaví a má/nemá účet na sociální síti Facebook), použijeme Pearsonův chí-kvadrát test. Pro účely výzkumu je nutné si vytvořit nulovou hypotézu a hypotézu pracovní.

H₀: Mezi pohlavím prvního stupně základních škol neexistuje rozdíl v četnosti účtů na sociální síti Facebook.

H_A: Mezi chlapci a dívkami prvního stupně základních škol existuje rozdíl v četnosti účtů na sociální síti Facebook.

Opět budeme ověřovat podmínky Pearsonova chí-kvadrát testu. K rozhodnutí o přijetí nulové hypotézy použijeme p-hodnotu chí-kvadrát testu ze záhlaví tabulky č. 11 a srovnáme ji s hladinou významnosti 0,05.

Tabulka č. 11

Kontingenční tabulka				
Tab. :				
	Jsi:	1. Máš účet na Facebooku? ne	1. Máš účet na Facebooku? ano	Řádk. součty
Četnost	dívka	284	72	356
Řádk. četn.		79,78%	20,22%	
Četnost	chlapec	273	113	386
Řádk. četn.		70,73%	29,27%	
Četnost	Vš.skup.	557	185	742

Zdroj: vlastní výzkum

Podíl chlapců majících účet na sociální síti Facebook je 29,27 % a podíl dívek je 20,22 %. Ověření podmínek pro použití chí-kvadrát testu lze vyčíst z tabulky 12.

Tabulka č. 12

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti				
Pearsonův chí-kv. : 8,10403, sv= p=,004417				
	Jsi:	1. Máš účet na Facebooku? ne	1. Máš účet na Facebooku? ano	Řádk. součty
	dívka	267,239	88,760	356,000
	chlapec	289,760	96,239	386,000
	Vš.skup.	557,000	185,000	742,000

Zdroj: vlastní výzkum

Podmínky pro použití testu jsou splněny, neboť byla zachována pro všechny části minimální požadovaná očekávaná četnost 5.

P-hodnota je 0,004417, srovnali jsme ji s hladinou významnosti. P-hodnota je menší než hladina významnosti, tedy $0,004417 < 0,05$, nulovou hypotézu zamítáme. Výsledkem tedy je:

Mezi chlapci a dívkami prvního stupně základních škol existuje statisticky významný rozdíl v podílu účtů na sociální síti Facebook. Podíl chlapců majících účet na sociální síti Facebook je vyšší než podíl děvčat majících účet na sociální síti Facebook. Hypotéza 7 byla potvrzena.

Interpretace výsledků hypotézy 7

Zjistili jsme tedy, že chlapci z našeho souboru z prvního stupně základních škol jsou četnějšími majiteli účtů sociální sítě Facebook. Dále z výzkumu vyplynulo, jak můžeme rovněž nalézt v podrobných výčtech odpovědí a grafů z dotazníku v příloze B, že zaokrouhleně má 25 % dětí z prvního stupně základních škol účet na sociální síti Facebook. Připomeňme si, že by to mělo být 0 %, jelikož povolený věk je až od 13 let věku dítěte. V diskuzi s odborníky jsme se shodli, že procentuálně neustále počet majitelů účtu na sociální síti Facebook v námi zkoumaném věku roste.

Výzkumná otázka a hypotéza 8

Výzkumná otázka 8

Jsou rodiče dívek z našeho souboru obeznámenější s účtem na Facebooku než rodiče chlapců?

Hypotéza 8

Počet rodičů chlapců na prvním stupni základních škol, kteří jsou obeznámeni s účtem svých synů na Facebooku, je menší než počet rodičů dívek.

Popis zkoumání a analýza výsledků hypotézy 8

Budeme zkoumat obeznámenost rodičů s účtem jejich dětí navštěvujících první stupeň základních škol na sociální síti Facebook. Cílem je zjistit, kteří rodiče jsou obezřetnější a sledují aktivitu dítěte, nebo kolik z nich alespoň zná děj na Facebooku svého dítěte. Obeznámenost rodičů s účtem svého dítěte zkoumáme z pohledů dětí, neboť to byly právě ony, které dotazník vyplňovaly. Předpokládáme, že rodiče dívek se budou zajímat o to, zda jejich dcery mají Facebook a jaký děj se na něm odehrává více než rodiče chlapců, neboť dívky jsou obecně vzato slabší, zranitelnější než chlapci. Zjištění hypotézy 8 nám přinese další důležitou informaci, a to, kolik rodičů dětí z prvního stupně základních škol vůbec má povědomí o tom, že jejich děti mají účet na Facebooku.

Nezodpovězenou filozofickou otázkou zůstává, jak je možné, že rodiče dovolí dítěti založit účet na Facebooku, když mu není třináct let a do jaké míry vlastně může rodič ovlivnit to, aby si dítě založilo nebo nezaložilo účet na Facebooku.

Pro účely zkoumání si nejprve vytvoříme nulovou a pracovní hypotézu. Dále jelikož budeme ověřovat vztah dvou nominálních proměnných (pohlaví a rodiče vědí/nevědí, zda má jejich dítě účet na sociální síti Facebook), použijeme Pearsonův chí-kvadrát test.

H₀: Mezi rodiči chlapců a dívek ze sledovaného souboru neexistuje rozdíl v povědomí o účtu jejich dítěte na sociální síti Facebook.

HA: Mezi rodiči chlapců a dívek existuje rozdíl v povědomí o účtu jejich dítěte na sociální síti Facebook.

Tabulka č. 13

Kontingenční tabulka				
Tab. :				
	Jsi:	2.Ví rodiče o tom, že máš účet na Facebooku? ano	2.Ví rodiče o tom, že máš účet na Facebooku? ne	Řádk. součty
Četnost	chlapec	99	14	113
Řádk. četn.		87,61%	12,39%	
Četnost	dívka	71	1	72
Řádk. četn.		98,61%	1,39%	
Četnost	Vš.skup.	170	15	185

Zdroj: Vlastní zdroj

Z kontingenční tabulky č. 13 lze vyčíst, že 87 % rodičů chlapců z prvního stupně základních škol je obeznámeno z pohledů dětí s tím, že mají účet na Facebooku, u dívek je to 98 % rodičů, kteří jsou obeznámeni s jejich účtem.

Dále jsme si ověřili podmínky pro použití chí-kvadrát testu. Tyto podmínky pro použití testu jsou splněny. Více než 80 % očekávaných četností je větších než 5 - viz tabulka č. 14.

Tabulka č. 14

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti				
Pearsonův chí-kv. : 7,14277, sv= p=,007527				
	Jsi:	2.Ví rodiče o tom, že máš účet na Facebooku? ano	2.Ví rodiče o tom, že máš účet na Facebooku? ne	Řádk. součty
	chlapec	103,837	9,1621	113,000
	dívka	66,162	5,8378	72,000
	Vš.skup.	170,000	15,0000	185,000

Zdroj: vlastní výzkum

P-hodnota je 0,007527, je tedy menší než hladina významnosti 0,05. Nulovou hypotézu tedy zamítáme. **Mezi rodiči chlapců a dívek existuje statisticky významný rozdíl v povědomí o účtu dítěte na sociální síti Facebook. Podíl rodičů dívek, kteří vědí o účtu dítěte na sociální síti Facebook, je vyšší než podíl rodičů chlapců.** Hypotéza 8 byla potvrzena.

Analýza, interpretace a diskuze k výsledkům vztahující se k hypotéze 8

Hypotéza 8 byla potvrzena. Dále jsme se z výzkumu dozvěděli, že 68 % respondentů má rodiče přímo v přátelích na svém účtu na Facebooku, také jsme se dozvěděli, že z celkového počtu námi zkoumaných respondentů, kteří mají účet na Facebooku, je 91 % rodičů, kteří vědí o tom, že jejich dítě vlastní nepovoleně účet na sociální síti Facebook, a 9 % rodičů neví o tom, že jejich dítě na prvním stupni základních škol má účet na Facebooku.

Výzkumná otázka a hypotéza 9

Výzkumná otázka 9

Jaký je poměr extrovertů a introvertů na prvním stupni základních škol, kteří mají účet na Facebooku?

Hypotéza 9

Extroverti – žáci prvního stupně základních škol mají četněji účet na Facebooku než introverti - žáci prvního stupně základních škol.

Popis zkoumání a analýza výsledků hypotézy 9

Výzkum se soustředí také na to, má-li temperamentový typ osobnosti nějaký vliv na to, jestli dítě na prvním stupni základní školy má účet na Facebooku, a také na to, jakou roli tam respondent zastává. Zajímat nás bude, zda typologie osobnosti, která se uplatňuje v reálném světě, se uplatňuje i ve světě virtuálním, respektive jestli rozdíly mezi těmito typy jsou znatelné i v kybernetickém prostoru. Naznačovali jsme v předchozích hypotézách, že introvert může být zcela jiný na sociální síti Facebook než v reálném světě. Neočekáváme, že z jasného introverta se stane vyhraněný extrovert, ale jisté posuny v temperamentové typologii by nastat mohly, jako například, že se stane více aktivní v komunikaci, bude se podílet na virtuálních akcích a bude poznávat ve virtuálním světě nové lidi se stejnými zájmy.

Pro účely zkoumání si vytvoříme k hypotéze 9 nulovou a pracovní hypotézu.

H0: Mezi introverty a extroverty na prvním stupni základních škol neexistuje rozdíl v četnosti účtů na sociální síti Facebook.

HA: Mezi introverty a extroverty na prvním stupni základních škol existuje rozdíl v četnosti účtů na sociální síti Facebook.

Tabulka č. 15

Kontingenční tabulka Tab. :				
	E/I	1. Máš účet na Facebooku? ne	1. Máš účet na Facebooku? ano	Řádk. součty
Četnost	Introvert	2	39	41
Řádk. četn.		4,88%	95,12%	
Četnost	Extrovert	15	113	128
Řádk. četn.		11,72%	88,28%	
Četnost	Vš.skup.	17	152	169

Vlastní zdroj

Z kontingenční tabulky absolutních četností č. 15 můžeme vyčíst, že mezi introverty je 95,12 % dětí z prvního stupně základních škol, které mají účet na sociální síti Facebook, a mezi extroverty dětí z prvního stupně základních škol má účet 88,28 %.

Dále jsme si ověřili podmínky pro použití chí-kvadrát testu. Tyto podmínky pro použití testu jsou splněny. Více než 80% očekávaných četností je větších než 5 - viz tabulka č. 16.

Tabulka č. 16

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti Pearsonův chí-kv. : 1,60616, sv=1, p=,205032				
	E/I	1. Máš účet na Facebooku? ne	1. Máš účet na Facebooku? ano	Řádk. součty
	Introvert	4,1242	36,8757	41,0000
	Extrovert	12,8757	115,1243	128,0000
	Vš.skup.	17,0000	152,0000	169,0000

Zdroj: vlastní výzkum

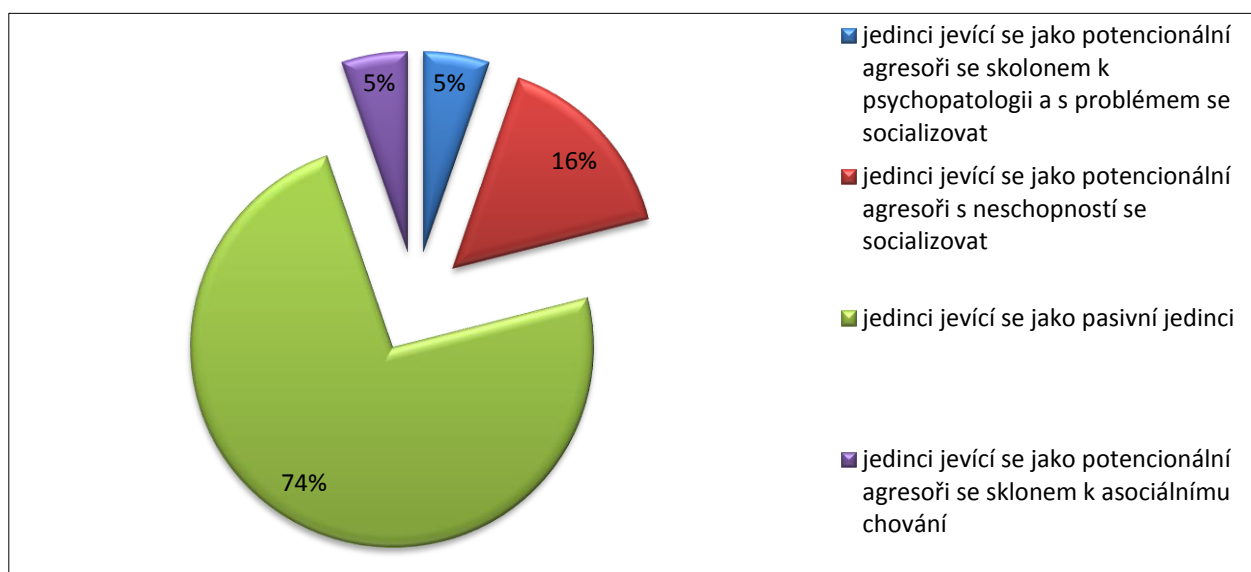
P-hodnota je 0,205032, je tedy vyšší než hladina významnosti 0,05. Nulovou hypotézu tedy nezamítáme. **Mezi introverty a extroverty z prvního stupně základních škol neexistuje statisticky významný rozdíl v podílu účtů na sociální síti Facebook.** Hypotéza 9 nebyla potvrzena.

Analýza, interpretace a diskuze k výsledkům vztahující se k hypotéze 9

Z hypotéz 4 a 9 by se dalo odvodit, že se rozdíly mezi extroverty a introverty z prvního stupně základních škol na sociální síti Facebook potírají, neboť žádné statisticky významné rozdíly jsme nenalezli. To je cenná informace. Můžeme si tedy položit otázku, na kterou asi nenalezneme hned odpověď: Platí temperamentová typologie osobnosti stejně v reálném světě jako ve světě virtuálním?

Podíváme se podrobněji na Eysenckův J. E. P. I. B test a srovnáme ho s dotazníkem. Zjistíme tak, kolik je potenciálních agresorů se sklonem k patologii, k asociálnímu chování a s neschopností socializace, vyčíst to můžeme z grafu č. 9, z tabulky č. 3 a v příloze C nalezneme hodnocení.

Graf č. 9

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 9 můžeme vyčíst další velmi zajímavou informaci z výzkumu, a to, jak se potenciální agresor na sociální síti Facebook ztotožnil s Eysenckovým testem J. E. P. I. B. Ten přímo nerozlišuje agresory či oběti, ale poukazuje na sklony k patologii, k asociálnímu chování nebo problémy se socializovat. To, co budeme posuzovat, bude, kolik procent námi

zjištěných potencionálních agresorů na Facebooku má navíc sklon k patologii a kolik z nich k asociálnímu chování či problémy se socializací.

Z grafu můžeme dále vyčíst, kam spadají potencionální agresori podle Eysenckova testu osobnosti, který je určen věkové kategorii naší cílové skupiny. Zajímavé je, že 16 % z nich má problémy ze socializací. Na to, abychom z toho vyvodili závěry, bychom potřebovali fundované odborníky v psychologické oblasti. Pasivní jedinci jsou individua, kterým skóre vyšlo v normě, a nebyli tudíž nikam zařazeni.

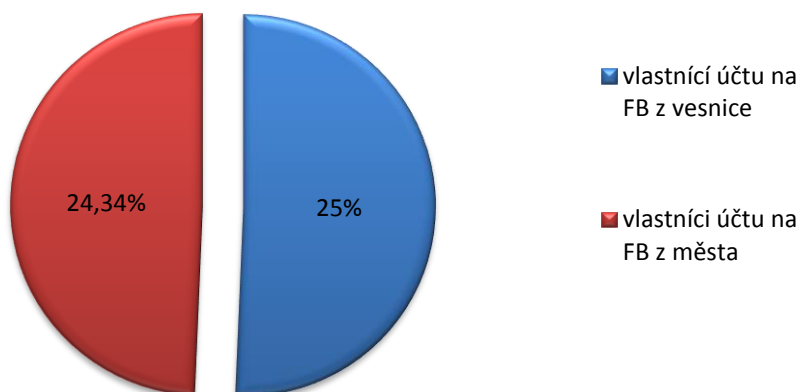
Šetření J. E. P. I. B testu v souvislosti s uživateli sociální sítě Facebook bylo náročné, ale zajímavé a myslíme si, že i přínosné. Všechna popsaná zjištění o temperamentové typologii osobnosti ve virtuálním světě dětí mladšího školního věku jsou prozatím jediná svého druhu. Vzorek sice není reprezentativní, ale jedná se o unikátní výzkum, který poukazuje na počátek námi zkoumané problematiky. Zatím pomocí zjištění temperamantové typologie a zkoumání námi daných hypotéz víme, že není teorie temperamentové typologie osobnosti dle Eysencka totožná ve srovnání se světem reálným a virtuálním. Zcela tak dokazujeme, že na internetové síti se můžeme stát opravdu kýmkoliv.

Celá námi zkoumaná problematika se řeší až na druhém stupni, kde má mnohem tvrdší, až tragické dopady. Nikdo zřejmě doposud nepředpokládal, že by výskyt tohoto fenoménu mohl být už u dětí na prvním stupni základních škol.

Doplňující výzkumné otázky k dotazníkovému šetření

Graf č. 10

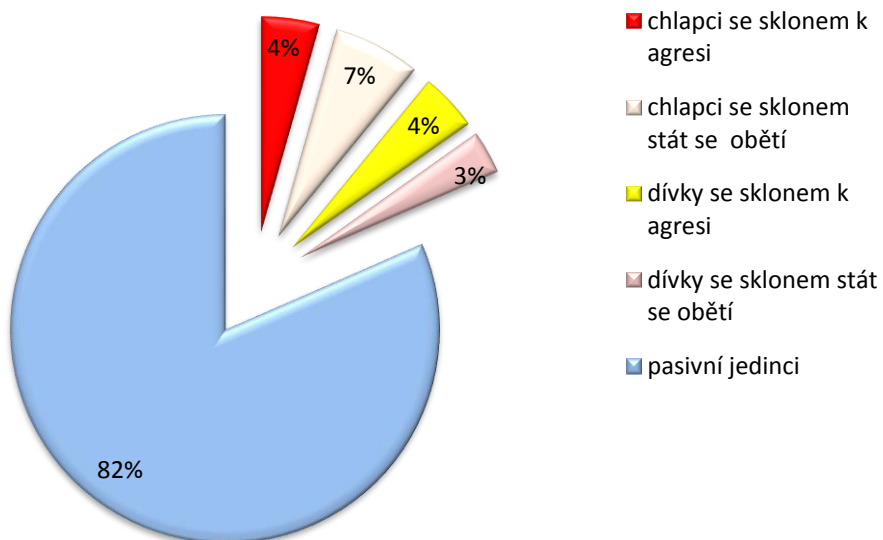
Mají děti žijící na vesnici méně často účet na Facebooku než děti žijící ve městě?

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 11

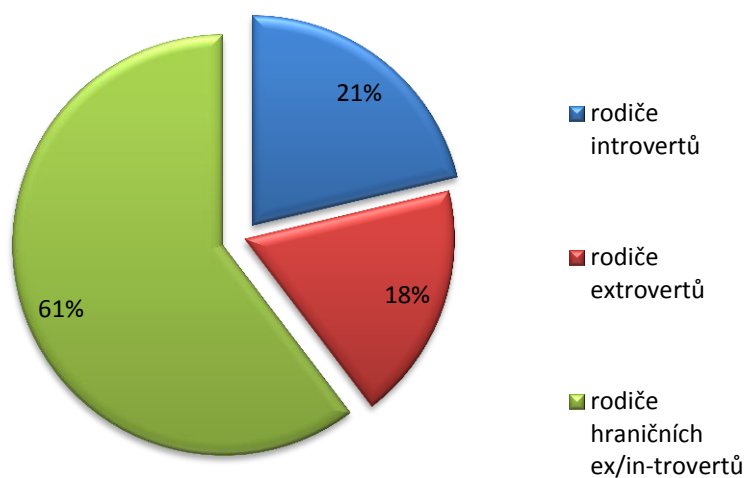
Podíl sklonu stát se obětí nebo agresorem u chlapců a dívek

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 12

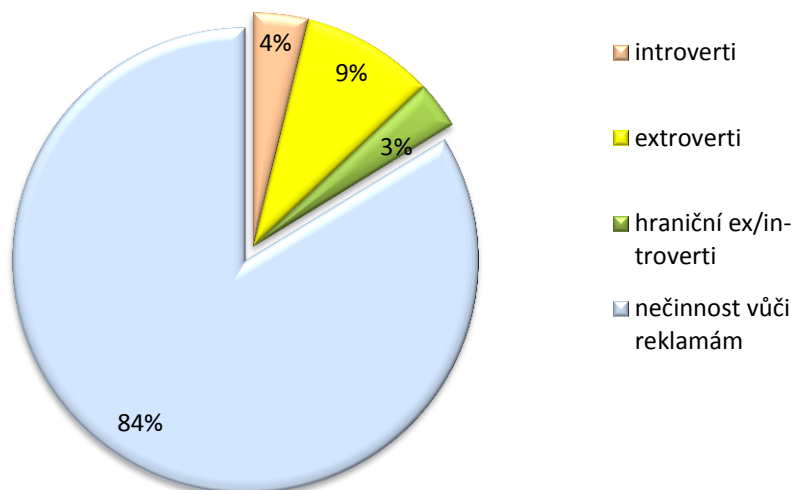
Jsou o účtu na Facebooku obeznámeni častěji rodiče extrovertů, nebo introvertů?

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 13

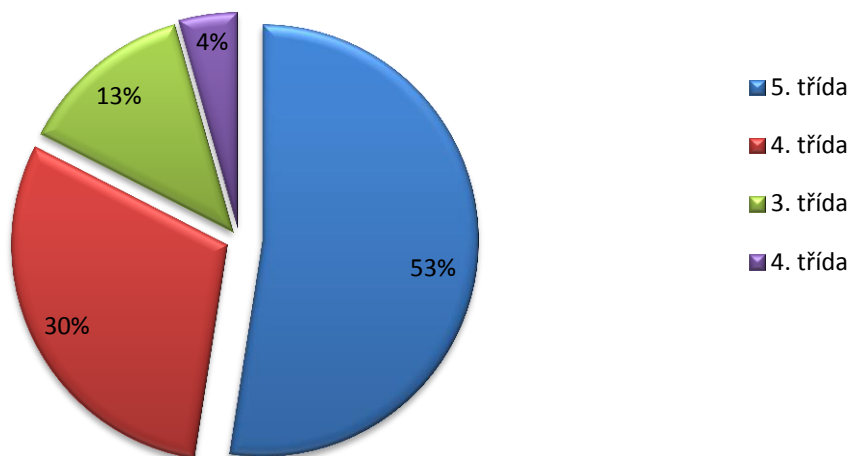
Reagují aktivněji na reklamy, které se objevují na Facebooku introverti, nebo extroverti?

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 14

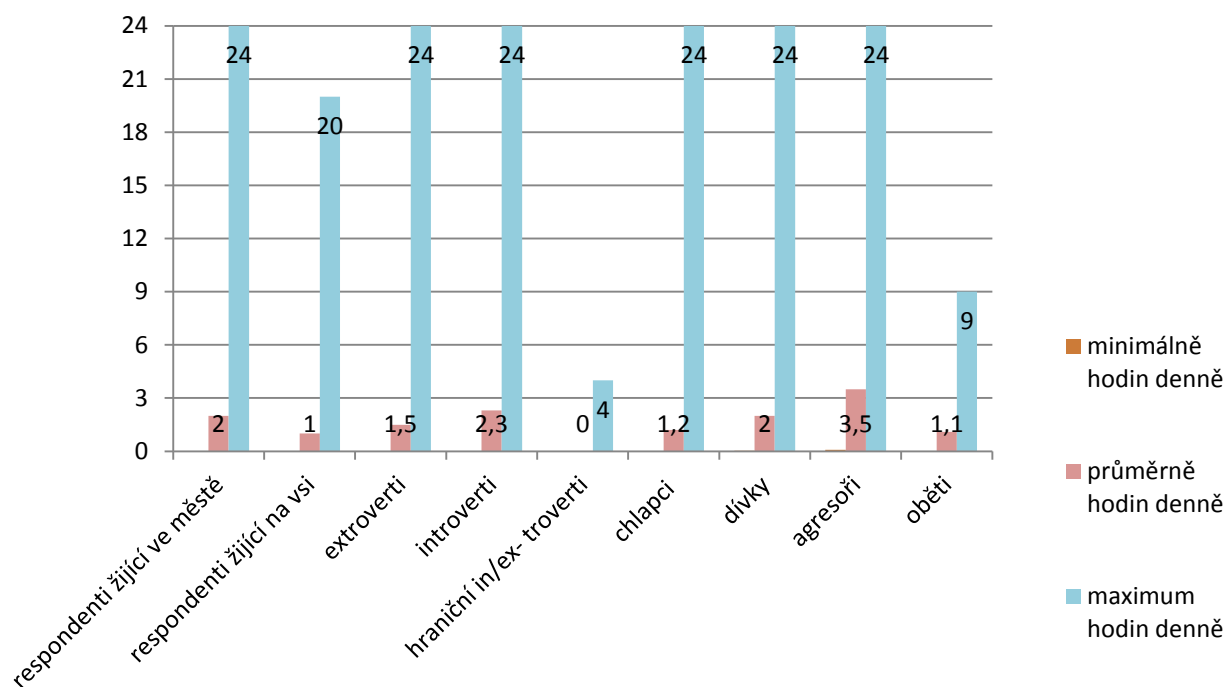
Výskyt majitelů účtu na Facebooku v jednotlivých ročnících

Zdroj: vlastní zdroj

Graf č. 15

Kolik času denně tráví děti na prvním stupni základních škol na Facebooku v různých seskupeních?

Zdroj: vlastní výzkum

Závěr

Sociální síť Facebook je bezesporu nejrozšířenější sociální sítí po celé Zemi. V disertační práci jsme se rozhodli studovat a analyzovat rizikové aktivity na Facebooku u dětí na prvním stupni základních škol, tedy v jaké míře se vyskytuje rizikové chování na Facebooku u dětí na prvním stupni základních škol. Zmapování a zpracování námi charakterizovaného rizikového chování dětí na prvním stupni základních škol na sociální síti Facebooku probíhalo pomocí zjištění: kolik námi zkoumaných uživatelů inklinuje stát se na Facebooku agresorem a kolik jich inklinuje stát se na této sociální síti obětí; jsou-li děti opatrné ve sdělování informací o své osobě na Facebooku; do jaké míry si všímají reklam na Facebooku a zdali na ně reagují a také zdali jsou rodiče obeznámeni s účtem svého dítěte. Jedním z cílů byla i analýza RVP ZV v oblasti informační a komunikační technologie na prvním stupni základních škol a následný návrh úpravy v RVP ZV v oblasti informační a komunikační technologie, která by napomohla k eliminaci problému.

Protože problematika Facebooku je nová, stejně jako fenomén kyberšikany, chtěli jsme tímto výzkumem přispět k prohloubení poznatků v této oblasti, a to ve vztahu k dětem na prvním stupni základních škol. Sociální síť Facebook nabízí spoustu možností - pozitivních či negativních, záleží, jak se uživatel rozhodne Facebook užívat. Pozitivní stránka věci je, že se můžete seznamovat s novými lidmi, najít své staré známé – spolužáky, kamarády, kolegy, můžete nepřetržitě komunikovat s rodinou, sdílet se všemi své radosti, ale také starosti. Facebook nemusí být zlem, který ničí životy. Uživatel by si však měl plně uvědomit, že je to sociální síť a může tudíž na ni kdokoliv a jak jsme v práci často zmiňovali, můžete se tam stát kýmkoliv. Na to, aby jedinec mohl vlastnit účet na takové sociální síti, musí být vybaven jistými vědomostmi, životními zkušenostmi, neboť jen díky nim, se pak pravděpodobně nedopustí chyb, které ho budou pronásledovat a znepříjemňovat mu život. To je také jeden z hlavních důvodů, proč je založení účtu na sociální síti Facebook povoleno od třinácti let. V našem výzkumu se prokázalo, že systém obchází 25 % dětí ve věku 6 až 11 let. Těchto 25 % dětí je vlastníky účtu Facebooku. Vyzývá nás to k otázce: Je prostředí sociální sítě Facebook pro děti v této věkové kategorii bezpečné? Na tuto otázku neexistuje zatím jednoznačná odpověď. Obecně z výzkumů vyplývá, že sociální síť Facebook je pro děti nelítostný, tvrdý stěh virtuálního a reálného světa.

Výzkum nám přinesl mnoho informací a dat, které jsme zpracovali a některé z nich i statisticky vyhodnotili. V oblasti prvního stupně základních škol se jedná o problematiku novou a neprobádanou, a to nejen v České republice. Hypotézy jsme sestavovali podle jiných výzkumů, které byly problematice svou tematikou nejbližší. Nelze tedy očekávat, že by se nám všechny hypotézy potvrdily. Z devíti hypotéz se nám statisticky potvrdily tři, a to hypotéza 5, 7 a 8. Zjistili jsme tedy, že:

- ✓ většina agresorů mezi zkoumanými respondenty jsou z typologického hlediska osobnosti extroverti;
- ✓ chlapci z prvního stupně základních škol jsou čteněji majiteli účtu sociální sítě Facebook než dívky prvního stupně základních škol;
- ✓ rodiče dívek z prvního stupně základních škol jsou opatrnější a obezřetnější na účet a aktivitu svého dítěte na sociální síti Facebook než rodiče chlapců z prvního stupně základních škol.

Další zajímavou informací je, že rozdíly mezi dětmi z měst a z vesnice mizí, ba naopak, respondenti z vesnice tráví podle našeho výzkumu více času na sociální síti Facebook než respondenti žijící ve městě. Stejně tak nejsou statisticky významné rozdíly v tom, kdo je majitelem účtu, zdali je respondent z vesnice nebo z města nebo zdali je extrovert či introvert.

Za důležitou informaci považujeme šetření ohledně působení reklam na respondenty, které jsou umístěny na sociální síti Facebook. Ve výzkumu (viz příloha B) vyšlo, že na 39 % respondentů reklamy nějakým způsobem působí (emocionálně, vizuálně, vzbuzují v nich touhy, zájem, zvědavost). Zarážející je zjištění, že 28 % respondentů na reklamy reagovalo kliknutím a zajímalo se tak o bližší informace o nich. Dalo by se tedy z toho odvodit, že děti mezi šestým až jedenáctým rokem umí nejen reagovat a zajímat se o nabízený produkt na internetu, ale jsou schopny si ho přes e-schop zakoupit.

Dále je zajímavé zjištění ohledně času stráveného denně na sociální síti Facebook. Sice se nám prokázalo, že čas, který zde denně respondenti tráví, není statisticky významný s žádnou nezávislou proměnou, zato je alarmující, kolik hodin jsou děti z prvního stupně základních škol na sociální síti Facebook aktivní uživatelé. Některé děti uvedly, že na Facebooku tráví i 24 hodin denně. My předpokládáme, že jsou 24 hodin aktivní na účtu, to znamená, že i když nekomunikují, nelikují, mají veškerý děj na Facebooku pod neustálou kontrolou. Je zarážející, že jsou děti v námi zkoumaném věku připojeny celý den a celou noc a tráví tak na něm

veškerý svůj volný čas. Z výzkumu dále vychází, že průměrný čas strávený na sociální síti Facebook u dítěte na prvním stupni základních škol jsou 2 hodiny 20 minut denně.

V průběhu výzkumu jsme se sešli osobně i s učiteli zkoumaných škol, kteří se vyjadřovali k námi zkoumané problematice a sdělovali nám své zkušenosti. Pět ze šesti učitelů základní školy, z nichž byli dva učitelé z druhé třídy, jeden ze čtvrté třídy a dva z páté třídy, poznali ve své třídě, že dění na Facebooku má vliv na kolektiv ve třídě. Vypověděli, že většinou se to projevovalo posměchem, urážejícími komentáři nebo vyloučením z virtuální skupiny na Facebooku a taktéž ve třídě. Jen jeden z případů, a to ze čtvrté třídy, byl dokonce školou řešen a také potrestán. Učitelé sami uvedli, že tyto kauzy často nemůžou řešit, neboť se nedějí na půdě školy, tudíž mohou jen upozornit rodiče.

V disertační práci jsme tedy prokázali námi stanovené cíle, zmapovali jsme námi definované rizikové chování žáků prvního stupně základních škol na sociální síti Facebook. Mezi ně patří pozornost věnovaná reklamám, sdílení osobních údajů, uveřejňování množství informací o své osobě, nabídky k prostituci a v neposlední řadě jsme zachytili množství možných agresorů a obětí, což je základ pro vznik či existenci kyberšikany. Výskyt všech těchto jevů jsme mezi respondenty prokázali. Z našeho výzkumu vychází data, která si zaslouží naši pozornost, neboť z nich vyplývá hrubé porušení pravidel pro bezpečné užívání sociální sítě Facebook, nalezneme je v příloze B:

- 28 % respondentů má v profilu na sociální síti Facebook uvedenou adresu bydliště,
- 28 % respondentů se podělí na sociální síti Facebook o to, kam a kdy jde pryč či jede s rodiči na dovolenou,
- 10 % respondentů si myslí, že se stalo obětí kyberšikany,
- nejčastější věk pro založení účtu na sociální síti Facebook je 9 let, 2 respondenti uvedli, že si založili účet na Facebooku v 6 letech,
- téměř 8 % respondentů by se svléklo či poslalo obnaženou fotografii za 1 000 Kč.

Může nám připadat, že procenta nejsou vysoká, tudíž že zabývat se tímto problémem je neadekvátní. Prokazatelně jsme však zjistili, že už se nejedná o pouhou domněnku, že děti na prvním stupni základních škol jsou majitelé účtu sociální sítě Facebook a aktivně ho používají, ale je to faktem. Z uvedených příkladů a výzkumů v teoretické části disertační práci je zjevné, že problematika pokračuje, narůstá a prohlubuje se na druhém stupni a dále,

.: I v průběhu realizace této disertační práce spáchala ve světě řada dětí sebevraždu v důsledku kyberšikany na Facebooku.

I v průběhu realizace této disertační práce spáchala ve světě řada dětí sebevraždu v důsledku kyberšikany na Facebooku. Některé z nich natočily i videa, ve kterých varují ostatní děti před krutostí kyberšikany a její odnoží. Zoufalství a neúnosný tlak společnosti je dohnaly k zoufalým činům. Nemusíme zmiňovat, že videa jsou emočně náročná. Pod narůstajícím množstvím případů je nutné na problematiku reagovat. Zároveň je těžké se od námi zkoumané problematiky emočně oprostit a uchopit toto téma z vědeckého hlediska a upozornit tak na to, co se na sociální síti Facebook mezi dětmi ve věku 6 až 11 let odehrává. To, proč jsme apelovali na podrobné prozkoumání vlivu sociální sítě Facebook na život dítěte na prvním stupni základních škol, je, že z výzkumů Kamila Kopeckého a jeho týmu ¹¹⁹ vyšlo najevo, že mezi dětmi 11-17 let v České republice je sociální síť Facebook nejpoužívanější, a to až v 83 %. V našem výzkumu, který byl prováděn u respondentů ve věku od 6 do 11 let, jsme našli 25 % uživatelů Facebooku. Nejenže můžeme spatřovat velký nárůst majitelů účtů na sociální síti Facebook s rostoucím věkem, jak nám dokazuje i graf č. 14, ale víme prokazatelně, že tento fenomén se objevuje už i u šestiletých dětí.

V návaznosti na námi zkoumaný věk dětí můžeme rovněž konstatovat, že obětí stále přibývá. Z jejich příběhů je zjevné, že před kybernetickým pronásledováním se neschováme nikde. Nemusí nám pomoci nové virtuální jméno, nemusí nám pomoci nová emailová adresa, ani nová práce, nové město a ani nový stát. Neutečeme před ní. Virtuální svět obepíná svět reálný, proto je nutné učit děti, jak se mají chovat nejen ve světě reálném, ale i ve světě virtuálním. Důležité je začít od samého počátku, kdy se problematika prokazatelně začíná objevovat – a tímto začátkem, jak jsme ve výzkumu zjistili, jsou děti ve věku 6 let. Bude nutné do budoucna přijmout opatření, která by napomohla tomu, aby se předcházelo v naší společnosti nebezpečným situacím a nežádoucím jevům jak ze světa virtuálního, tak i v něm. Dalším důležitým krokem do budoucna rovněž může být řešení kyberšikany na školách - nedělání rozdílů v tom, kde a kdy byl počátek kyberšikany, kde a kdy se děje - zdali na půdě školy či mimo ni. To je však závislé na řediteli základní školy, kterému jde většinou o prestiž a dobrou pověst školy. V průběhu realizace výzkumu jsme se setkávali velmi často s tím, že ředitelé nejenže nemají zájem problematiku ve své škole zmapovat a přiznat si stav, ale nechtějí ji ani řešit. Domníváme se, že jedním z klíčových řešení, by mohla být změna v kurikulárním dokumentu. Považujeme tedy za významné a žádoucí doporučit především úpravy v Rámcově vzdělávacím programu pro žáky prvního stupně základních škol v oblasti

¹¹⁹ SOTKOWSKI, R., KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V.: *Nebezpečí internetové komunikace*. Olomouc, Univerzita Palackého: 2013. ISBN 978-80244-3911-2.

komunikační a informační technologie. Jak už jsme zmiňovali v teoretické části kapitoly 1. 6, možnou variantou by bylo, aby se výuka informační a komunikační technologie realizovala už ve druhých ročnících základních škol a rovněž bychom uvítali novelizaci metodologie v tomto předmětu. Ve vzdělání v tomto ohledu spatřujeme také prevenci, která je v dnešní době pro děti nezbytná. Rovněž by mohlo být přínosné zamyslet se nad vzděláváním samotných učitelů na prvním stupni základních škol v tomto oboru. Neboť učitel je ten, kdo dětem předává vědomosti a zkušenosti, proto by měl být v této oblasti alespoň částečně vzdělán. Prozatím je předmět informační a komunikační technologie na vysokých školách pedagogických v České republice jako předmět nepovinně volitelný, tedy klade se na něho při vzdělávání pedagogů prvního stupně základních škol nejmenší důraz.

Když už se objeví sociální síť Facebook v životě dítěte na prvním stupni základních škol, měli bychom být obezřetní a velmi pozorní k aktivitám dítěte na jeho účtu. Facebook je fenomén dnešní doby, nejde ho zrušit a už vůbec není správnou volbou ho dítěti zakázat. Dítě si jej stejně zřídí, rodič svého cíle nedosáhne a navíc ztratí přehled nad virtuálním životem svého dítěte. I z těchto důvodů je nutné si připustit jeho existenci. Je potřeba naučit děti pracovat obecně s virtuálním světem, a tím jim napomoci k bezpečnému užívání sociální sítě Facebook, která je nejpopulárnější a tudíž i nejužívanější sociální sítí, a to nejen u nás, ale v celém světě.

Literatura

1. AINSWORTH, M.,D., S.: *Infant-mother attachment. American Psychologist.* 1978. ISBN 932-937.
2. AINSWORTH, M.D.S. et al.: *Patterns of attachment.* Hillsdale : Erlbaum, 1978.
3. BENDL, S.: *Prevence a šikanování ve škole.* Praha, ISV: 2003. ISBN 80-86642-08-9. s. 25.
4. BEDNAŘÍKOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V.: *Školní zralost.* Praha: Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-2569-4.
5. BOCAN, M., HOŠKOVÁ, I., MACHALÍK, T., MAŘÍKOVÁ, H., SPÁLENSKÝ, A., ZAJÍC, J.: *Děti v ringu dnešního světa.* Praha, Národní institut MŠMT: 2012. ISBN 978-80-87449-24-0.
6. BOWLBY, J.: *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem.* Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0076-5.
7. BOWLBY, J.: *Vazba.* Praha, Portál 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
8. BŮŽEK, A., GRECMNOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E.: *Obecná pedagogika II.* Olomouc, Hanex 2003. ISBN 80-85783-24-X.
9. CNTER, D.; Kemp, D.: *Temperament and personality as potential fastors in the development of conduct disorders, Education and Treatment of Children,.* 2003 Vol. 26, Iss.
10. ČÁP, J., MAREŠ, J. : *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál, 2001. 406s. ISBN 80-7178-463-x.
11. DEHUE, F., BOLMAN, C., VÖLLINK, T.: *Cyber bullying: Youngsters' Experiences and Parental Perception. CyberPsychology & Behavior,* 2008. vol. 11, no. 2
12. DUNOVSKÝ, J.: *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti.* Praha: Svět, 1986. ISBN 80-901424-7-8.
13. ERIKSON, E. H.: *Osm věků člověka.* Praha : Propsty, 1996. ISBN 978-80-246-1318-5
14. ESSA, E.: *Jak pomoci dítěti.* Praha: Computer Press, 2011. ISBN 9788025129289.
15. EYSENECK, H. J.; *Eysenck, S.B.G. (1994): B-J.E.P.I. osobnostný dotazník pre deti, príručka.* Bratislava: Psychodiagnostika, spol. s.r.o.

16. FREUD, S.: *The Ego and the Id.* : BERTRAMS, 2010. EAN 978145153.
17. HEIDBRINK, H: *Psychologie morálního vývoje*. 1. vyd. Praha : Portál, 1996. 176 s. ISBN 80-7178-154-1.
18. GARDNER. Richard, A.: *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996. 104 s. ISBN 80-85529-22-X.
19. CHRÁSKA, M.: „*Metody pedagogického výzkumu*”. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802471974-0.
20. JACOBI, J.: *Psychologie C. G. Junga*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0353-7.
21. JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J.: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1
22. JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1.
23. KOPECKÝ, K; KREJČÍ, V: *Rizika virtuální komunikace*. UP 2010. ISBN 978-80-254-7866-0.
24. KEJČÍŘOVÁ, D., LANGMEIER, J.: *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.
25. KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha: SLON, 1999. 204s. ISBN 80-85850-25-7.
26. KOLÁŘ, M.: *Bolest šikanování*. Praha, Portál: 2001. ISBN 80-7178-513-X.
27. KOLÁŘ, M.: *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001.
28. KOLÁŘ, M. : *Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních*. Praha: MŠMT ČR, 2003.
29. KOPECKÝ, K; KREJČÍ, V: *Rizika virtuální komunikace*. UP 2010. ISBN 978-80-254-7866-0.
30. KOUDELKOVÁ, A.: *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria publishing, 2003. ISBN 80-7187-022-6
31. LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981. ISBN 0107081. s. 211.
32. LAZZARI, S.: *Vývoj dítěte v 1-3 roce*. Praha, Grada 2013. ISBN 978-80-247-3734-8.

33. LI, Q: *New bottle nut old wine: A research of cyberbullying in schools*. Science Direct. Computer in Human Behavior 23.¹
34. MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
35. MATĚJČEK, Z.; LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986. s. 146.
36. MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J.: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 9788024619835.
37. MOŽNÝ, I., *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*, Brno: Blok, 1990, ISBN 80-7029-018-8.
38. NAKONEČNÝ, M.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.
39. NAKONEČNÝ, M.: *Úvod do psychologie*. Praha: Akademia, 2003. ISBN 80-200-0993-0.
40. PIAGET, J., INHELDROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-407-9.
41. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9. s.261
42. RAFAJOVÁ, A.: *Faktory ovlivňující vývoj a prospěch dítěte na prvním stupni základních škol*. Univerzita Palackého, 2010.
43. ŘEZÁČ, J.: *Sociální psychologie*. Brno: Paido , 1998. ISBN 80-85931-48-6.
44. ŘÍČAN, P. : *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál 1995.
45. ŘÍČAN, P.: *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3133-9.
46. SINGER, J., SINGER 07, D.: *Handbook of children and the media*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, c 2001, xvii, 765 s. ISBN 61919554.
47. SDRUŽENÍ LINKY BEZPEČÍ: *Rodiče, děti a jejich problémy*. Praha: MŠMT, 2011. ISBN 978-80-904920-1-1.
48. SMITH, P. K. & SLONJE, R: *Cyberbullying: the nature and extent of a new kind of bullying, in and out of school* In: Jimerson S. R. (2010) *The International Handbook of School Bullying*. New York: Routledge.
49. SOBOTKOVÁ, I. : *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

50. SOKOL, J., KLIKA, J.: *Stručný slovník pedagogický*. Praha : Ústřední spolek jednot učitelů v Čechách, 1900. s. 192.
51. STRAUS, A., L, CORBIN, J.: *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 808583460X.
52. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního šetření*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
53. STRUMINSKÁ, D. *Závislost pubescentů na sociální komunikaci na Facebooku*. Brno 2013. Bakalářská práce.
54. ŠMAHEL, D.; Lupač, P.: *The Internet in Czech Republic 2008: Four Years of WIP in the Czech Republic*. In: World Internet Project. Retrieved November 2011.
55. ŠIMČÍKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. Olomouc, UP, 2004. ISBN 80-2440929-1.
56. ŠIMČÍKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J.: *Přehled sociální psychologie*. Olomouc, UP, 2004. ISBN 80-2440929-1.
57. VÁGNEROVÁ, M.: *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 8024610744. YABLONSKY, LEWIS: *Otcové & synové*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-075-8.
58. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-317-2.
59. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
60. VAŠUTOVÁ, J.: *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. s. 35. ISBN 80-7315-082-4.
61. VAVŘÍČKOVÁ, A: *Děti a reklama*. Vyd. 1. Liberec: Bor, 2010, ISBN 9788086807447. 106 s. Velký sociologický slovník. II : P-Ž. 1. Praha : Karolinum, 1996. 749-1627 s. ISBN 8071843105.

Internetové zdroje

1. ASSIS. [online]. [cit. 2012-10-28]. Dostupné z: http://www.nadaceo2.cz/pro_media/psalo_se_o_nas/_130.html.
2. ELSEY, B. (nedatováno). „CB“ – *Cyberbullying.ca*. [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf
3. BEZPEČNÝ INTERNET.CZ. [online]. [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: http://www.bezpecnyinternet.cz/ke-stazeni/bezpecny_internet_prezentace.pdf.
4. Capture More Internet Time and Advertising. [online]. [cit. 2014-02-20]. <http://www.nielsen.com/us/en/newswire/2009/social-networking-and-blog-sites-capture-more-internet-time-and-advertisinga.html>
5. Český statistický úřad. [online]. [cit. 2014-02-13]. Dostupné z : <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>
6. Český statistický úřad: *ISCCED*. [online]. [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/mezinarodni_standardni_klasifikace_vzdelavani_isced_
7. E-BEZPEČÍ. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/247/22/lang,czech/>
8. EUKIDS. [online]. Dostupné z: <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>, http://www.worldinternetproject.net/_files/_Published/_oldis/Czech_Republic_2008_Four%20Years.pdf
9. HINDUJA, S., PATCHIN, J.W: *Cyberbullying Research Summary, Emotional and psychological consequences*. [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.us/cyberbullying_emotional_consequences.pdf.
Idnes zprávy.cz. [online]. [cit. 2012-01-19]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/byvaly-reditel-skoly-natoceny-detmi-pri-pohlavkovani-spachal-sebevrazdu-1ln-/krimi.aspx?c=A090203_092719_krimi_cen.

10. KLIENA, D. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://zeny.tiscali.cz/facebook-posiluje-nevirtualni-pratelstvi-tvrdi-vyzkum-pravda-nebo-lez-87322>.¹
11. KUBINOVÁ, P.: *Vesnice a město – rozdíly ve vyplnění volného času*. [online]. [cit. 2014-01-10]. Dostupné z: http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/7072/kubinov%C3%A1_2008_bp.pdf?sequence=1.
12. KOPECKÝ, K. [online]. [cit. 2012-10-25]. Dostupné z: www.e-bezpeci.cz
13. PRVOK. [online]. [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: <http://www.popup.upol.cz/science-at-u-p/default/2>.
14. Lupa.cz. [online]. [cit. 2012-09-19]. Dostupné z: <http://www.lupa.cz/clanky/hry-na-facebooku-zlakaji-235-milionu-uzivatelu-mesicne/>
15. Novinky.cz. [online]. [cit. 2012-11-19]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/koktejl/259291-student-zbil-zastupce-reditele-kvuli-chipsum.html>.
16. PIRLS 2011. [online]. [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/c6b03f23-fe5a-4d47-bcd2-8837f8e20945>
17. RR - Research Randomizer. [online]. Dostupné z: <http://www.randomizer.org/>
18. STEMARK. [online]. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://tn.nova.cz/zpravy/zajimavosti/jsme-zavisli-na-facebooku-priznava-v-pruzkumu-sest-cechu-z-deseti.html>
19. Survio: *Dotazník*. [online]. Dostupné z: <http://www.survio.com/survey/d/Z5F9T2J4F6U6F8M8M>.
20. Statistika [online]. Facebook, [cit. 2013-01-21]. Dostupné z: <http://newsroom.fb.com/company-info/>
21. ŠKVAŘILOVÁ, B.: *Chování městských a vesnických dětí v mladším školním věku*. Lidé města. [online]. [cit. 2014-01-08]. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/8-2006-2/chovani-mestskych-a-vesnickych-deti-v-mladsim-skolnim-veku.html>.
22. Tn.cz. Nova. [online]. [cit. 2012-11-19]. Dostupné z: [http://tn.nova.cz/bin/mobile/index.php?article_id=155414Social Networking and Blog](http://tn.nova.cz/bin/mobile/index.php?article_id=155414Social%20Networking%20and%20Blog)
23. TODD, A.: *Můj příběh*. [online]. [cit. 2014-07-05]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=qDIKB2_RpuY

24. VIRTUAL GOOD SALES COULD GROW. [online]. [cit. 2012-12-22]. Dostupné z: <http://www.businessinsider.com/virtual-good-sales-could-grow-400-this-year-in-the-us-and-western-europe-2009-10>
25. WIKIPEDIA. [online]. [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mark_Zuckerberg.
26. WIKIPEDIA. [online]. [cit. 2013-12-20]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Zynga>.¹ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2002. ISBN 978-80-247-1428-8.
27. Wikipedie. [online]. [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mark_Zuckerberg¹ Osobnosti.cz. [online]. [cit. 2012-08-9]. Dostupné z: <http://www.financnici.cz/mark-zuckerberg>
28. ZÁKLADNÍ ŠKOLY. Dostupné z: <http://www.zakladniskoly.cz/seznam-skol/>.
29. ZÁKON č. 561/2004 Sb. Ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. Praha Ministerstvo vnitra ČR, 2005. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/sbirka/2004/sb190-04.pdf>. Sbíрка zákonů. Ročník 2004.
30. ZÁKON č. 561/2004 Sb. Ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. Praha Ministerstvo vnitra ČR, 2005. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/sbirka/2004/sb190-04.pdf>. Sbíрка zákonů. Ročník 2004.

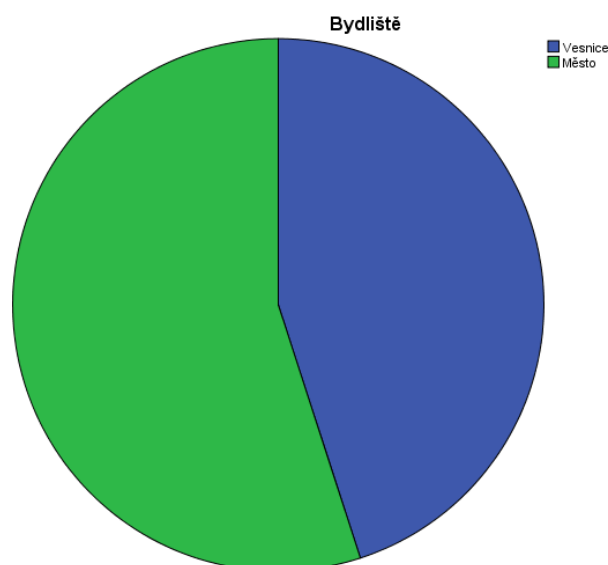
Příloha A

Otázky pilotáže

1. Máte účet na Facebooku?
2. Není vám 13 let, takže jste při zakládání účtu museli na Facebooku lhát?
3. Znáte všechny lidi, které uvádíte na statusu jako své přátele?
4. Chtěl se s vámi někdo neznámý na Facebooku sejít?
5. Jak vás lákal na schůzku?
6. Smál se vám někdo či ponižoval vás někdo na Facebooku?
7. Smáli jste se nebo ponižovali jste někoho na Facebooku?
8. Řekli byste mu to samé, co jste o něm napsali na Facebooku, do očí ve třídě nebo venku mezi kamarády?
9. Ovlivnilo tě někdy v kolektivu to, co se psalo na Facebooku o někom/ o něčem?
10. Kdybys tam měl problém se šikanou nebo obtěžováním, komu by ses svěřil a proč?

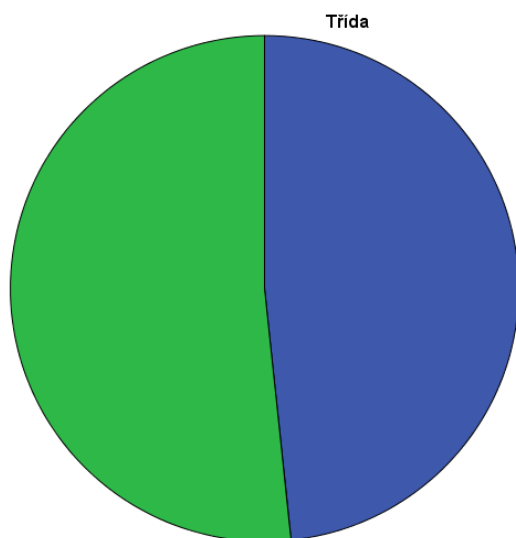
Složení souboru podle místa bydliště a třídy:

	absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumulat. procenta
Vesnice	27	45,0	45,0	45,0
Město	33	55,0	55,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

Vysvětlivky k tabulkám:

- absolutní četnost, - rozsah statistického souboru
- procenta - absol.četnost převedena na procenta
- validní (platná) procenta – jsou z celkového počtu odpovědí
- kumulativní procenta – sečtení všech absolutních četností

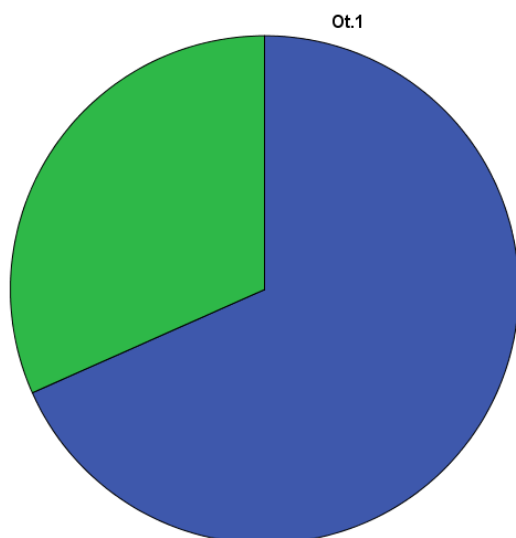

Třída				
	absolut. četnost	Procenta	Valid. procent	Kumalat. procenta
2. třída	29	48,3	48,3	48,3
Valid 3. třída	31	51,7	51,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

V souboru dotázaných dětí je 55 % bydlících ve městě a 45 % bydlících na vesnici (viz. Graf bydliště). 52 % dětí chodí do 3. třídy a 48 % chodí do 2. třídy. Dá se tedy říci, že soubor je rovnoměrně rozdělen.

Ve stručném přehledu shrnu nejzajímavější a nejpřínosnější odpovědi a mínění na dané otázky:

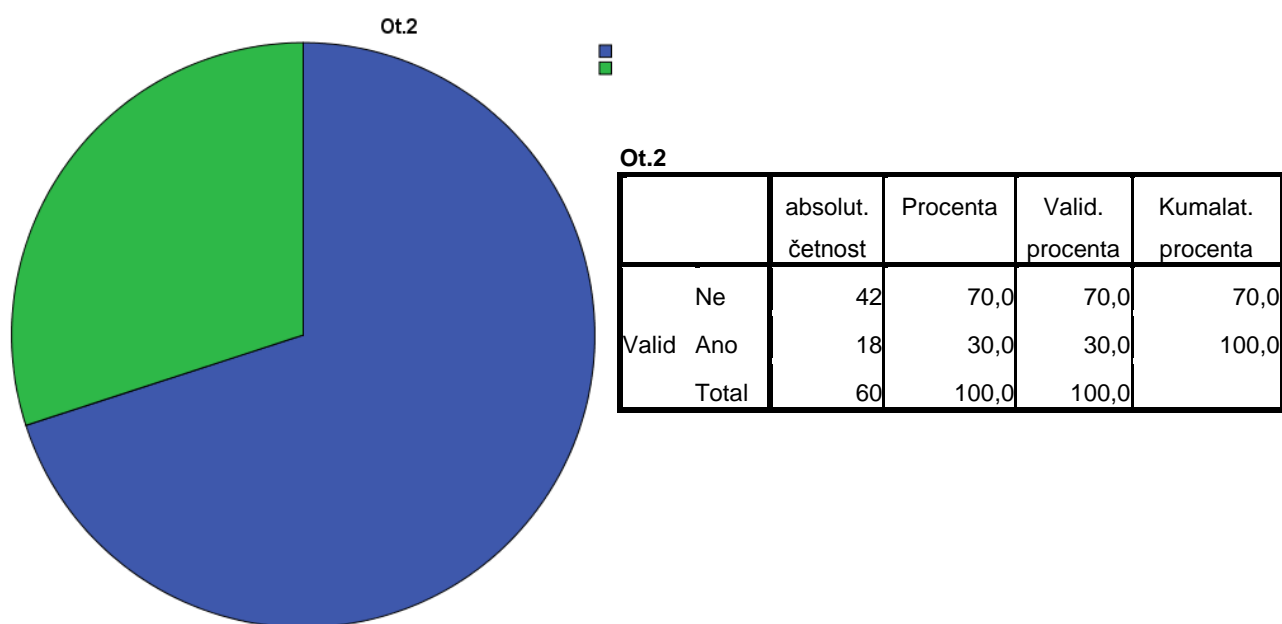
Otázka 1

Ot.1				
	absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumalat. procenta
Ne	41	68,3	68,3	68,3
Valid Ano	19	31,7	31,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

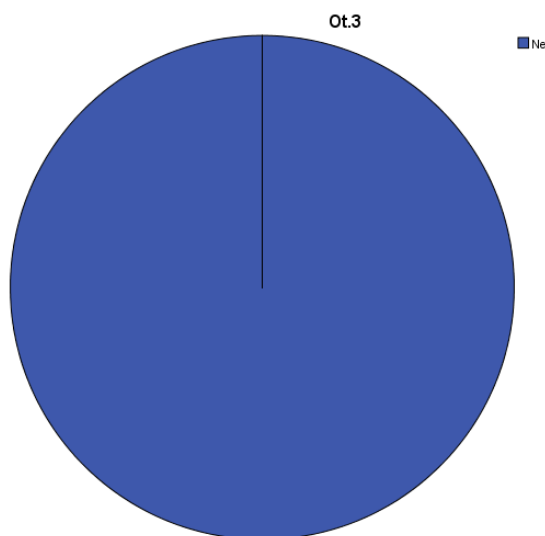
Velká většina dětí má účet na Facebooku, i když jim není 13 let. Po vzoru svých starších sourozenců a kamarádů si založily účet, neboť by se cítily nějakým způsobem vyřazeny. U dětí druhé třídy měli status na Facebooku 2 žáci z šm a 0 žáků z šv, ve třetí třídě to bylo 6 žáků z šv, ve čtvrté třídě to z šm bylo 11 žáků. Celkově na tuto otázku odpovědělo ne 68 % a ano odpovědělo 32 %.

Otázka 2

Při této otázce děti přiznaly, že uvedly jiné datum narození: „ale to tak dělá každý“. Většinu to ani jako lhaní nepřipadalo. Důvody, proč by to mělo být až od třinácti let, jim nepřišly podstatné a nijak zásadní, neboť usoudily, že jsou vyžralé na to, aby se ubránily všem nežádoucím vlivům, které se na Facebooku mohou objevit. Děti, které se ke lži přiznaly, bylo pouze 30 %; 70 % naopak uvedlo, že nelhaly (prokazatelně to ale lež je).

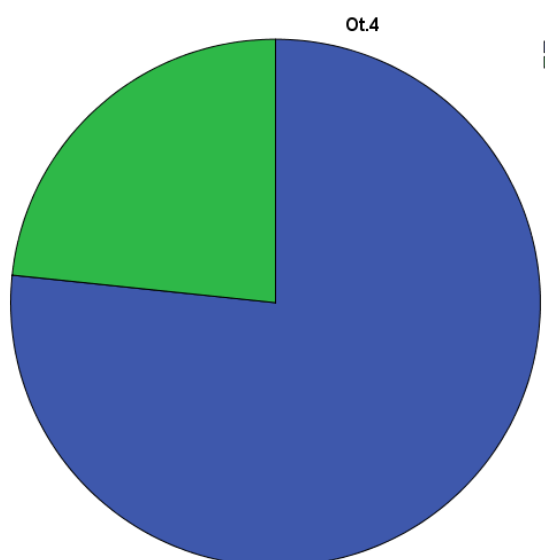
Otázka 3

		Ot.3			
		absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumalat. procenta
Valid	Ne	60	100,0	100,0	100,0

V této otázce 100 % těch, kteří měli Facebook, odpovědělo, že mají mezi svými přáteli lidi, které neznali. Důvod, proč si je i tak uvedli do svých přátel, byl, že jsou to kamarádi sourozence nebo kamarádovi kamarádi atd.

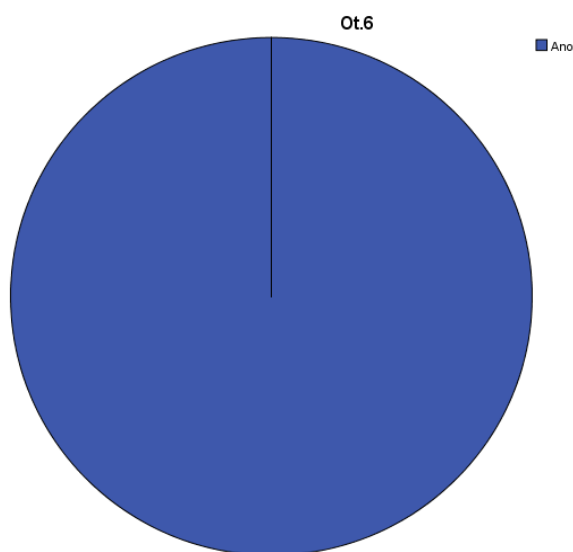
Otázka 4

		Ot.4			
		absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumalat. procenta
	Ano	46	76,7	76,7	76,7
Valid	Ne	14	23,3	23,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

Ze druhé třídy 2 žáci, ze třetí třídy 9 žáků z městské ZŠ uvedli, že se s nimi pokoušela sejít cizí osoba. U dětí z vesnice jen ze třetí třídy uvedlo 2 z dětí, že přes Facebook navázalo kontakt

Otázka 6

Ot.6

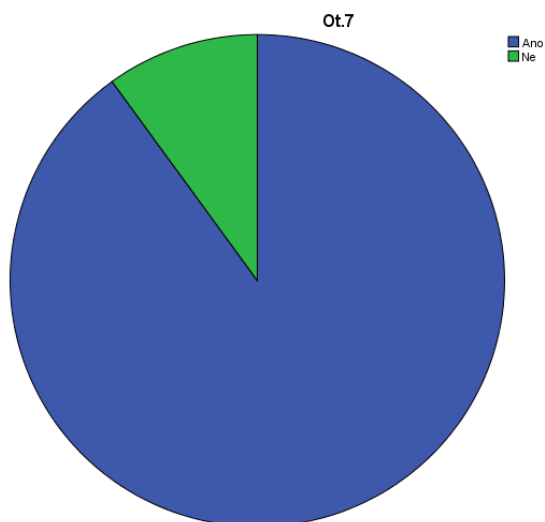
	absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumalat. procenta
Valid Ano	60	100,0	100,0	100,0

100 % dětí odpovědělo ano. Většinou to byl komentář na jejich statusu, co se komu nepovedlo nebo kdo jak v daný den vypadal (děti braly sebemenší kritiku, která byla takovým způsobem zveřejněná, jako posměch).

Otázka 7

Ot.7

	absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumalat. procenta
Ano	54	90,0	90,0	90,0
Valid Ne	6	10,0	10,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

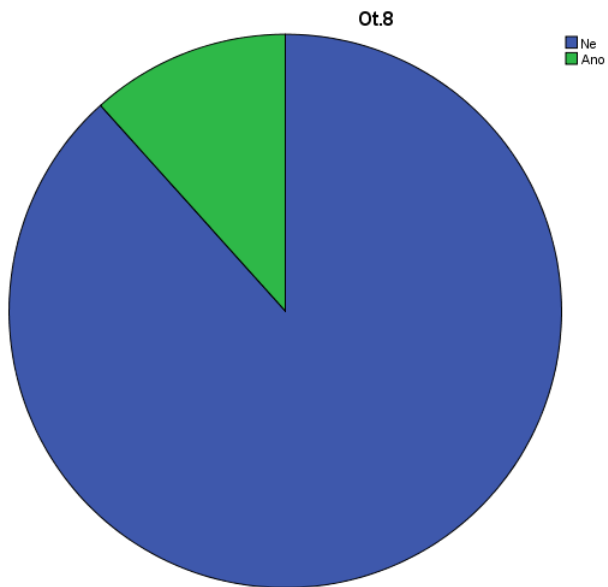

Ze ZŠ z městské a vesnické školy ze čtvrté třídy se doznalo 6 žáků. Tedy z dotazovaných, kteří mají Facebook je to 90 %, kteří se nesmáli a jinak nezesměšňovali ostatní na Facebooku, a 10 % dětí si naopak tuto činnost zkusilo. Za kyberšikanu to nepovažují, neboť „se jen tak baví“, když se nudí.

Ot.8

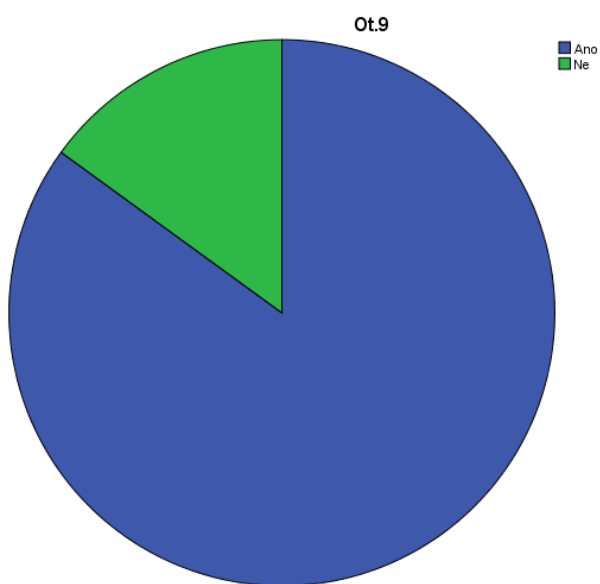
	absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumalat. procenta
Ne	53	88,3	88,3	88,3
Valid Ano	7	11,7	11,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

Otázka 8

88 % dotazovaných se shodlo v odpovědi na tom, že za počítačem se kritika, narážky nebo “pravda“, jak tomu říkali, píše lépe, než se říká nahlas do očí dotyčným a 12 % dětí má odvahu si to s dotyčným vyříkat osobně.

Otázka 9

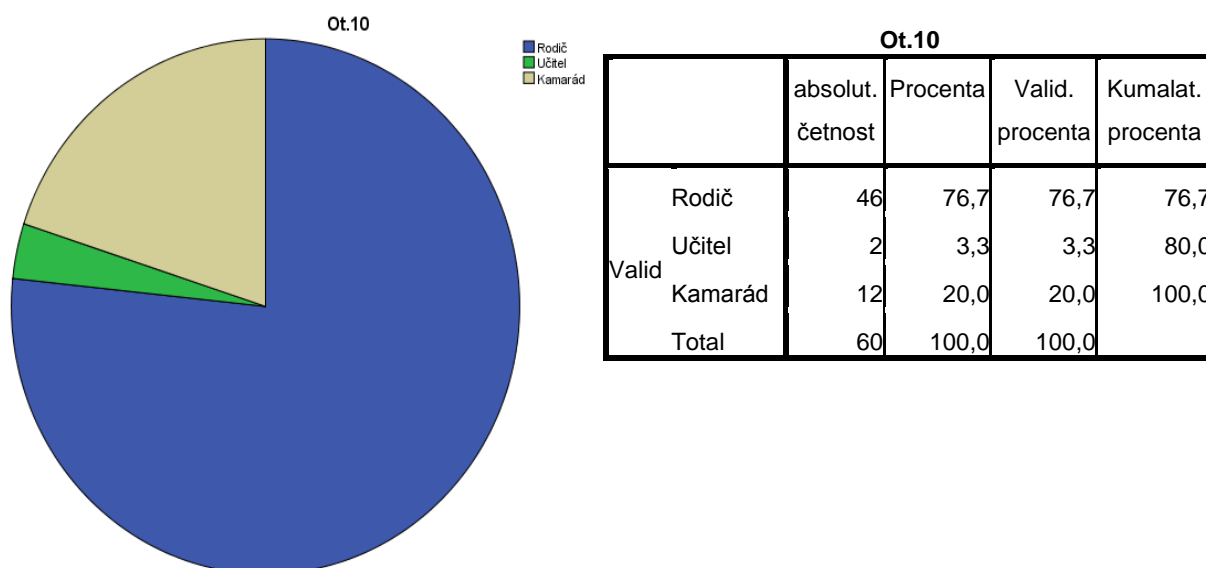

Ot.9

	absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumalat. procenta
Ano	51	85,0	85,0	85,0
Valid Ne	9	15,0	15,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

S problémy na Facebooku by se svěřilo 20 % kamarádovi, 77 % rodičům a pouze 3 % učitelům. Důvodem bylo, že kamarád jim je blíže než učitel, ale rodičům věří více, i když mají strach z toho, že by jim Facebook mohli z obavy o ně zakázat.

Otázka 10

Na toto téma se téměř vždy rozvinula diskuse. Většinou se v ní děti usvědčovaly navzájem. Zajímavým postřehem tedy bylo, že si nechtěly přiznat, že by je Facebook, tedy to, co se tam píše, nějak ovlivňovalo v pohledu na druhé či nějak narušoval jejich přátelství. Až po přednesení argumentů 85 % kamarádů přiznalo, že ano, a 15 % odpovědělo, že ne.

Předvýzkum

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,687	8

Agresivita

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation
Ot.12	4,95	1,313	,1
Ot.14	5,35	1,292	,3
Ot.19	5,40	1,305	,4
Ot.24	5,00	1,158	,2
Ot.25	5,30	1,063	,5
Ot.26	5,40	1,308	,4
Ot.27	5,38	1,285	,3

Jak jsem již uvedla, položky v dotazníku se hodnotily pomocí Cronbachovy alfa, tedy jestli k sobě otázky v dotazníku patří a můžeme z nich udělat jeden závěr. Pokud je její hodnota větší než **0,7**, jsou položky dostatečně reliabilní. Dále okomentuji výsledky pod každou tabulku.

Komentář:

Cronbachova alfa všech položek v dotazníku týkající se agresivity je 0,686. Po vynechání otázky 11 dostaneme dostatečnou hodnotu Cronbachovy alfa 0,7. Tudiž položky Ot.12,14, 19,24, 25, 26,27 můžeme použít k hodnocení, zda má dítě sklon k *agresi*.

Vysvětlivky

Cronbach's Alpha –Cronbachova alfa

N of Items – počet položek

Scale Mean if Item Deleted – průměr zbylých položek, když je daná položka vynechána (není důležité při našem hodnocení). Má nějaký smysl,když jde o intervalovou (číselnou) proměnnou, třeba věk.

Scale Variance if Item Deleted – rozptyl zbylých položek, když je daná položka vynechána (taky nedůležité)

Corrected Item-Total Correlation – korelace položky s ostatními

Obět'

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,609	6

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Ot.12	4,00	3,263	,131	,633
Ot.17	4,10	2,726	,436	,531
Ot.24	4,10	2,621	,512	,502
Ot.25	4,00	1,621	,496	,628
Ot.26	4,20	2,589	,500	,503
Ot.27	3,75	3,671	,000	,704

Komentář:

Cronbachova alfa všech položek v dotazníku týkající se sklonu k tomu být obětí je 0,609. Po vynechání otázky 14 dostaneme dostatečnou hodnotu Cronbachovy alfa 0,7. Tudíž položky Ot.12, Ot.17, Ot.24, Ot.25, Ot.26, Ot. 27 můžeme použít pro hodnocení toho, zda má dítě sklon k tomu být obětí.

Obeznašenost rodičů s účtem svých dětí na Facebooku

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,728	4

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Ot.6	3,75	4,724	,406	,716
Ot.9	4,75	2,513	,667	,620
Ot.10	4,15	3,082	,591	,642
Ot.11	5,20	3,853	,799	,597

Komentář:

Cronbachova alfa všech položek v dotazníku týkající se obeznámenosti rodičů je 0,763, což je dostatečná hodnota reliability položek hodnotící obeznámenost rodičů. Obeznašenost rodičů je hodnotíme z položek Ot.6, Ot.9, Ot.10, Ot.11.

Sledování reklam na Facebooku

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,913	4

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Ot.34	1,20	2,695	,704	,703
Ot.35	1,60	3,621	,498	,895
Ot.36	1,40	2,568	,819	,574
Ot. 37	1,40	2, 600	,846	,590

Komentář:

Cronbachova alfa všech položek v dotazníku týkající se opatrnosti dětí je 0,813, což je dostatečná hodnota reliability položek hodnotící opatrnost dětí na Facebook.

Opatrnost dětí

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,7256	9

Ot.6

	absolut. četnost	Procenta	Valid. procenta	Kumalat. procenta
Valid Ano	60	100,0	100,0	100,0

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Ot.7	7,0000	1,895	,731	,457
Ot.8	7,8000	3,747	,053	,683
Ot.13	7,9500	3,418	,176	,669
Ot.14	6,8000	2,695	,688	,527
Ot.15	6,9000	2,305	,653	,507
Ot.19	7,8500	2,976	,629	,564
Ot.20	6,7500	2,850	,630	,525
Ot.21	6,9300	2,500	,701	,580
Ot.22	7,2000	3,250	,720	,625

Komentář:

Cronbachova alfa všech položek v dotazníku týkající se agresivity je 0,8256. Tudíž položky Ot.7, 8, 13, 14, 19, 20, 21, 22 můžeme použít k hodnocení, zda je dítě opatrné na sociální síti Facebook.

Dotazník

1. Jméno tvé školy?

2. Do které třídy chodíš?

3. Jsi: Dívka x chlapec

4. Žiji: vesnice x město

5. Máš účet na Facebooku?

ano

nelastní dotazník

6. Ví rodiče o tom, že máš účet na Facebooku?

ano

ne

7. Znáš osobně všechny, které máš ve svých přátelích?

ano

ne

8. Poučil tě někdo o nebezpečí nebo rizicích, které tě mohou na Facebooku potkat?

ano

ne

9. Máš rodiče na Facebooku ve svých přátelích?

ano

ne

10. Máš na Facebooku i jiné členy z rodiny?

ano

ne

11. Zajímají se rodiče o tvé aktivitách na Facebooku?

ano

ne

12. Je někdo na Facebooku, kdo tě uráží či se ti posmívá?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

13. Je vše, co uvádíš ve svém statusu na Facebooku pravda?

ano

spíše ano

spíše ne

neVlastní dotazník

on-line dotazníky zdarma – www.survio.com 55

14. Přidal by sis mezi přátele na Facebook i lidi, které neznáš?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

15. Sešel by ses s někým, koho bys znal pouze přes Facebook?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

16. Komentuješ rád na Facebooku pro pobavení ostatních třeba i negativně příspěvky druhých kamarádů?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

17. Stává se ti, že se bojíš zapnout Facebook, protože máš strach, kdo a co se tam o tobě napsalo?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

18. Cítíš se být na Facebooku silným anebo ti to přináší uspokojení, když máš nad někým moc a donutíš ho tě poslouchat anebo jinak s ním můžeš manipulovat, protože má z tebe strach?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

19. Jsi opatrný a pozorný k informacím, které o sobě na Facebook uvádíš?

ano

spíše ano

spíše ne

nen-line dotazníky zdarma – www.survio.com 56

20. Vkládáš tam své fotografie nebo videa, aby ses s ostatními podělil o zážitky?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

21. Podělíš se a napíšeš na zeď Facebooku kdy a kam jedete (s rodinou, kamarády)?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

22. Uvedl si v osobních údajích na Facebooku místo svého bydliště?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

23. Vkládáš nelichotivé videa či fotografie ostatních na Facebook bez jejich souhlasu?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

24. Jsi na Facebooku jiný než normálně?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

25. Myslíš si, že býváš oblíben mezi svými přáteli na Facebooku?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

26. . Cítíš se na Facebooku dobře a bezpečně?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

27. Myslíš si, že už jsi se na Facebooku stal někdy obětí kyberšikany?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

28. Posmíval ses jedné a té samé osobě několikrát za sebou, či jí kritizoval na Facebooku?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

29. Přijde ti zábavné poukazovat na nedostatky druhých na Facebooku?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

30. Je ti příjemný pocit mít nad někým moc, když můžeš rozhodovat o jiných?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

31. . Mstil si se někdy někomu přes Facebook?

ano

spíše ano

spíše ne

32. V kolika letech sis založil první účet na Facebooku?

33. Kolik minut denně trávíš na Facebooku?

34. Všímáš si reklam, které na Facebooku běží?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

35. Klikl/a jsi někdy na jednu z reklam, abys si se o dané věci více informoval?

ano

ne

36. Toužil/a jsi po věcech, které jsou v reklamách na Facebooku?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

37. Koupil/a sis někdy nějakou věc, kterou jsi viděl v reklamní upoutávce, která visela na Facebooku?

ano

ne

38. Kdy by ti někdo nabídl na Facebooku za nahou fotografii, nebo fotografii, kde jsi ve spodním

prádle peníze, kredit za tisíc korun, či jiné pro tebe hodnotné věci, poslal bys mu jí?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

39. Víš o někom ze svého okolí, kdo takovou nabídku dostal?

ano

ne

40. Dostal jsi ty někdy podobnou nabídku?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

41. Znáš někoho takového ze svého okolí, kdo by to už udělal?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

42. Chtěl někdy někdo si psát s tebou přes Facebook erotické zprávy?

ano

spíše ano

spíše ne

ne

9. Máš rád takové situace, ve kterých musíš rychle jednat?	ano	ne
10. Často lituješ, že jsi udělal něco, co jsi neměl dělat?	ano	ne
11. Chtějí se ti někteří lidé pomstít za to, co jsi neudělal?	ano	ne
12. Pokazil nebo ztratil jsi už něco, co ti nepatřilo?	ano	ne
13. Jsi raději sám, než s druhými dětmi?	ano	ne
14. Říkají o tobě, že jsi velmi citlivý?	ano	ne
15. Vadí ti, když musíš být ve společnosti jiných dětí?	ano	ne
16. Vytahuješ se trochu někdy?	ano	ne
17. Jsi rád, když je kolem tebe rušno?	ano	ne
18. Jsi někdy obzvlášť veselý nebo smutný, bez vysvětlitelné příčiny?	ano	ne
19. Dokážeš se bavit ve veselé společnosti?	ano	ne
20. Sníš vždy všechno, co máš na talíři?	ano	ne
21. Dal bys přednost čtení zajímavé knihy před výletem s veselou společností?	ano	ne
22. Máš strach z něčeho hrozného, co by se mohlo stát?	ano	ne
23. Stává se často, že si kamarádi nebo kamarádky s tebou přestanou hrát?	ano	ne
24. Předstíral jsi už někdy, že neslyšíš, když na tebe volali?	ano	ne
25. Raději na společném večírku tiše sedíš, než abys vystupoval před ostatními?	ano	ne
26. Míváš takové myšlenky, které ti brání usnout?	ano	ne
27. Jsi často účastníkem bitek nebo šarvátek?	ano	ne
28. Dodržíš vždy to, co slíbíš?	ano	ne
29. Máš ve zvyku rychle se rozhodovat?	ano	ne
30. Je mnoho věcí, které tě dokážou rozložit?	ano	ne
31. Máš pocit, že se hádáš častěji než většina dětí?	ano	ne
-

32. Vzal sis už někdy víc, než ti patřilo? ano ne
33. Chodíš velmi rád na procházky s kamarády? ano ne
34. Míváš pocit, že tě už všechno přestává bavit? ano ne
35. Dokážeš se bavit žertíky, které by mohli někomu ublížit? ano ne
36. Dokážeš vždy zachovat tajemství? ano ne
37. Když se seznamuješ s novými kamarády, začínáš obyčejně hovořit jako první? ano ne
38. Trápíš se dlouho nad tím, že jsi udělal hloupost? ano ne
39. Rozčilují se dospělí často bez příčiny nad tvým chováním? ano ne
40. Umyješ si vždy ruce před jídlem? ano ne
41. Rozhoduješ se často okamžitě? ano ne
42. Těžko se soustřeďuješ při nějaké hře nebo práci? ano ne
43. Používáš s oblibou neslušné výrazy a nadávky? ano ne
44. Omluvíš se vždy, když jsi byl na někoho zlý? ano ne
45. Rád bys pátral ve starém zámku, o kterém se povídá, že v něm straší? ano ne
46. Cítíš někdy, že ti tlouče srdce? ano ne
47. Trápíš se velmi, pokud ublížíš lidem, které máš rád? ano ne
48. Sedíš ve třídě vždy tiše, dokonce i když tam není učitel? ano ne
49. Máš veselou a živou povahu? ano ne
50. Dráždí tě, když jsi kritizován nebo napomínán? ano ne
51. Činí ti potěšení občas trápit zvířata? ano ne
52. Splníš si nejdříve povinnosti a až potom si začneš hrát? ano ne
-

53. Dokážeš pobavit skupinu dětí?	ano	ne
54. Těžko večer usínáš, když máš nějaké trápení?	ano	ne
55. Hodíš občas odpadky na zem, jednoduše proto, že se ti chce?	ano	ne
56. Poslechneš obyčejně na první slovo?	ano	ne
57. Pracuješ raději sám než ve společnosti druhých dětí?	ano	ne
58. Točí se ti někdy hlava?	ano	ne
59. Myslíš si, že nejlepší je nikomu nedůvěřovat?	ano	ne
60. Jsi vždy tiše, když dospělí hovoří?	ano	ne
61. Máš rád bojové a hlučné hry?	ano	ne
62. Polekáš se, když kolem tebe náhle přeběhne pes?	ano	ne
63. Máš ve zvyku kreslit nebo psát po zdech kresbičky nebo nápisy, které někoho zesměšňují?	ano	ne
64. Byl jsi už někdy drzý na své rodiče?	ano	ne
65. Máš rád podivné a neobyčejné věci?	ano	ne
66. Cítíš se často osamocený a opuštěný?	ano	ne
67. Máš hodně kamarádů nebo kamarádek?	ano	ne
68. Máš ve škole častěji různé těžkosti než jiné děti?	ano	ne
69. Míváš často děsivé sny?	ano	ne
70. Vyhledáváš často zábavná setkání?	ano	ne
71. Jsi často unavený a nevíš proč?	ano	ne
72. Vykládáš rád svým kamarádům vtipy nebo veselé historky?	ano	ne
73. Jsou na tebe rodiče hodně přísní?	ano	ne
74. Rozlobíš se, když musíš někde déle čekat?	ano	ne
75. Myslí si o tobě jiní lidé, že jsi velmi živý?	ano	ne
76. Vyhýbáš se zábavným setkáním?	ano	ne
77. Potřebuješ často povzbuzení svých blízkých?	ano	ne
78. Bylo ti nepříjemné odpovídat na naše otázky?	ano	ne
-

Příloha B

Příloha C

Způsob hodnocení dat

1 Vlastní dotazník

Zkoumané operacionalizované definice proměnných:

1. Z pohledu dítěte, budeme zjišťovat, zdali je rodič obeznámen s tím, že jeho dítě má účet na sociální síti Facebook a současně i ví, co se na něm odehrává (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 6, 9, 10, 11);
 - Hodnotili jsme tuto operacionalizovanou definici proměnné dle četností: ano x ne. Pokud byla četnost ano 4 – 2, prokázalo se, že rodiče jsou obeznámeni o účtu dítěte i jeho aktivitách na Facebooku. Z 1 – 0 bodů je zřejmé, že rodiče nevědí o aktivitách dítěte na sociální síti Facebook a je pravděpodobné, že neví ani to, že jejich dítě vlastní účet na Facebooku.
2. Rizikové chování budeme zkoumat ve čtyřech dimenzích pomocí indikátorů: zdali děti ví, jak bezpečně užívat sociální síť Facebook (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 7, 8, 13, 14, 15, 19, 20, 21, 22);
 - Otázku jsme hodnotili z maximálního počtu bodů (ano 3, spíše ano 2, spíše ne 1, ne 0 -> popřípadě byly otázky hodnoceny inverzně). Od průměru bodů nahoru k maximálnímu počtu jsme hodnotili respondenta pozitivně. Od průměru dolů k minimálnímu počtu bodů jsme respondenty hodnotili záporně. Maximální počet byl – 27 b; tedy 14-27 zná bezpečnostní pravidla na sociální síti Facebook, 13-0 si neuvědomují své lehkomyšlné chování a nedbají tak bezpečnosti na sociální síti Facebook.
3. kolik dětí inklinuje být agresorem na sociální síti Facebooku (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 16, 18, 23, 28, 29, 30, 31);
 - Otázku jsme hodnotili z maximálního počtu bodů (ano 3, spíše ano 2, spíše ne 1, ne 0 -> popřípadě byly otázky hodnoceny inverzně). Od průměru bodů nahoru k maximálnímu počtu jsme hodnotili respondenta pozitivně. Od průměru dolů k minimálnímu počtu bodů jsme respondenty hodnotili záporně. Maximální počet byl – 21 b; tedy 11-21 má sklon k agresi na sociální síti Facebook, 10 – 0 bodů jsme respondenta hodnotili jako pasivního jedince na Facebooku v otázce námi zkoumané agrese.

4. kolik dětí inklinuje stát se obětí na sociální síti Facebook (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 12, 17, 24, 25, 26, 27;

Otázku jsme hodnotili z maximálního počtu bodů (ano 3, spíše ano 2, spíše ne 1, ne 0 -> popřípadě byly otázky hodnoceny inverzně). Od průměru bodů nahoru k maximálnímu počtu jsme hodnotili respondenta pozitivně. Od průměru dolů k minimálnímu počtu bodů jsme respondenta hodnotili záporně.

Maximální počet byl – 18 b; tedy 9 - 18 má sklon stát se obětí na sociální síti Facebook, 8 – 0 bodů jsme respondenta hodnotili jako pasivního jedince na Facebooku v otázce kterou zkoumáme z hlediska inklinaci stát se obětí na Facebooku.

5. reagují-li aktivně děti na sociální síti Facebooku na reklamy (tímto se zabývají otázky v dotazníku: 34, 35, 36, 37;

- Otázku jsme hodnotili z maximálního počtu bodů (ano 3, spíše ano 2, spíše ne 1, ne 0 -> popřípadě byly otázky hodnoceny inverzně). Od průměru bodů nahoru k maximálnímu počtu jsme hodnotili respondenta pozitivně. Od průměru dolů k minimálnímu počtu bodů jsme respondenty hodnotili záporně.

Maximální počet byl – 12 b; tedy 12 - 6 jedinci aktivně reagují na reklamy, tudíž reklamy na sociální síti Facebooku na respondenta nějak zapůsobily. 13 – 0 bodů jsme respondenta hodnotili jako pasivního jedince na Facebooku v otázce námi zkoumané působení reklama na sociální síti Facebook na žáka prvního stupně základních škol.

6. doplňující, informační otázky týkají se bezpečnosti, ale i reklamních sdělení, neboť jde o možnou brigádu, na sociální síti Facebooku, za účelem získání věcí, po kterých děti díky reklamám touží; jedná se tedy také o navazování milostných / erotických vztahů 38, 39, 40, 41, 42.

Otázku jsme hodnotili z maximálního počtu bodů (ano 3, spíše ano 2, spíše ne 1, ne 0 -> popřípadě byly otázky hodnoceny inverzně). Od průměru bodů nahoru k maximálnímu počtu jsme hodnotili respondenta pozitivně. Od průměru dolů k minimálnímu počtu bodů jsme respondenty hodnotili záporně.

Maximální počet byl – 15 b; tedy 15-7 bodů nám prozrazuje, že jsou to jedinci, kteří se setkali se sextingem a konfrontovali se s ním na sociální síti Facebook. 6–0 bodů jsme respondenta hodnotili jako jedince, který se nepřímo mohl setkat se sextingem nebo se s ním neseťkal vůbec.

7. Obecné a informační otázky jaké jsou: průměrný čas strávený na sociální síti Facebook, nejnižší věk respondentů ve kterém si založili účet na sociální síti

Facebook, zjištění, kolik dětí na prvním stupni základních škol vlastní účet na Facebooku 33, 32, 4.

Veškerá práce s daty se zpracovávala podle softwarového programu určeného pro statistické zpracování dat.

Námi použité vzorce

U opracionalizovaných definic proměných 2.–6. jsme použili test chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku s p-hodnotou (místo porovnání hodnoty testovacího kritéria s kritickými hodnotami jsme použili statisticky softwarovou p-hodnotu). Pokud je p-hodnota menší než zvolené testovací kritérium, přijímáme nulovou hypotézu.

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - m_{ij})^2}{m_{ij}} \quad (\text{chí-kvadrát rozdělení s } (r-1)(s-1) \text{ stupni volnosti})$$

r – počet řádků

c- je počet sloupců

n_{ij} – pozorované četnosti

m_{ij} – očekávané četnosti

Postup řešení

1. Stanovili jsme si druh testu.
2. Zformulovali nulovou a alternativní hypotézu.
3. Určili, jde-li o jednostranný či dvoustranný test.
5. Nalezli hodnotu testového kritéria v počítačovém výstupu.
6. Nalezli příslušnou pozorovanou hladinu významnosti – my si zvolili 0,5.
7. Porovnali pozorovanou hladinu významnosti se zadanou hladinou významnosti.
8. Rozhodli jsme o nulové hypotéze.
9. Na konec jsme zformulovali závěrečný výrok.

Pro zjištění zdali jsou data normálně rozdělena, týkajícího se času, který denně

respondenti tráví na Facebooku tedy jedná se o data poměrová, jsme použili Kolmogorovův-Smirnovův test.

$$N_{1i} = \sum_{j=1}^i n_{1j} \quad \text{a pro testované rozdělení} \quad N_{2i} = \sum_{j=1}^i n_{2j}$$
 . Hodnoceným kritériem je pak

$$D_1 = \frac{1}{n} \max_i |N_{1i} - N_{2i}|$$

, kde n je celkový počet prvků výběru.

Při zjištění, že data nejsou normálně rozdělena jsme použili Mann-Whitneyův test.

Vypočteme testovací statistiky:

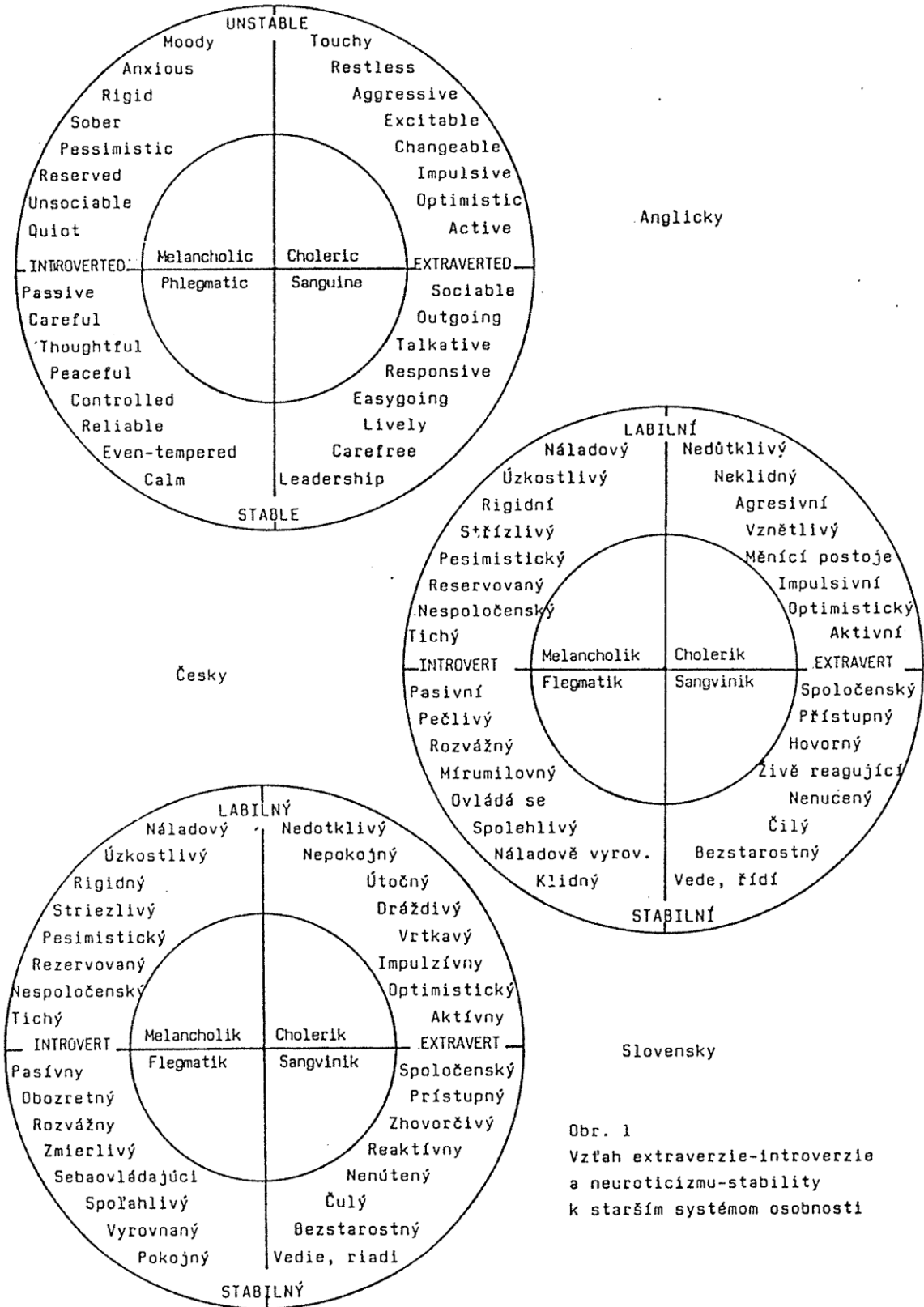
$$U_A = n_1 * n_2 + \frac{n_1 * (n_1 + 1)}{2} - R_A \quad U_B = n_1 * n_2 + \frac{n_2 * (n_2 + 1)}{2} - R_B$$

Výpočet je opět možno usnadnit, protože platí následující vztah mezi oběma statistikami:

$$U_A + U_B = n_1 * n_2$$

Menší z hodnot U_A a U_B , tj.: $U = \min(U_A, U_B)$ používáme jako testovací kritérium. Poté ho porovnáme s kritickou hodnotou Mann - Whitneyova testu pro příslušné n_1 , n_2 a zvolenou α .

2 B J.E.P.I test

Obr. 1
 Vzťah extravenzie-introverzie
 a neuroticizmu-stability
 k starším systémom osobnosti

Bodování jednotlivých složek B J. E. P. I. testu

E – introverze x extroverze

0 -2 introvert,

3-6 střední introverze,

7-9 slabá introverze,

10-11 hraniční ex/in,

12 -14 slabý extrovert,

15-19 střední extrovert,

20-21 extrovert

14-17 nedůtklivý,

18-20 Psychotismus

L - lživost

0-2 nezájem o sociální mínění

3-6 vnímavý

7-9 hraniční lži skóre

10 -13 předpoklad velké lživosti

14-16 jasná lživo

N - neurotismus x stabilita

0 -2 stabilita,

3-6 Střední stabilismu,

7-9 slabá stabilita,

10-11 hraniční stabilita,

12 -14 lehký neurotismus,

15-19 Střední Neurotismus,20-21
Neurotismus

P – psychotismus

0 -1 klidný,

2-5 impulsivní,

6-9 vrtkavý,

10 vznětlivý,

11 -13 neklidný,

